SLOVENSKÁ ARCHEOLOGICKÁ SPOLOČNOSŤ

INFORMÁTOR

XXX/2019/1-2 NITRA

OBSAH: • Dôležité informácie • Aktuality • Diskusia • Spoločensko-vedecké podujatia • Archeológia a verejnosť • Zo života univerzít • Jubileá • Spomíname • Ocenenia a vyznamenania • Nové publikácie • Zmeny v členskej základni • Oznamy výboru •

DÔLEŽITÉ INFORMÁCIE

Zápisnica z Valného zhromaždenia Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV 2019 zo dňa 10. 4. 2019 v Nitre

Dňa 10. apríla 2019 sa v priestoroch AÚ SAV v Nitre na Akademickej ulici 2 uskutočnilo Valné zhromaždenie Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV. Prítomných privítala predsedníčka SAS pri SAV PhDr. Margaréta Musilová a otvorila volebný zjazd slovenských archeológov. Po nej vystúpil vzácny hosť prof. Alexander Ruttkay, ktorý sa prítomným prihovoril pri príležitosti 80. výročia vzniku Archeologického ústavu SAV. Predsedníčka následne informovala o bodoch programu, podľa zverejneného plánu.

1. Otvorenie
2. Návrh programu
3. Voľba návrhovej komisie
4. Aktivity SAS pri SAV v období 2015 – 2018
5. Správa o činnosti a hospodárení SAS pri SAV za rok 2015 – 2018
6. Správa o činnosti komisie Historického skla za rok 2018
7. Správa revíznej komisie o hospodárení
8. Návrh plánu činnosti a rozpočtu SAS pri SAV na rok 2019
9. Rôzne, diskusia
10. Uznesenie Valného zhromaždenia
11. Ocenenie SAS pri SAV za rok 2018
12. Jubilanti

Predsedníčka vyzvala prítomných k pripomienkam programu. Všetci prítomní hlasovaním súhlasili (proti/zdržal sa: 0). V pléne bolo priebežne prítomných 45 – 53 osôb.

Dr. Jana Mellnerová Šuteková predstavila návrhy členov jednotlivých komisií:
Mandátová komisia: Margaréta Musilová, Jana Mellnerová Šuteková, Zuzana Poláková (navrhnutý člen z pléna, ktorý súhlasí s návrhom)
Návrhová komisia: Vladimír Turčan, Ján Chovanec, Zuzana Stegmann-Rajtárová (navrhnutý člen z pléna, ktorý súhlasí s návrhom)
Volebná komisia: Vladimír Mitáš, Igor Bazovský, Klaudia Daňová (navrhnutý člen z pléna, ktorý súhlasí s návrhom).
Následne M. Musilová prezentovala štruktúru spoločnosti:

Počet členov ku koncu r. 2018: 236
Počet nových členov za r. 2018: 7
Počet zrušených členov v r. 2018: 6
Počet členov k 11. 4. 2018: 237
Počet členov zo SAV: 48
Počet členov z VŠ: 32
Ostatní: 156

Predstavení boli noví členovia (za rok 2018 – Alexander Botoš, Martin Husár, Andrej Kapcár, Andrej Mongiello, Martin Neumann, Dominika Oravkinová, Lenka Choma Soročinová, za rok 2019 – Ivan Dianiška) a oznámené mená osôb, ktoré požiadali o zrušenie členstva (Gabriel Kováts z Lučenca, zo zdravotných dôvodov). Následne bola minútou ticha symbolicky vyjadrená pamiatka zosnulým členom SAS (L. Košičár).

Zasadnutia výboru SAS pri SAV v roku 2018 sa uskutočnili päťkrát a to dňa 24. 1. 2018 – v Bratislave (FiF UK v Bratislave), 22. 3. 2018 – v Bratislave (SNM-AM), 21. 6. 2018, 28. 9. 2018 a 19. 12. 2018 v Nitre (AÚ SAV v Nitre).

Bola prezentovaná Správa o činnosti a hospodárení SAS za rok 2018 s bilanciou aktivít v rokoch 2015 – 2019. Počet aktivít Spoločnosti výrazne vzrástol a taktiež sa mnohé realizovali v zahraničí. M. Musilová pokračovala v bodoch správy o činnosti za rok 2019, hlavná redaktorka J. Mellnerová Šuteková podala sumarizujúcu správu o ročenke Informátor SAS pri SAV v rokoch 2015 až 2018, poďakovala všetkým prispievateľom a ponúkla návrhy do budúcna. Následne bola prezentovaná aj Správa o činnosti a hospodárení Komisie História skla za rok 2018, v zastúpení M. Musilovou.

Hospodár V. Mitáš oboznámil prítomných s bilanciou hospodárenia za rok 2018, podal i sumarizujúce informácie za roky 2015 – 2018 ako aj informáciu o dotácii na rok 2019.

Výbor vzhľadom na Valné zhromaždenie a voľbu nového výboru na tento rok naplánoval menej akcií (viac v Pláne činnosti na rok 2019 v tomto čísle).

V. Mitáš podal za výbor SAS pri SAV návrh na vylúčenie členov, ktorí dosiahli nedoplatok na členskom 50 EUR a viac a to podľa Stanov, bod. č. 6. Ide o 13 osôb: Borko Miroslav, Čajka Michal, Drobná Mária, Hrončiak Roman, Hutka Dušan, Lukáč Rastislav, Makarová Erika, Ozdin Daniel, Stupavský Miloslav, Tirpák Ján, Tokárová Lucia, Tomo Zdeno, Zajonc Radoslav. V hlasovaní sa zdržala 1 osoba, proti 0, ostatní prítomní súhlasili.
J. Moravčík informoval o správe revíznej komisie, ktorá sledovala financie do 31. 12. 2018.
M. Musilová predstavila plán činnosti na rok 2019, na ktorý sme dostali finančnú dotáciu z rozpočtu SAV.

1. Valné zhromaždenie SAS pri SAV a vedecký seminár. 650 €
2. Kelti/The Celts/Die Kelten, XX. medzinárodná konferencia vo Vysokých Tatrách. 600 €
3. BIATEC. NONNOS. Kelten an der mittleren Donau. Medzinárodná výstava vo Frankfurte. 500 €
4. Informátor SAS 2019. 250 €
5. 28. stretnutie východoslovenských archeológov. 150 €
6. Hranice Rímskej ríše – Dunajský Limes – UNESCO pamiatky v Berlíne. 250 €

Dr. V. Turčan oznámil ešte ďalšiu akciu, 3. stretnutie múzejných archeológov, na ktorú ale nebude žiadaná finančná podpora. Predsedníčka vyzvala prítomných na hlasovanie o súhlase s oboma prednesenými správami. Všetci prítomní súhlasili (proti/zdržal sa: 0).

V bode Rôzne predstavila predsedníčka M. Musilová aktuálny problém s voľbami a s kandidátkou do nového výboru Spoločnosti. Upozorňuje na vzniknutý problém nezáujmu členov spoločnosti uchádzať sa o funkcie predsedu, resp. členov výboru. Do budúcna je možné ošetriť takúto situáciu zmenou Stanov. Situáciu dokreslil aj hospodár V. Mitáš a spolu s predsedníčkou predstavili aktuálne znenie Stanov. Diskusia bola venovaná aj volebnému poriadku Spoločnosti. Prof. K. Kuzmová upozornila, že svojho času podobný dokument SAS pri SAV mala. Členovia výboru poukazujú na všeobecné znenia niektorých bodov Stanov, ktorých text by bolo vhodné v budúcnosti opätovne prehodnotiť.

V aktuálnej kandidátke chýbal kandidát/kandidáti na predsedu SAS pri SAV a členov revíznej komisie. Počas diskusie boli z pléna navrhnutí traja kandidáti na členov revíznej komisie, ktorí súhlasili: Mgr. D. Oravkinová, PhD., PhDr. Branislav Resutík, Mgr. Alena Bistáková, PhD., z pléna bola za kandidátku na predsedníčku navrhnutá PhDr. M. Kotorová-Jenčová, ktorá súhlasila. V ďalšej diskusii navrhla nutnosť zmeny stanov D. Staššíková-Štukovská a opätovnú kandidatúru členov pôvodného výboru a za kandidátku na predsedníčku navrhla PhDr. M. Musilovú, ktorá súhlasila. Dôležitosť zmeny stanov prízvukoval aj Dr. J. Rajtár a zároveň upozornil na nejasnosť v Stanovách, pričom bol bod 3 rozdelený na bod 3a a 3b, k čomu sa pripojila i Dr. K. Daňová.
Na základe diskusie a prednesených návrhov bolo vytvorené nové znenie bodu 3 Stanov SAS pri SAV.

Na Valnom zhromaždení Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV boli 53 prítomnými členmi jednohlasne odsúhlasené zmeny stanov Spoločnosti, a to v paragrafe § 9 bod 3a v tomto znení:

Do výboru môže byť zvolený člen Spoločnosti najviac na dve obdobia za sebou. V prípade, ak kandidačná listina nebude mať členov Spoločnosti, ktorí neboli vo výbore v čase volieb, tak sa o post člena výboru môže opätovne uchádzať aj člen výboru, ktorý už bol dve volebné obdobia za sebou vo výbore. Takto zvolený člen môže vykonávať svoju funkciu iba jedno obdobie.

a v bode 3b nasledovne:

Do výboru Spoločnosti môže byť zvolený aj člen výboru, ktorý už bol dve volebné obdobia za sebou vo výbore, ak to bude v jeho záujme a ak za neho bude hlasovať nadpolovičná väčšina prítomných.

Za zmenu Stanov podľa predneseného všetci prítomní súhlasili (proti/zdržal sa: 0).

Predsedníčka M. Musilová poďakovala všetkým kolegom z Výboru za ich doterajšiu aktivitu a vykonanú prácu, čo členovia Výboru opätovali a v ich mene V. Mitáš a J. Mellnerová poďakovali M. Musilovej za skvelú spoluprácu

a venovali jej kyticu kvetov. Predsedníčka SAS pri SAV M. Musilová vyzýva plénum na udelenie absolutória odstupujúcemu Výboru pôsobiaceho v rokoch 2015 – 2019. Absolutórium bolo hlasovaním udelené.

Predsedníčka následne otvorila voľby predsedu a členov nového výboru SAS pri SAV. Dr. V. Mitáš informoval o pravidlách priebehu volieb a predstavil navrhnutých kandidátov Výboru (2 kandidáti na predsedu, 10 kandidátov na členov výboru a 3 kandidáti do revíznej komisie). Následne sa uskutočnili voľby do nového výboru SAS pri SAV.

V. Mitáš v mene volebnej a mandátovej komisie informoval o výsledku volieb na základe voľby prítomných účastníkov na Valnom zhromaždení SAS. Vydaných i odovzdaných bolo spolu 53 hlasovacích lístkov, 2 hlasy boli neplatné, t.j. bolo odovzdaných 51 platných hlasov.

Členovia výboru:
J. Labuda (49 hl.), M. Holeščák (48 hl.), Z. Poláková (48 hl.), M. Gabulová (47 hl.), V. Turčan (47 hl.), J. Chovanec (44 hl.), M. Neumann (44 hl.), L. Nezvalová (43 hl.), M. Kotorová-Jenčová (39 hl.), I. Kaczarová (38 hl.)

Revízna komisia:
D. Oravkinová (46 hl.), A. Bistáková (44 hl.), B. Resutík (43 hl.)

Predseda:
M. Musilová (41 hl.), M. Kotorová-Jenčová (6 hl.)

Dr. V. Turčan predstavil Návrh uznesenia. Dr. M. Musilová vyzýva na hlasovanie. Všetci prítomní súhlasia (proti/zdržal sa: 0).

Po voľbách, v priebehu počítania hlasov, boli odovzdané ceny SAS pri SAV za rok 2018 a venované slávnostné chvíle jubilantom. Výročnú cenu SAS pri SAV za dlhoročný archeologický výskum na hradisku vo Svätom Jure, jeho prezentáciu a popularizáciu výsledkov archeologického výskumu udelil výbor SAS pri SAV Júliusovi Vavákovi z Malokarpatského múzea v Pezinku. Druhú cenu sa rozhodol udeliť výbor SAS pri SAV editorom Jozefovi Bátorovi, Rudolfovi Kujovskému, Matejovi Ruttkayovi a Jozefovi Vladárovi za publikáciu *Anton Točík – legenda slovenskej archeológie*, ktorú vydal AÚ SAV v Nitre v roku 2018.

J. Mellnerová Šuteková predstavila krátkou prezentáciou jubilantov a prítomným spoločne s M. Musilovou odovzdali dary a kytice. Úctyhodných 85 rokov v roku 2019 oslávili PhDr. Darina Bialeková, CSc., prof. PhDr. Tatiana Štefanovičová, CSc. a prof. PhDr. Jozef Vladár, DrSc., 75 rokov oslávili v plnom zdraví PhDr. Beáta Egyházy Jurovská, PhDr. Priska Ratimorská a prom. hist. Jozef Moravčík a k sviežim sedemdesiatnikom sa v roku 2019 pridali prof. Jozef Bujna, CSc., PhDr. Gabriel Nevizánsky, CSc. a PhDr. Katarína Tomčíková, krásnych 65 rokov oslávili doc. Gertrúda Březinová, CSc. a PhDr. Jozef Labuda, CSc.

Predsedníčka SAS pri SAV M. Musilová ukončila Valné zhromaždenie, poďakovala prítomným za účasť a pozvala všetkých na exkurziu na Martinský vrch (depozitáre AÚ SAV) a do Archeoparku pod Zobor. Na druhý deň vo štvrtok 11. 4. 2019 sa konal vedecký seminár podľa uvedeného programu (krátke zhrnutie vybraných príspevkov sa nachádza v časti Aktuality).

Zapísali Jana Mellnerová a Margaréta Musilová

Súhrnná tabuľka príjmov a výdavkov spoločnosti v roku 2018

PRÍJMY	**€**
Príjmy z rozpočtu zmluvného ústavu (z príspevku SAV na projekt)[1]	3720,00
Sponzorské príspevky od iných subjektov	0,00
Príjmy z členských príspevkov	1415,00
Príjmy z konferenčných poplatkov	0,00
Ostatné príjmy	5645,12
Spolu	**10780,12**

[1] Uveďte skutočné príjmy predisponované z rozpočtu zmluvného ústavu na účet spoločnosti. (Ak ústav vyúčtovával niektoré akcie bez zapojenia spoločnosti, nemusí to byť totožné s celkovým príspevkom prideleným ústavu na realizáciu projektu spoločných akcií.)

VÝDAVKY	€
Výdavky hradené z príspevku SAV na projekt	3720,00
Výdavky hradené z iných zdrojov	6584,64
Spolu	**10304,64**

Príspevok SAV	€
pridelený zmluvnému ústavu na realizáciu projektu spolupráce	**3720,00**
Celkové výdavky zmluvného ústavu na realizáciu projektu	**3720,00**

Správa revíznej komisie o hospodárení Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV za obdobie 1. 1. 2018 – 31. 12. 2018

Členovia revíznej komisie: PhDr. Klaudia Daňová, PhD., PhDr. Eva Fottová a PhDr. Jozef Moravčík.

Revízna komisia prekontrolovala peňažný denník jednoduchého účtovníctva, príjmové a výdavkové doklady, výpisy z bankového účtu, faktúry a zoznam organizovaných podujatí.

Niektoré z plánovaných akcií sa neuskutočnili. Peniaze žiadané na uvedené akcie od Slovenskej akadémie vied mali byť vrátené na základe mailovej komunikácie zo dňa 17. 5. 2018 do rozpočtu SAV najneskôr do 30. 11. 2018. Na základe účtovníctva sme zistili, že peniaze boli prevedené na iné akcie. O povolení od SAV prečerpať peniaze sme v účtovníctve nenašli záznam. Keďže ide o účtovné operácie súvisiace s priamym financovaním AÚ SAV, predpokladáme, že vniknutá situácia bola účtovne konzultovaná.

Pri kontrole neboli zistené nedostatky vo vedení hospodárskej agendy. Hospodár a ekonómka dôsledne dodržiavali platné zákony, ako aj zásady hospodárenia s finančnými prostriedkami SAS.

V závere chceme upozorniť, že kontrola sa dotýkala len finančných prostriedkov z priameho účtovníctva SAS. Finančné prostriedky poskytnuté Slovenskou akadémiou vied sú súčasťou účtovníctva Archeologického ústavu SAV.

V Nitre 18. 3. 2019

PhDr. Eva Fottová
PhDr. Klaudia Daňová, PhD.
PhDr. Jozef Moravčík

Ad: Správa revíznej komisie o hospodárení SAS pri SAV za obdobie 1. 1. 2018 – 31. 12. 2018

K neuskutočneným akciám s naplánovanými financiami z dotácie od SAV konštatujem, že peniaze z týchto akcií boli presunuté na iné plánované akcie v roku 2018. Urobilo sa tak koncom novembra – začiatkom decembra 2018 po telefonickom rozhovore a dohode medzi riaditeľom AÚ SAV doc. PhDr. Matejom Ruttkayom, CSc. a predsedom Komisie RSVS pri SAV RNDr. Miroslavom T. Morovicsom, CSc. Nasledovné účtovné operácie realizoval výbor SAS pri SAV v súčinnosti s vedúcou THS AÚ SAV Ing. Annou Šupovou. Zohľadnené sú v Súhrnnej správe a štatistickom prehľade o aktivitách vedeckej spoločnosti za rok 2018, ktorá je Komisiou RSVS pri SAV akceptovaná a slúžila ako doklad k žiadosti financií na rok 2019!

V Nitre 10. 4. 2019

PhDr. Vladimír Mitáš, PhD.

Informácie o činnosti Komisie na podporu interdisciplinárneho výskumu historického skla na Slovensku v roku 2019 a plán aktivít v roku 2020

Komisia pre podporu interdisciplinárneho výskumu historického skla na Slovensku, ktorá pôsobí pri Výbore Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV (ďalej iba Komisia HS), v roku 2019 pokračovala vo svojej činnosti v zložení Ing. Martin Múdry, Dr. Petra Šimončičová Koóšová a externe Mgr. Lukáš Krokker (Slovenská sklárska spoločnosť) a autorka tohto príspevku. V Komisii HS zo zdravotných dôvodov prestala pracovať Dr. K. Fűryová, ktorá bola našou dlhoročnou oporou a touto cestou jej chceme za jej činnosť veľmi srdečne a vrelo poďakovať.

Našu priebežnú činnosť, ktorou je zverejňovanie informácií o aktivitách k téme „sklo“ na Slovensku, v Čechách, prípadne v iných krajinách strednej Európy cestou webu SAS pri SAV (http://www.sas.sav.sk/category/aktuality-hs/), individuálne konzultácie, práca na výskumných projektoch, popularizácia vedeckých výsledkov dosiahnutých pri výskume historického skla na Slovensku atď., nesledujeme v číslach, patrí k našej každodennej aktivite.

Na základe rozvíjajúcej sa spolupráce s domácimi múzeami sme realizovali vedecko-populárnu akciu v Dubnici nad Váhom.

V rámci našej spolupráce s Českou republikou sme sa zúčastnili pracovného zasadania „Odbornej skupiny pro dějiny skla ČAS“ v Klatovoch (Česká republika) spojených s prvou tavbou v špecializovanej sklárskej peci na výrobu sklenených pátričiek (viac v samostatnom príspevku).

Obr. 1. Opustené sklárske náradie a zariadenie v bývalej školskej hute v Lednickom Rovnom. Foto: D. Staššíková-Štukovská.

Za medzinárodné uznanie našich výsledkov možno považovať pozvanie Kazanskej univerzity republiky Tatarstan (Ruská federácia) medzi pedagógov VI. medzinárodnej multidisciplinárnej školy archeológie, ktorá sa každoročne organizuje v Bulharskom štátnom historicko-architektonickom múzeu v prírode v meste Bolgar v republike Tatarstan. Tu sme v dňoch 25. 8. – 1. 9. 2019 lektorovali sekciu Interdisciplinárny výskum v archeológii – výsledky a výzvy v téme historického skla na Slovensku.

Obr. 2. Bolgar, Tatarstanská federatívna republika, niektorí účastníci medzinárodnej školy multidisciplinárnej archeológie pri experimentoch s výrobou archeofajanse. Foto: D.Staššíková-Štukovská.

Našu činnosť sme v tomto roku obohatili o výrobu rekonštrukcií archeologických nálezov historického skla na expozičné a výstavné účely múzeí. Takisto sa na nás môžete obracať pre zabezpečenie konzervácie predmetov zo skla. Tieto práce treba však zaplatiť.

Z organizačných aktivít treba spomenúť zorganizovanie 2. workshopu, ktorý bol určený pre východné a južné Slovensko v Archeoparku v Hanušovciach nad Topľou v júni 2019. Táto odborná aktivita, pôvodne myslená iba pre slovenských účastníkov, sa stretla s neobvykle veľkým záujmom v zahraničí, preto sme boli nútení zmeniť pôvodný národný zámer na akciu s medzinárodnou účasťou. Tak ako v minulom roku i teraz účasť zahraničných odborníkov počtom prevážila záujem východoslovenských a stredoslovenských archeológov či iných špecialistov, ktorí prichádzajú vo svojom zamestnaní do kontaktu s historickým sklom, čo je smutná bilancia nezáujmu múzeí a vedeckých inštitúcií na Slovensku o jeden z najpočetnejších nálezov, k akým historické sklo v archeológii, ale aj v depozitoch múzeí patrí. Na druhej strane však záujem tých „východniarov“, ktorých náš workshop oslovil už v minulom roku a prišli opäť so svojimi nálezmi, priniesol prevratné poznatky v oblasti identifikácie unikátnych sklenených dutých nádob benátskej proveniencie v nečakane bohatých archeologických nálezoch skiel vo Vinnom či v iných nálezoch a depozitoch. Súčasťou podujatia v Hanušovciach boli tiež sklárske experimenty. Viac si prečítate v samostatnom príspevku. Na túto akciu bola z prostriedkov Slovenskej archeologickej spoločnosti poskytnutá suma 20 eur, ktorú sme nevyčerpali.

Z oblasti publikačných aktivít sme začiatkom roka vydali „kolektívnu monografiu“ s názvom História skla III. Multidisciplinárne o historickom skle, ktorú sme pripravili do tlače v roku 2018. Informácie o knihe a možnosti jej získania sú sprístupnené na webových stránkach SAS pri SAV a tiež AIHV ako i iných weboch. Kniha má rozsah 410 strán, obsahuje 31 kapitol a 8 tematických okruhov. Našu koncepciu práce a podpory interdisciplinárneho výskumu na Slovensku isto poznáte, preto len stručne zopakujem. Okrem archeológov a historikov zastrešujeme a podporujeme výskum a záujem o historické sklo vo všetkých humanitných, prírodovedných či technických disciplínach s cieľom získavať plastický obraz o historickom skle na Slovensku nielen prostredníctvom jeho receptúr či zloženia, ale aj z pohľadu národopisu, literatúry, hudby, hutníctva železa a pod. Z tohto dôvodu je aj táto monografia, podobne ako dve už publikované predchádzajúce knihy, rozdelená do 8 tematických celkov či okruhov. Výťažok z predaja tejto publikácie pôjde na činnosť Komisie HS, preto prosíme kolegov, aby podporili kúpu knihy do knižníc na

ich pracovisku alebo do múzea, kde pracujú, čím získajú kvalitný a zriedkavý odborný prameň k spracovávaniu historického skla od najstarších dôb jeho výskytu na Slovensku až po súčasnosť. Pomôžu našej činnosti. Zároveň ďakujeme tým kolegom, ktorí sa už takto angažovali.

Obr. 3. Pravoslávny kostol, mešita, minaret, mauzóleá – vzájomný rešpekt kultúr a náboženstiev, ku ktorému dospel historický vývoj Bolgaru. Foto: D. Staššíková-Štukovská.

V mesiacoch november – december máme ešte plánovaných niekoľko aktivít. V dňoch 14. 11. – 17. 11. 2019 ide o aktívnu účasť na Medzinárodnej burze archeologického turizmu v Paeste s prezentáciou popularizácie vedeckých výsledkov dosiahnutých výskumom historického skla na Slovensku. Súčasne tak upozorníme medzinárodnú verejnosť a organizácie pracujúce v turizme na naše múzeá. Z publikačných aktivít dokončujeme do tlače niekoľko plánovaných príspevkov z oblasti nášho výskumu historického skla na Slovensku a výsledkov experimentov s tavbou historických kmeňov v Hanušovciach.

Ako významnú a novú časť našej činnosti je nutné spomenúť našu angažovanosť v snahe záchrany školskej sklárskej huty v Lednických Rovniach. Sklárska škola, ktorá tu sídlila do 31. 8. 2019, bola z tohto, pre prípravu odborníkov v sklárskom priemysle skvele vybavenom areáli, vysťahovaná do Púchova. Súčasťou školy bola i školská huta, v ktorej sa nachádzajú stroje a nástroje pre ručnú výrobu skla, ktoré sa snažíme spolu s podporou medzinárodných a domácich organizácií zachrániť. So zánikmi týchto ručných nástrojov a prístrojov nám unikajú do zabudnutia doteraz nespracované termíny sklárskej výroby ako i samotné predmety, vybavenie huty a celá atmosféra predindustriálnej sklárne na Slovensku. Trenčianska župa, ktorá tento areál vlastní, sa ho chystá predať. V takom prípade nepotrebné zariadenie huty skončí na smetisku. Ako mnohé doteraz!

V rámci plánovaných aktivít v roku 2020 budeme pokračovať v našej informačnej, konzultačnej, rekonštrukčnej, popularizačnej a výskumnej činnosti. Z organizačných aktivít plánujeme zorganizovať 3. konferenciu a workshop v Archeoparku v Hanušovciach nad Topľou ako našu pravidelnú každoročnú činnosť, termín je predbežne určený na 19. – 21. 6. 2020. Takisto sa plánujeme aktívne zúčastniť odborných stretnutí, ktoré uskutočňuje Odborná skupina pre dejiny skla Českej archeologickej spoločnosti. Rovnako podporíme aktivity Slovenskej sklárskej spoločnosti. Spoločnú odbornú aktivitu plánujeme s múzeom v Aquileji a Univerzitou v Koppri. Pozvaní sme na konferenciu venovanú pamiatke významnej odborníčky na historické sklo J. Ščapovej do Moskvy. Prizvaní sme tiež do spoluorganizácie na sekcii historického skla na kongrese EAA, ktorý bude v Budapešti. Z publikačných aktivít plánujeme začiatkom roka 2020 publikovať elektronickú verziu knihy krátkych správ z dvoch podujatí v Hanušovciach. O všetkých uskutočnených aktivitách budeme informovať cestou Informátora a webovej stránky SAS – Komisia HS .

Obr. 4. Rekonštrukcia sklenenej nádobky na výstave vo Frankfurte nad Mohanom. Foto: M. Musilová.

Zo zdrojov SAS bola naša činnosť v roku 2019 podporená poskytnutím spolupráce na projekte Ministerstva kultúry, ktoré financovalo vydanie kolektívnej monografie „História skla III“ a čiastočne sú hradené výdavky spojené s účasťou v Paeste (Taliansko). Ďalšiu našu činnosť finančne podporila Slovenská sklárska spoločnosť, Kaštieľ a archeopark v Hanušovciach nad Topľou, Trenčianska univerzita AD v Trenčíne a ďalší sponzori. Časť hradíme z vlastných zdrojov.

Ďakujeme predsedkyni M. Musilovej a novému výboru SAS za podporu, ktorú našej činnosti poskytujú. Ďakujeme tiež za podporu zväčšujúcemu sa radu podporovateľov našej činnosti z radov verejnosti, ktorá nechce byť menovaná.

Nakoniec, ale nie na poslednom mieste, chcem veľmi pekne poďakovať za aktívnu pomoc L. Krokkerovi, P. Šimončičovej Koóšovej a M. Múdremu, bez ktorých by činnosť Komisie HS SAS nebola taká bohatá a úspešná.

D. Staššíková-Štukovská

2. interdisciplinárny workshop, okrúhly stôl a experimenty – Východné Slovensko

Obr. 1. Účastníci z radov odborníkov počas prednáškovej časti. Foto: D. Staššíková-Štukovská.

Tematický zámer tohto odborného podujatia Komisie HS (realizovaného 20. 6. – 23. 6. 2019) bol cielený na povzbudenie záujmu o výskum historického skla na východnom a južnom Slovensku. Na tento účel bolo celé podujatie rozdelené do niekoľkých častí – prednáškovú, okrúhly stôl, experimentálnu a vedecko-populárnu časť. Organizačný a vedecký výbor tvorili: D. Staššíková-Štukovská, (predsedkyňa Komisie HS SAS pri SAV), P. Šimurka (predseda Slovenskej sklárskej spoločnosti), L. Krokker (Slovenská sklárska spoločnosť), A. Plško, D. Galusková (obaja Trenčianska univerzita A. Dubčeka). Na organizácii sa podieľali Komisia HS SAS pri SAV, Slovenská sklárska spoločnosť, TNu AD, Stredná odborná škola LR, Kaštieľ a archeopark Hanušovce nad Topľou. Pôvodne bolo podujatie „História skla 2019“ plánované ako komorné s účasťou hlavne archeológov, kunsthistorikov a kurátorov múzeí z východného a južného Slovenska. Nakoľko už prvé toto podujatie v roku 2018 prilákalo účasť odborníkov zo zahraničia a bolo odbornou verejnosťou hodnotené ako prínosné a zaujímavé, tak samozrejme pritiahlo ďalší záujem odborníkov zo zahraničia. A tak aj v roku 2019 prišli do Hanušoviec vzácne návštevy odborníkov z rôznych častí Európy (Ruska, Poľska, Čiech). Celé podujatie tak malo charakter medzinárodného workshopu a okrúhleho stola. Výrazne väčší záujem ako v minulom roku prejavila aj verejnosť, čo bolo zásluhou lepšej spolupráce a koordinácie s turistickými aktivitami, ktorú realizoval Kaštieľ a archeopark v Hanušovciach.

Prípravné práce. Vzhľadom na skutočnosť, že významnou súčasťou podujatia je tavba skla a experimenty v rekonštrukcii sklárskej pece z 9. storočia vykurovanej drevom, je potrebné spraviť niekoľko predstihových aktivít týždne pred začiatkom samotnej tavby. Predovšetkým je to zabezpečenie dostatočného množstva bukového dreva a úpravu taviacej komory (nové pernice a tégliky, nový výmaz, okenice). Tento rok bola sklárska pec oproti pôvodnému stavu mierne upravená, bolo zmenené umiestnenie dymového otvoru a zvýšená chladiaca komora. Sklársku pec upravovali sklárski majstri P. Havrila a S. Tkáčik v priebehu mesiacov apríl až máj 2019. V máji až júni sa pripravovali tiež sklárske kmene, namiešané podľa zloženia historických skiel, tégliky, v ktorých sa experimentálne historické kmene tavili, a pernice, v ktorých sa tavilo sklo na ukážky výroby šperkov a nádob pre verejnosť.

Obr. 2. H. Sedláčková pri určovaní pôvodu a typu sklených predmetov objavených pri archeologickom výskume vo Vinnom. Foto: D. Staššíková-Štukovská.

Obr. 3. Sklársky majster S. Tkáčik pri zavádzaní exaktného elektronického merania teploty v sklárskej peci počas okrúhleho stola v Hanušovciach. Foto: D. Staššíková-Štukovská.

Oheň bol v sklárskej peci zapálený 20. júna cca o 12.00 hod. Pracovný otvor bol utesnený špeciálne pripravenými odnímateľnými okenicami zo žiaromateriálu. Do taviacej komory a chladiacej komory boli umiestnené žiaromierky na 900, 1000, 1100 a 1200 °C, teplota sa merala tiež elektronicky pomocou čidiel pripojených na pec a PC. Na prikladanie dreva do sklárskej pece boli už prítomní vyškolení ľudia spomedzi dobrovoľníkov a zamestnancov Kaštieľa a archeoparku v Hanušovciach, čo sa prejavilo v kvalite celého vykurovania pece a rýchlom dosiahnutí potrebných teplôt na tavenie skla ako i menším množstvom spáleného dreva. Oheň v sklárskej peci dohorel o 16:00 hod. v sobotu 23. 6. 2019. Pec bola teda vykurovaná počas 52 hodín.

Prednášková časť. Podujatie otvoril poverený riaditeľ Kaštieľa a archeoparku Ing. S. Bruss a predsedkyňa Komisie HS Dr. D. Staššíková-Štukovská. Prvá časť programu bola venovaná pozvaným prednáškam a informáciám, celkovo odznelo 6 prednášok v jazyku ruskom, poľskom, českom a slovenskom. Prvú prednášku na tému stredovekých vitráží predniesla E. Wilczak-Dąbrowska z Varšavy (Stredoveké okenné sklo). Komplexný nález vitrážového skla pochádza z dielne a obsahuje okrem hotových vitráží tiež polotovary a sekundárne použitie vitrážového skla. Autorka zaznamenala a exaktne doložila cenné stopy, ktoré sa vyskytujú na fragmentoch vitrážového skla a ich správnu interpretáciu. K dispozícii mala tiež písomné pramene k technológii výroby vitráží a práce v takýchto sklárskych dielňach. Na našich odborných konferenciách Komisie HS sme v minulosti mali možnosť vidieť veľa nálezov vitráží z rôznych archeologicky skúmaných lokalít, ale doteraz zostávajú tieto nálezy nepublikované. Práca pani Wilczak-Dąbrowskej by mohla záujem o spracovanie a publikovanie nálezov vitrážového skla zo Slovenska významne podporiť. Druhá prednáška sa týkala historického skla z Gdańska a predniesla ju O. Krukowska. Treťou prezentáciou bola takisto autorka z Poľska pani S. Siemianowska z Wroclavi, ktorá venovala pozornosť technológii a technike včasnostredovekých šperkov zo Sliezska. K. Stoliarova z Moskvy sa zaoberala zriedkavým skleneným šperkom z obdobia predmongolského zo Starej Rusi. Išlo o zlatom zdobené prívesky a koráliky, ktorých technológiu výroby autorka podrobne vysledovala. Poznanie tejto techniky je nevyhnutné pre správnu interpretáciu týchto nálezov. K technike vitráží a maľovania na sklo predniesol kolektív autoriek pod vedením A. Krupičkovej zo Strednej sklárskej školy v Lednických Rovniach podstatnú prednášku doplnenú praktickými ukážkami. Ocenili ju hlavne archeológovia, ktorí si takto mohli ujasniť ako treba správne interpretovať rôzne pozostatky povrchových úprav na historickom skle. H. Sedláčková oboznámila účastníkov s obsahom svojej najnovšej monumentálnej dvojzväzkovej práce venovanej renesančnému a barokovému sklu na území stredného Dunaja. Kolektív autorov pod vedením autorky tejto správy informoval účastníkov o experimentoch s tavbou historického skla, ktoré sa už od štvrtka tavilo – v piatich nádobkách – v rekonštrukcii sklárskej pece postavenej v archeoparku a tiež o výrobe replík z pece a lampou (kahanom), ktoré sa naživo realizovali počas druhého dňa podujatia.

Okrúhly stôl je tradične venovaný nekonformným diskusiám nad nepublikovanými či zaujímavými sklenenými artefaktami, ktoré prinesú účastníci. Boli v ňom predstavené všetky nálezy, ktorými sa zaoberali autori v prednáškovej časti. Výborná pracovná atmosféra okrúhleho stola viedla k spontánnej prezentácii viacerých prednášok, ktoré mimo oficiálneho programu predstavili Ľ. Illášová a I. Turnovec (Sklo ako náhrada drahých kameňov), S. Sipošová a Ľ. Illášová (Náhrdelníky z plodov a kôstok v kombinácii so sklom), I. Turnovec (Netradičné použitie granátov). A ten istý autor s kolektívom venoval pozornosť farebným skleneným kompozíciám. Postermi boli prezentované nálezy sklenených korálikov z Hrabušíc (autori M. Hudák, M. Hudáková, J. Timura a M. Hložek). Historiografickú problematiku skla a sklární východného Slovenska na posteri predstavil O. Šály. Zaslúženú pozornosť vyvolal M. Čurný, respektíve jeho nálezy stredovekého skla z Vinného s množstvom unikátnych fragmentov pohárov, niektorých benátskej proveniencie, o ktorých sa ani netušilo, že by sa vo Vinnom či na východe Slovenska mohli vyskytovať. Ďalej boli prezentované nálezy skiel v širokom rozmedzí ich výskytu od 2200 pred Kr. po 1900 po Kr. z archeologických výskumov v Bardejove, Poprade, Hrabušiciach, Šariši, Prešove a okolí, Nižnej Myšle. Súčasťou okrúhleho stola bola prezentácia výroby sklenených korálikov na lampe a v peci, výroba vitráží, maľovanie na sklo, rozlišovanie imitácií drahých kameňov zo skla od tých pravých, rozlišovanie skla a kryštalických látok, zatavovanie granátov do skla a výsledky experimentov z roku 2018.

Na záver okrúhleho stola sa uskutočnila sprevádzaná prehliadka novou archeologickou expozíciou a výstavami Kaštieľa v Hanušovciach nad Topľou. Diskusie účastníkov sa potom preniesli do archeoparku, kde už čakalo pečené prasiatko, rozpálená a žiariaca sklárska pec a chlieb upečený v archeoparku. Našťastie začala búrka, lebo by sme tam sedeli doteraz.

Workshop, experimenty a populárno-náučné prezentácie tvoria neoddeliteľnú súčasť podujatí v Hanušovciach. Sú určené tak odborníkom ako verejnosti. Časť sa realizuje v prízemí kaštieľa, kde majú návštevníci z radov verejnosti tiež prístup a hlavná časť je v archeoparku. Prezentácie v prízemí kaštieľa sme už priblížili vyššie (maľovanie na sklo, vitráže, vkladanie do rámov, výroba korálikov atď.), preto venujeme pozornosť hlavne tým v archeoparku. Hlavnou činnosťou je výroba sklených replík šperkov a tento rok aj nádob zo sklárskej pece so zapojením verejnosti. Predvádzal pán sklársky majster M. Vanko so slovným sprievodom D. Staššíkovej. Tento rok sme ukázali výrobu fúkaných korálikov, techniku vitrážového skla, fúkané nádoby, náramky a, samozrejme, dovolili ľuďom z verejnosti vyskúšať si vyfúknuť guličku. Sklársky majster M. Vanko bol veľmi štedrý k návštevníkom a dovolil im vyfúknuť si riadne veľké duté gule, ktoré si potom „autori z radov verejnosti“ nadšene teperili domov. Tiež sme robili skúšky skla z historických kmeňov, ktoré sme tavili v osobitnej časti taviacej komory sklárskej pece. Záujem bol i o skúšku prikladania dreva do pece. Počet účastníkov z radov verejnosti bol cca 1000 návštevníkov, takže sa všetci na rad nedostali. Na inom mieste archeoparku predvádzal výrobu sklených korálikov na plynovej lampe L. Krokker a po celom archeoparku boli ukážky výroby textílií, jedla, pečenie chleba, lukostreľba a ďalšie aktivity, ktoré tvorili sprievodný program „sklárskemu dňu“. Tajomný zamurovaný pracovný otvor v taviacej komore, kde sa tavili experimentálne sklárske kmene, bol otvorený na záver podujatia a zo štyroch nádob boli vytiahnuté skúšobné vzory a uložené do chladiacej komory.

Obr. 4. Sklársky majster M. Vanko a „štedrá“ sklenená prvotina vyrobená z pece vykurovanej drevom, ktorú šťastne obdivuje výrobkyňa. Foto: D. Staššíková-Štukovská.

Obr. 5. Pohľad na časť zo stoviek návštevníkov, ktorí prišli obdivovať tavby skla do Hanušoviec. Foto: D. Staššíková-Štukovská.

Prednášky a prezentácie z tohto podujatia vrátane stručnej správy o výsledkoch experimentov budú publikované formou rozšírených resumé s ilustráciami a to elektronickou formou v pripravovanej elektronickej publikácii krátkych správ z Hanušoviec.

Po vyhasnutí ohňa v sklárskej peci sa na druhý deň uskutočnila plánovaná exkurzia do Trzcinice – archeoparku Karpatská Trója v Poľsku. Ďakujeme za prijatie a sprevádzanie pánu riaditeľovi Dr. J. Gancarskemu a Dr. P. Madejowi. Živo sa zaujímali o „sklo v Hanušovciach“ a potešili sa materiálom o možnosti doktorandského a iného štúdia na TnU AD v Trenčíne.

Doznievanie po podujatí

V pondelok 25. 6. 2019, už po skončení podujatia a odchode väčšiny účastníkov, sme kontrolovali a vyberali výrobky a tégliky s experimentálnym sklom uložené v chladiacej komore. Takisto sme sa štedro zásobili popolom z ohniskovej časti. Pre organizátorov sa tak podujatie skončilo až v pondelok, prevezením ešte stále teplých téglikov s vytaveným sklom do Trenčína.

Vyhodnotenie

Druhého okrúhleho stola 2019 v Hanušovciach nad Topľou sa spolu zúčastnilo 40 odborníkov a cca 1200 ľudí z verejnosti. Z vedeckých výsledkov, ktoré budú publikované v odborných časopisoch, sme spresnili poznatky o popolových sklárskych kmeňoch, výrobe archeofajanse a rozdieloch medzi výrobou korálikov z pece a ručne lampou.

Ďakujem za podporu workshopu v Hanušovciach všetkým spoluorganizátorom a inštitúciám. Menovito chcem poďakovať Lukášovi Krokkerovi za pomoc s organizáciou a spoluúčasť na výrobe sklených šperkov. Rovnako chcem poďakovať za finančnú a organizačnú podporu Slovenskej sklárskej spoločnosti, Kaštieľu a archeoparku v Hanušovciach nad Topľou menovito Ing. S. Brussovi a celému kolektívu za vzornú a obetavú podporu pri tavbách v archeoparku a ich pohostinstvo. Veľmi srdečne ďakujem majstrom P. Havrilovi a S. Tkáčikovi za pomoc s ošetrením a prípravou sklárskej pece v archeoparku na experimentálne tavby skla, poskytnutie elektronických meradiel teploty v peci a tiež za „prikladanie“ dreva a údržbu sklárskej pece po celý čas trvania tavieb. Sklárskemu majstrovi M. Vanekovi ďakujem za trpezlivosť pri skúmaní techník formovania korálikov z pece a pútavé prezentovanie fúkania skla verejnosti. Pani Ing. A. Krupičkovej a jej kolektívu za prezentovanie výroby vitráží, maľovania na sklo a spájania šperkov. A. Plškovi za spoluprácu pri vedeckej časti experimentov s kmeňmi, J. Sabošovej z RONy za technologickú spoluprácu. Ďakujem všetkým, ktorí nám pomáhali a podporujú nás.

Ďakujeme tiež všetkým účastníkom za diskusie a tvorivú účasť, ako aj nadšenú „reklamu“, ktorou vyjadrujú svoju spokojnosť s podujatím v Hanušovciach na svojich pracoviskách a medzi priateľmi.

Tretí workshop a okrúhly stôl – podujatie venované podpore záujmu o historické sklo na východnom Slovensku sa plánuje uskutočniť v dňoch 19. – 21. júna 2020 v Kaštieli a archeoparku v Hanušovciach nad Topľou.

Danica Staššíková-Štukovská

Pracovné zasadnutie Odbornej skupiny pre dejiny skla Českej archeologickej spoločnosti

Odborná skupina pre dejiny skla, ktorá pôsobí pri Českej archeologickej spoločnosti (ďalej len OSDS ČAS) je od začiatku činnosti Komisie pre podporu interdisciplinárnej spolupráce historického skla na Slovensku (ďalej iba Komisia HS) naším partnerom a spolupracovníkom. Stalo sa zvykom, že s našou účasťou počítajú aj pri svojich pravidelných zasadnutiach, kde pravidelne informujeme o našej činnosti, prípadne sa priamo zapájame aj do činnosti OSDS ČAS. Nebolo tomu inak ani v roku 2019, kedy sme boli pozvaní na pracovné zasadnutie do Klatov. Treba poznamenať, že tieto zasadnutia nie sú „schôdzou s chlebíčkami, kde sa účastníci porozprávajú“, ale majú tematický cieľ a charakter konferencie či workshopu. V Klatovoch bola téma zasadnutia „Technologie výroby skleněných artefaktů na počátku novověku“ a hostiteľom bolo Vlastivedné múzeum D. Hostaše v Klatovech, p.o. a Páteříková huť. Uskutočnilo sa v dňoch 23. – 24. 8. 2019. Účastníkov privítala predsedníčka OSDS ČAS pani Dr. E. Černá a riaditeľ Vlastivedného múzea v Klatovoch Mgr. L. Smolík. V prvom bloku programu sa rekapitulovala činnosť OSDS ČAS v roku 2018 a diskutovalo sa o vyhliadkach do budúcna. Súhrnnú správu o činnosti predniesla E. Černá. J. Špaček prezentoval nové číslo zborníka Historické sklo 6, v ktorom sú aj príspevky zo Slovenska. Informáciu o stave spracovania publikácie „Manuál – sklo z archeologických výskumov“ podal J. Podliska. Ide o prípravu veľmi dôležitej publikácie hlavne pre archeológov, ktorá bude obsahovať všetky aspekty spojené s archeologickými nálezmi skla od momentu ich objavu v zemi, cez správne vyzdvihnutie, ošetrenie, rekonštrukciu, uskladnenie, spracovanie a dôležitú terminológiu.

Ako sa už stalo na týchto konferenciách zvykom, odznela i informácia o aktivitách v oblasti výskumu historického skla na Slovensku, ktorú predniesla autorka tohto príspevku. Berú nás ako „svojich“, ako často radi proklamujú. O otázkach a cieľoch výskumného projektu „Prehistorické a historické sklo z České republiky. Kontinuita dialogu archeologie a archeometrie“ referovala K. Tomková. Tento projekt svedčí okrem iného i o podpore, ktorej sa výskum historického skla v Čechách teší zo strany Archeologického ústavu AV ČR v Prahe už mnoho rokov.

Obr. 1. Účastníci zasadnutia Odbornej skupiny pre dejiny skla Českej archeologickej spoločnosti na výstave PASK. Foto: D. Staššíková-Štukovská.

V programe sa pokračovalo prednáškovým blokom, v ktorom odznela prednáška o pôvodných prírodných

materiáloch pre sklársku produkciu v Poľsku v blízkosti Karpát, ktorú prezentovala J. Trąbska z Poľska. Pani J. Lněníčková venovala pozornosť rekonštrukcii tradičných techník výroby šumavských pátričiek. L. Krokker a autorka tohto príspevku informovali o výsledkoch experimentálnych tavieb a tvarovania korálikov v Hanušovciach v roku 2018. Táto prezentácia bola doplnená i „naživo" ukážkami vzniku niektorých technických stôp pri tvarovaní skleného korálika ručne s pomocou lampy, ktoré sme tam ukázali. O chemickom zložení skiel a sklárskych kmeňov od gotiky po baroko referovala D. Rohanová (Slovenka z Lednických Rovní, ktorá žije a pracuje v Prahe). E. Hof Krocová a M. Kroc prezentovali projekt – Tavenie skiel podľa historických receptúr, ktorému venujú pozornosť v rámci stavby rekonštrukcie huty na výrobu pátričiek. Pri tomto projekte má zásluhu i výskum a práca na Slovensku, autori sa boli inšpirovať u nás v Hanušovciach a historické kmene konzultuje D. Rohanová v Trenčíne, ktorého pracovníci sa podieľajú v spolupráci s nami na výrobe historických kmeňov na tavby a experimenty v Hanušovciach. Ďalší z projektov venovaných výrobe sklenených pátričiek predstavili A. Knápek a kol. pod názvom „Prvé výsledky projektu Sklářství na Vysočině, v Jižních Čechách a Dolním Rakousku. Pripravovaná expozícia Sklářství na hrade Ledeč nad Sázavou." Po týchto prednáškach boli prezentované postery a realizovala sa diskusia k prezentácii výsledkov systematického štúdia historických technológií na Slovensku.
Po skončení programu si účastníci stretnutia prezreli expozíciu skla v PASKu v Klatovoch s odborným výkladom J. Lněníčkovej.

Obr. 2. Páteříková huť a „elita", ktorá sa o rekonštrukcie a výskum „páteříkov" na Šumave zaslúžila. Zľava K. Tomková, E Černá, J. Podliska (archeológovia OSDS ČAS), manželia Krocoví, ktorí sú objaviteľmi, organizátormi a majiteľmi hmotovej rekonštrukcie a oživenia Páteříkovej huty a J. Čáni z NPU Praha, pôvodne slovenský archeológ so záujmom o historické sklo. Foto: D. Staššíková-Štukovská.

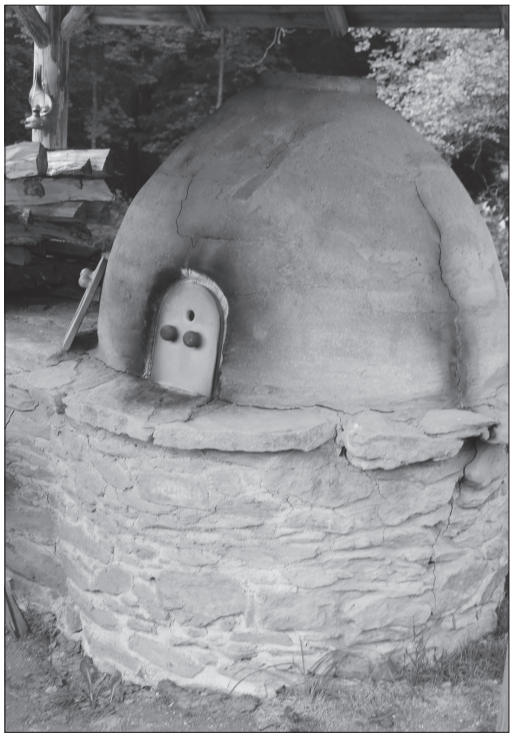

Obr. 3. Pohľad na taviacu komoru hmotovej rekonštrukcie pátričkovej pece. Foto: D. Staššíková-Štukovská.

Druhý deň v sobotu 24. 8. 2019 sa účastníci odobrali na samotu zvanú Páteříková huť, ktorá sa nachádza v horách a bola tu realizovaná rekonštrukcia sklárskej pece na výrobu pátričiek. Plánovaná výroba a spracovanie skla v hmotovom modeli sklárskej/pátričkovej pece bola miestom moderovanej odbornej diskusie sklárskych špecialistov k technologickým problémom pri tavení a spracovaní skla. Okrem toho sa uskutočnila prehliadka areálov novovekých sklární v blízkom okolí, ktorú moderoval J. Čáni (ďalší slovenský archeológ, ktorého „záujem a podpora" inštitúcií na Slovensku a ich riaditeľov o výskum nepreskúmaného a málo známeho historického skla na Slovensku vyhnala do Prahy). Organizátori z českej strany vysoko ocenili spoluprácu s našou Komisiou HS a vyzdvihli pomoc pána Mgr. L. Krokkera, ktorý obetavo nocou i dňom pomáhal pri kúrení a tavení v hmotovom modeli sklárskej pece na výrobu pátričiek v Páteříkovej huti. Pripomeniem, že L. Krokker je spoluautorom realizácie sklárskej pece v Hanušovciach nad Topľou a má skúsenosti s jej stavbou, prevádzkou ako i tavbami skla. Uskutočnila sa aj prvá výroba pátričiek priamo z pece. Krásne počasie, vrelá pohostinnosť a tvorivé prostredie dokreslilo výborne zorganizované podujatie.

Pokiaľ by mal niekto z mladých archeológov záujem spraviť si zaujímavý výlet na Šumavu a pozrieť si relikty po sklárskych/pátričkových peciach a dielach s nimi súvisiacich, ako i pozrieť sa na hmotovú rekonštrukciu pátričkovej sklárskej pece, vrelo odporúčame. Informácie o aktivitách a cestu nájdete na: https://paterikovahut.cz/o-nas/, alebo aj na: https://sk.mapy.cz/zakladni?x=13.3016558&y=49.2073054&z=16&source=area&id=22334

Okrajová poznámka – sklenené pátričky sa relatívne často objavujú v hroboch zo 17. – 18. storočia i na Slovensku.

Danica Staššíková-Štukovská

Plán vedeckých a odborných podujatí SAS pri SAV v roku 2019

Valné zhromaždenie SAS pri SAV a vedecký seminár
Miesto: Archeologický ústav SAV, Akademická 2, Nitra
Termín: 10. – 11. apríl 2019
Organizátori: SAS pri SAV, AÚ SAV

III. stretnutie múzejných archeológov
Miesto: Bratislava, SNM-Archeologické múzeum
Termín: 25. apríl 2019
Organizátori: SNM-AM, SAS pri SAV

BIATEC. NONNOS. Kelten an der mittleren Donau. Medzinárodná výstava
Miesto: Archäologisches Museum Frankfurt, Nemecko
Termín: 9. máj – 1. december 2019
Organizátori: AMF, SNM-HM, MÚOP, SNM-AM, MMB, SAS pri SAV, AÚ SAV

Kelti/The Celts/Die Kelten, XX. medzinárodná konferencia
Miesto: Stará Lesná, Vysoké Tatry
Termín: 14. – 17. máj 2019
Organizátori: AÚ SAV, SAS pri SAV, Nadácia A. Točíka, APVV

História skla – Východné Slovensko
Miesto: Kaštieľ a archeopark v Hanušovciach nad Topľou
Termín: 21. – 22. jún 2019
Organizátori: SAS pri SAV, SSS, Tripolitana AH, FunGlass, SOŠS

Prednáška izraelskej archeologičky Evy Grossmann
Miesto: SNM-Múzeum židovskej kultúry v Bratislave
Termín: 13. august 2019
Organizátori: SAS pri SAV, SNM-MŽK

Porážky Mongolov v Európe: klebety alebo realita. Prednáška Stephana Powa z CEU
Miesto: Bratislava, SNM-Archeologické múzem
Termín: 20. september 2019
Organizátori: SAS pri SAV, SNM-AM

Hranice Rímskej ríše – Dunajský Limes – UNESCO pamiatky. Medzinárodná výstava
Miesto: Slovenský inštitút v Berlíne
Termín: 17. október 2019 – 20. december 2019
Organizátori: SAS pri SAV, AÚ SAV, SI Berlín

28. stretnutie východoslovenských archeológov
Miesto: Kaštieľ Stropkov
Termín: 13. november 2019
Organizátori: SAS pri SAV, AÚ SAV, KM v Prešove

XXII. ročník Mediteránny archeologický veľtrh
Miesto: Paestum, Taliansko
Termín: 14. – 17. november 2019
Organizátori za SK: SAS pri SAV, BTB, SI a ZÚ Rím, MÚOP

Informátor 2019
Termín: December 2019

***

Správa o výskume v Mojmírovciach

V priebehu februára až októbra 2019 sa v súvislosti s výstavbou rodinných domov v intraviláne Mojmíroviec realizoval záchranný archeologický výskum. Uvedená obec sa nachádza približne 10 km južne od Nitry v povodí Cabajského potoka na strednom Ponitrí. Na ploche 1360 m² sa preskúmalo 119 objektov (pozn. stav v októbri 2019), ktoré možno datovať do rôznych období od staršieho praveku (eneolitu) až po 20. storočie. Chronologicky najstaršie sídliskové nálezy z predmetnej plochy prináležia badenskej kultúre. Pozoruhodným objavom je nové pohrebisko zo staršej doby bronzovej. Väčšina z odkrytých hrobov bola sekundárne otvorená a kostrové pozostatky v nich zámerne rozhádzané. V hroboch absentuje keramika, avšak spektrum kovovej (najmä medenej a prevažne drôtenej a plechovej) industrie tieto nálezy umožňuje zaradiť na záver nitrianskej kultúry, resp. do nitriansko-únětickej fázy únětickej kultúry. Časť spáleného skeletu v jednom z hrobov dokumentuje osobité rituálne praktiky obyvateľstva staršej doby bronzovej na západnom Slovensku. Do staršej doby bronzovej predbežne zaraďujeme i jednu odpadovú jamu s hĺbkou viac ako 3 m. Nie menej zaujímavé sú sídliskové objekty z mladšej doby bronzovej (kultúr stredodunajských popolnicových polí), objekt z neskorej doby halštatskej (vekerzugskej kultúry) alebo jama s charakteristickou keramikou hrncovitých tvarov z vrcholného stredoveku. Značnú časť objektov – zásobných, odpadových, ale aj exploatačných jám, spravidla hlbokých viac než 2 m – rámcovo datujeme do novoveku, zvyšnú časť objektov do 20. storočia. Povšimnutiahodnými osteologickými nálezmi vo vybraných novovekých jamách sú psie skelety. Z chronologicky mladších nálezov zároveň vyplýva, že táto plocha sa využívala ako skladovací a výrobný areál, eventuálne záhrady. Záchranný archeologický výskum polykultúrnej lokality bude pokračovať v roku 2020.

Pavol Bobek – Peter Debnár – Vladimír Mitáš

Vzniklo s príspevkom Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0441 a Zmluvy č. APVV-15-0330.

Správa o výskume v Dolných Krškanoch

Počas záchranného archeologického výskumu v roku 2019 bola objavená polykultúrna lokalita s nálezmi zo staršej a mladšej doby bronzovej a zo stredoveku. Najviac nálezov predstavuje pohrebisko datované na záver nitrianskej kultúry a začiatok kultúry únětickej. Hrobové jamy sa nachádzali plytko pod ornicou, čo sa podpísalo pod zlú zachovalosť kostrového materiálu. Mŕtvi boli pochovaní do obdĺžnikových jám väčšinou samostatne. V niekoľkých prípadoch sa objavili aj dvaja jedinci v jednom hrobe. Mŕtvi boli ukladaní do skrčenej polohy na ľavý alebo pravý bok. Niekoľko hrobových jám bolo porušených. Inventár predstavovali kostené koráliky, ktoré sa nachádzali v rôznych polohách. Z kovových predmetov prevládal šperk tvaru vŕbového listu a jednoduchý drôtený šperk. Sídlisko je reprezentované dvoma stredovekými pecami a množstvom zásobných jám bez datovacieho materiálu. Predbežne bola jedna jama datovaná do mladšej doby bronzovej. Výskum nie je ešte ukončený.

Monika Gabulová – Klaudia Daňová – Lucia Nezvalová

Ako sme začínali a čo máme nové – exkurz do výskumu pevnosti vo Svätom Jure

(Výskum ocenený cenou Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV za rok 2018)

Malokarpatské múzeum vykonáva archeologický výskum na NKP Hradisko Neštich s prestávkami od roku 2006. Dôvodom obnovenia výskumu na horskom výbežku realizovaného v minulosti Ľ. Kraskovskou (1957 – 1962) bolo pribúdanie nových nálezov získavaných nelegálnou činnosťou za pomoci detektoru kovov, ktorých časť zdokumentoval V. Turčan zo SNM-AM, ktorý na počiatku zastrešil obnovený výskum vedený autorom týchto riadkov.

Na počiatku nášho výskumu boli i pracovníci AÚ SAV – geofyzik J. Tirpák a archeológ P. Šalkovský. Dlhé roky sa na dokumentovaní nálezov podieľali geodeti E. Blažová a M. Bartík, ktorí pre naše potreby vyhotovili moderné zameranie. Na začiatku sa výskum sústredil na odkryv vrcholových plošín a opevnenia druhého predhradia pomocou úzkych zisťovacích sond. Našou snahou bolo za pomoci geofyzikálnych metód a odkryvu identifikovať možnú prítomnosť včasnostredovekej sakrálnej stavby, obdobne ako sa o to pokúšali, rovnako neúspešne, aj výskumníci na súdobom nálezisku v Bojnej. Ako vhodnejšia sa napokon na nálezisku ukázala priama realizácia plošných výskumov, ktorá viedla k rozpoznaniu väčších štruktúr akými sú obydlia a hospodárske objekty, ktoré sa v horskom prostredí zachytávajú veľmi problematicky. Takýmto spôsobom bola odkrytá, popri bežných objektoch i mimoriadna včasnostredoveká zrubová stavba na suchej podmurovke (5,5 x 6,5 m). V jej okolí sme nedávno rozpoznali zvyšky zásobovacích objektov, v jednom prípade v mimoriadne silnej koncentrácii semien obilnín, v druhom prípade slúžil zahĺbený objekt najskôr ako chladnička. Objekt na suchej kamennej podmurovke dávame do súvisu s prítomnosťou miestnej elity, ktorú dokumentujú nálezy zbraní a výstroje jazdcov v jej blízkom okolí. Podobne došlo plošným

odkryvom k revíznemu výskumu trojdielnej palácovej stavby na suchej podmurovke z vrcholného stredoveku, ktorý bol celistvo zdokumentovaný na dĺžke vyše 22 m, pričom boli rozpoznané dosiaľ neobjavené časti tejto stavby. Nález je datovaný keramikou a spolu s ďalšími objektmi a nálezmi sústredenými na akropole (cisterna s potrubím, brána, militárie a iné nálezy) poukazuje na osídlenie počas 13. – 14. storočia, kedy bol Svätý Jur ovládaný miestnou vetvou Hunt-Poznanovcov, ktorá akropolu bývalej veľkomoravskej pevnosti využívala ako hrad.

Lokalizovanie doterajších 15 sond bolo realizované na základe úprav terénu (terasy) ideálne v kombinácii s koncentráciou nálezov získaných detektorom kovov. I samostatné, plytko ležiace nálezy získané detektorom kovov boli a sú veľkým prínosom, nakoľko sme vďaka nim, popri známych dokladoch osídlenia z doby halštatskej, po prvýkrát získali nálezy z doby rímskej a sťahovania národov, ale aj z doby laténskej, ktoré neboli starším výskumom doložené. Významne sa však rozšírila najmä suma včasnostredovekých predmetov od zbraní, remeselných a poľnohospodárskych nástrojov, polotovarov – hrivien zo železa a olova, šperkov, nožov a iných početných železných predmetov rôzneho využitia a funkcie. Časť kovových nálezov sa našla v sondách spolu s početnou keramikou, zrejme najmä miestnej výroby (značky v tvare kolesa), ďalej zo sond poznáme kamenné predmety (brúsiky, žarnovy, kresacie kamienky), trosku po činnosti kováčov, nálezy praslenov a závaží poukazujú na tkanie látok.

Obr. 1. Rozsah hradiska vo Svätom Juri – Neštichu. Grafika: J. Vavák.

V roku 2017 sme zahájili novú etapu vo výskume odkrývaním zatiaľ najvýznamnejšieho objavu, ktorým je dielňa klenotníka. Jej podrobný výskum trvá dodnes. Na počiatku výskumu dielne bol nález arabskej mince nájdenej detektorom kovov spolu s fragmentmi farebných kovov a slovanskej keramiky v sprievode keramickej dýzy. Počas rozširovania a prehlbovania sondy (v súčasnosti 6 x 9 m) došlo z zachyteniu stoviek zlomkov téglov z vyše 30 exemplárov, rovnako i stoviek črepov bežnej keramiky, neraz však s dokladmi zosklovatenia žiarom, natavenia farebných kovov vrátane zlata a početného striebra. Farebné kovy, vrátane zastúpenia najdrahších kovov, zastupujú početné zliatky, zlomky predmetov, ale i jednoduché polotovary vo forme tyčiniek, ústrižkov, drôtikov, ale aj v sofistikovanej forme filigránu a guľôčok granulácie, pukličiek, aké sú známe zo špičkových šperkov a ozdobných predmetov (napr. nákončia, závesky) byzantsko-orientálneho, či ak chceme veligradského typu. Prekvapivé artefakty z farebných kovov napokon ešte zvýrazňujú nálezy sklených vložiek. Medzi ďalšími predmetmi sa však objavili aj nálezy sklených korálikov a zlomkov. Je pravdepodobné, že aj tieto sklené predmety mohli byť produktmi klenotníckej dielne. Mimoriadnym objavom sú i ploché, rôzne tónované sklá, aké poznáme z centier na južnej Morave a v Panónskom kniežatstve, kde boli pôvodne súčasťou zasklenia okien cirkevných stavieb. Výnimočné nálezy však napokon dopĺňajú aj ďalšie mimoriadne nálezy – ojedinelé zlomky sklených nádob. Sú však všetky sklené predmety a zlomky dokladom výroby sklených predmetov, vrátane okenných tabúľ? Vylúčiť to zatiaľ rozhodne nemožno, rovnako ako kombináciu možnosti spojenú s pretavovaním starších skiel. Problematiku skiel z náleziska aktuálne riešime s kolegyňou D. Staššíkovou-Štukovskou formou moderných materiálových analýz. Ak však skutočnosť výroby (nielen) plochých skiel pripustíme, dostávame sa logicky k „starej“ otázke, ktorá stála za obnovením výskumu v roku 2006. Stála na lokalite cirkevná stavba? Je možné, že jej zasklenie, či aj zasklenie iných stavieb v okolí (najmä Bratislava, Devín) realizovali miestni remeselníci – klenotníci (a zároveň sklári)? Snáď sa to dozvieme v dohľadnom čase. Na začiatku bol mimoriadny nález vzácnej mince, ktorý pomohol odhaliť ešte unikátnejší kontext, v ktorom sa nachádzala. Samotná minca (dirham), vyrazená v roku 867, sa k nám po čase dostala po Hodvábnej ceste zo Strednej Ázie a mala byť využitá ako zdroj striebra spolu s inými zlomkami predmetov z farebných kovov, akiste získaných skôr obchodom ako z miestnych zdrojov. V tomto smere je zaujímavá úvaha o využití priestoru druhého predhradia s nízkym valom a slabým zastúpením materiálnej kultúry na jeho ploche. V tomto priestore sme v posledných sezónach skúmali nízky val, odlišný od masívnych valov akropoly a prvého predhradia (kolová konštrukcia, rošty, kamenná plenta), ktorý i v kombinácii s absenciou zachytených objektov a pamiatok poukazuje na akési osobitné postavenie plochy bez stabilnejšieho osídlenia. Odlišnosti, v porovnaní so zvyškom náleziska, podporuje aj výstup geofyzikálneho výskumu P. Mila a jeho tímu z Masarykovej univerzity. Na prvom predhradí, ohraničenom nízkym valovo-priekopovým opevnením bez zachytenej konštrukcie (na vrchole len plot, palisáda?), teda možno predpokladať osobité využitie voľného priestoru bez stabilnejšej zástavby, snáď ako zhromaždiska obyvateľov z okolia, trhového miesta, prípadne i plochy na sústreďovanie zvierat (?). Prítomnosť trhov a ich konanie je na Veľkej Morave vo všeobecnosti doložené i skromnými písomnými prameňmi.

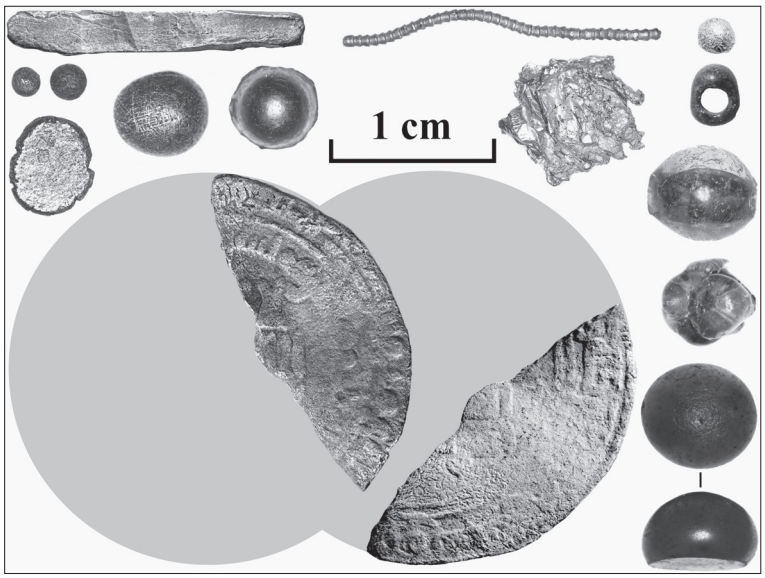

Obr. 2. Nálezy z vnútorného areálu hradiska. Foto: J. Vavák.

Zdá sa, že skúmané miesto prešlo vo včasnom stredoveku vývojom od občasne využívaného strategického bodu na obchodnej trase cez Malé Karpaty a popri nich (blízko medzinárodnej križovatky v Bratislave), čo zrejme odrážajú nálezy výzbroje a výstroje a iné predmety z čias Avarského kaganátu z priebehu 8. storočia, až po miesto intenzívnejšie využívané ako centrum oblasti v priebehu 9. storočia. Predpokladáme, že toto masívne opevnené miesto bolo strediskom nielen vojensko-správnym, ale i remeselno-obchodným s maximálnym rozkvetom v 2. polovici 9. storočia. Obraz o nálezisku sa počas nášho výskumu zmenil, prekvapujú nás najmä nálezy z priestoru dielne klenotníka, ktoré nálezisko identifikovali ako významné centrum oblasti radiace sa významom k neďalekým hradom v Bratislave a na Devíne. Na nich bola v minulosti zachytená cirkevná architektúra a sú navyše známe aj z písomných prameňov. Prítomnosť špičkovej klenotníckej (a sklárskej) dielne indikuje prítomnosť významných príslušníkov veľkomoravskej elity ako aj iných odberateľov šperkov a ďalších výrobkov v okolí. Nález je momentálne jediným svojho druhu na území Slovenska a jeho analógie možno zatiaľ vidieť vo veľkomoravských centrách na južnej Morave, pričom svojou komplexnosťou prekvapivo predčí i tamojšie objavy. Terénnym výskumom však skutočné bádanie len začína, v blízkej dobe je plánovaná realizácia prírodovedných analýz vrátane pokračovania analyzovania skla, ale aj kovov. Osobitne sa z lokality získavajú preplavovaním zeminy ďalšie rastlinné zvyšky, ktoré sa pripravujú na určenie ako aj pre rádiouhlíkové analýzy. Na identifikáciu čakajú i málopočetné vzorky kostí.

Bližšie informácie o lokalite prináša prvá, úvodná monografia nazvaná *Pevnosť v Malých Karpatoch: Vznik, význam a úloha výšinného centra vo Svätom Jure* vychádzajúca v tieto dni. Najnovšie zhrnutie poznatkov o nálezisku však nájdete aj v aktuálnom čísle časopisu Historika, ale aj v starších príspevkoch umiestnených na portáli academia.edu. Archeologický výskum v roku 2019 a vydanie monografie podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia. Výskum podporila i dotácia Bratislavského samosprávneho kraja.

Július Vavák

Stredoveká keramická kraslica z Nitry-Kyneku[1]

Nálezy keramických vajec s polychrómnou glazúrou (kraslice, pisanky) sú na Slovensku zriedkavé. Najnovšia keramická kraslica z Nitry-Kyneku predstavuje v poradí už piaty exemplár. Počas predstihového záchranného archeologického výskumu v bývalom jazdeckom areáli na ulici Pri kaštieli v rokoch 2017 – 2019 sa preskúmala časť sídliska z obdobia vrcholného stredoveku (11. – 13. storočie). Celá kraslica s otvorom na spodnej širšej časti pochádza z menšieho sídliskového objektu č. 15 (Obr. 1), z ktorého výplne sa získal aj nepočetný keramický materiál, mazanica a zvieracie kosti. Nález tvarom a veľkosťou (v. = 44 mm) pripomína slepačie vajíčko. Povrch kraslice je pokrytý a zdobený dvojfarebnou glazúrou.

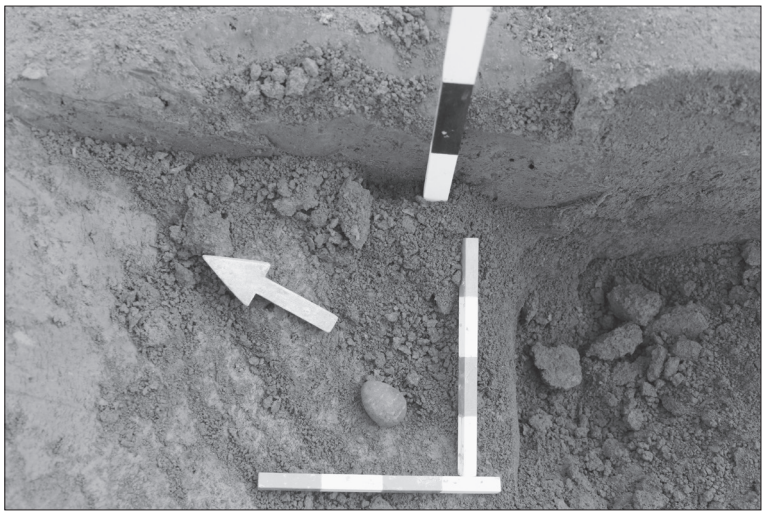

Obr. 1. Nitra-Kynek, ulica Pri kaštieli. Objekt 15 počas vyberania – detail približnej lokalizácie nálezu keramickej glazovanej kraslice.

Do podkladovej krycej tmavohnedej glazúry je vtavený lineárny ornament z plastickejšej (svetlozeleno-) žltej glazúry, umiestnený do piatich horizontálnych riadkov. Lineárny ornament bol strhávaný vo vertikálnom smere, čím bol

vytvorený charakteristický výzdobný motív. Kraslica je dutá a v jej vnútri je umiestnených niekoľko pravdepodobne hlinených guličiek, ktoré pri pohybe vytvárajú zvuk. Je zároveň chrastítkom, ktoré sa zaradzuje medzi tzv. idiofóny.

Na Slovensku v súčasnosti evidujeme okrem opisovaného ešte ďalšie štyri exempláre. V jednom prípade ide o hrobový nález z kostolného cintorína (Nitra-Dražovce, poloha Kostol sv. Michala), ostatné sa našli v sídliskových objektoch (Bratislava, poloha Hlavné námestie; Nitra, poloha Mlyny a Nitra-Zobor, poloha Šindolka). Najväčšie rozšírenie glazovaných keramických kraslíc v priestore strednej a východnej Európy je v južnej časti bývalej Kyjevskej Rusi (dnes Ukrajina a Rusko) a v Poľsku.

Väčšina známych kraslíc bola vyrobená z hliny. Príležitostne sa objavujú imitácie vajec vyhotovené z kameňa alebo výnimočne aj z iného materiálu ako napr. kosť. Veľkosťou zodpovedajú kuracím alebo kačacím vajciam. Ich vonkajší povrch je zvyčajne pokrytý úplne nepriehľadnou tmavohnedou, čiernou alebo tmavozelenou glazúrou. Ozdobné prvky sú vytvárané sklenenými niťami v inej farbe (väčšinou žltej). Výzdoba je nanášaná v podobe horizontálnych línií. V dôsledku ich vertikálneho prerušovania ostrým predmetom v rôznom smere vznikol na krasliciach charakteristický motív v literatúre označovaný ako „zátvorkový“, pri jednosmernom pohybe vzniká motív „rybích šupín“ alebo semilunárny motív. Vo vnútri kraslíc sa nachádza buď kamienok alebo hlinená guľka, v počte od jedného až po niekoľko kusov.

Glazované kraslice zo Slovenska sa považujú za importy a doklady obchodných stykov s prostredím situovaným severne a východne od Karpatského oblúku. Mohli sa k nám dostať po diaľkovej ceste z Kyjevskej Rusi alebo sprostredkovane cez Poľsko. Výlučná lokalizácia nálezov v dvoch hlavných centrách, ležiacich na trase dôležitých obchodných ciest, zodpovedá situácii v Poľsku. Keramické kraslice zo Slovenska boli doposiaľ datované do 11. – 12. storočia. Všeobecne sa nálezy keramických kraslíc vyskytujú v širšom časovom rozmedzí 11. – 13. storočia. Artefakt z Nitry-Kyneku je možné nateraz zaradiť len v hraniciach existencie sídliska, t. j. do 11. – 13. storočia.

Na nález keramickej kraslice je možné nazerať z viacerých rovín, a to nielen ako na predmet špecializovaného remesla alebo obchodu, ale aj z hľadiska bohatej symboliky. Vo všeobecnosti sa predpokladá, že keramické glazované kraslice mohli plniť funkciu analogickú vajíčkam, pričom sa stali ich trvalejšou náhradou. Vajce bolo oddávna spojené s početnými obradmi a rituálmi. Predovšetkým sa viazali s jarnými rituálmi ako symbol života, vzkriesenia prírody, symbol znovuzrodenia i smrti ako cyklicky sa opakujúci kolobeh prírody. Kresťanstvo v duchu *interpretatio christiana* prijalo vajce ako symbol vzkriesenia, znovuzrodenia, nádeje. Pri interpretácií vajec a ich keramických imitácií zo sídliskového prostredia v období stredoveku sa uvažuje o ich použití pri liečení a v spojení s liečebnými zákrokmi, použití v ľudovej mágii, zapudzovaní zlých bytostí. Spájané boli so základovými obetinami, ale aj so zvykmi uzavretia manželstva alebo aj s ceremóniou krstu. Kraslica z Nitry-Kyneku spolu s ďalšími nálezmi vaječných škrupín v hrncoch zo skúmaného sídliska môže dokladať stále živé praktizovanie predkresťanských obradov a rituálov na lokalite.

Zuzana Poláková

Príspevok vznikol v rámci grantového projektu VEGA č. 02/0175/16 a 2/0143/18.

[1] Príspevok, ktorý odznel na Zjazde SAS, bol v roku 2018 pripravený do tlače s názvom *Keramická kraslica s polychrómnou glazúrou z Nitry-Kyneku*. Pod stromom života. K jubileu doc. Michala Slivku. Musaica archaeologica. Bratislava, v tlači. Tam aj použitá literatúra.

Študentská súťaž

Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV sa s úmyslom o priblíženie archeológie stredoškolskej mládeži rozhodla vyhlásiť na jeseň 2019 súťaž pre študentov a študentky stredných škôl. Prípadní záujemcovia sa môžu prihlásiť v 2 kategóriách – Esej a Odborná práca. V rámci kategórie Esej boli vyhlásené 2 témy. Prvá z nich (*Archeológia – a načo?*) ponúka mladej generácii možnosť prezentovať svoj názor na význam a úlohu archeológie v súčasnej, rýchlo napredujúcej spoločnosti. Úzko je s ňou prepojená i druhá téma v kategórii Esej, ktorá sa zameriava na zástoj archeológie v celospoločenskom diskurze o rozličných historických či spoločenských témach (*Archeológia v rukách dezinformátorov*). Cieľom by malo byť zhodnotenie využitia (či zneužitia) archeológie pri nekriticky prezentovaných pseudovedeckých teóriách, ktoré si v niektorých tlačených či internetových médiách dnes pomerne úspešne nachádzajú cestu do verejného priestoru. Téma druhej kategórie súťaže – odbornej práce – je poňatá ako pohľad do regionálnych dejín. Dôraz je kladený predovšetkým na históriu archeologického bádania vo zvolenom regióne či obci. Študent/študentka tak môže predstaviť verejnosti významné osobnosti na poli archeológie, vznik inštitúcií (múzeí či spolkov), históriu vybraného archeologického náleziska, nálezu či zbierky. Vítané budú práce, ktoré siahnu i po archívnych, doposiaľ nepublikovaných zdrojoch (dokumenty, fotografie).

Práce v oboch kategóriách je nutné odovzdať do 31. marca 2020 v elektronickej podobe na mailovú adresu sas.sav.sutaz@gmail.com. Odovzdané práce budú posúdené odbornou komisiou, ktorá vyberie víťazov jednotlivých kategórií (po 2 pre každú z tém esejí, v kategórii Odborná práca budú vybrané 3 najlepšie práce). Ako odmena pre víťazov sú pripravené knižné ceny a bezplatné vstupy do vybraných múzeí. Víťazné práce budú zároveň uverejnené

v Informátore. Do súťaže je možné prihlásiť sa kedykoľvek prostredníctvom elektronickej prihlášky, ktorú nájdete na webovej stránke Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV.

Redakcia

Prof. Mária Novotná sa stala čestnou doktorkou

V utorok 10. decembra 2019 bol prof. Márii Novotnej udelený na slávnostnom zasadnutí vedeckej rady Trnavskej univerzity v Trnave titul čestnej doktorky (Dr.h.c.). Návrh na udelenie čestného titulu podal dekan Filozofickej fakulty doc. Erik Hrnčiarik. Udelenie tejto pocty bolo o to symbolickejšie, že to bola práve prof. M. Novotná, ktorá na Trnavskej univerzite založila Katedru klasickej archeológie. Týmto ocenením celoživotnej vedeckej činnosti sa pani profesorka zaradila do (pomerne krátkeho) radu slovenských archeologických osobností, ktorým sa dostalo tejto pocty. Pani profesorke k jej čestnej akademickej hodnosti srdečne blahoželáme!

Obr. 1. Gratulácia prof. M. Novotnej z rúk riaditeľa Archeologického múzea SNM dr. J. Bartíka a dr. V. Turčana. Foto: M. Musilová.

Redakcia

DISKUSIA

Zbierka pre prof. Eduarda Krekoviča

Tí, ktorí majú blízko k profesorovi E. Krekovičovi, poznajú jeho typické charakterové znaky – nálada sršiaca optimizmom a najmä zdravý životný štýl. Všetkých preto prekvapila správa z októbra 2018. Lekári diagnostikovali profesorovi rakovinu pľúc s nepriaznivými vyhliadkami. Zdravotný stav mala zlepšiť operácia, od ktorej sa sľubovalo odstránenie nádoru z pľúc. Ukázalo sa však, že operáciu nie je možné realizovať. Jedinou možnosťou bola kombinácia chemoterapie s imunoterapiou. Tento spôsob liečby bol však finančne dosť náročný – jedna dávka liečiv stála vyše 5 000 € a na zdarnú liečbu bolo nutné minimálne 5 dávok. Očakávalo by sa, že liečba bude hradená poisťovňou – podobne ako v susednom Česku či Rakúsku. Opak bol však pravdou. Poisťovňa na Slovensku preplatenie liečby odmietla. Profesor sa však rozhodol napriek nepriazni osudu s liečbou začať. Prvé 2 dávky si dokázal uhradiť sám z vlastných úspor, no na zabezpečenie ďalších dávok už nedokázala rodina zohnať dostatočné prostriedky. Obrátila sa preto na nadáciu Ľudia ľuďom, ktorá vo februári 2019 vypísala výzvu na financovanie ďalšej liečby. Čoskoro sa začali objavovať prvé príspevky. Celá archeologická (pravda, i nearcheologická) obec sa postavila za dobrú vec. Postupne pribúdali menšie či väčšie peňažné dary, a to od priateľov, kolegov či žiakov. Takto sa do konca mája podarilo od 505 darcov vyzbierať neuveriteľnú sumu 20 035 €! To už stačilo na ďalšie dávky, ktoré mali viesť k úspešnej liečbe rakoviny. Jej zdarný priebeh sa naplno ukázal koncom augusta, kedy profesor na radosť nás všetkých prvýkrát po dlhom čase opäť zavítal na svoju domovskú katedru. Je nutné podotknúť, že zdravotný stav pána profesora sa i naďalej zlepšuje, čo dosvedčujú jeho pravidelné návštevy na katedre. Na záver sa žiada dodať – kiež nás, pán profesor, ešte mnoho rokov rozveseľujete svojou optimistickou náladou!

Martin Neumann

Informátor SAS XXX/2019/1-2

Konferencia Dejiny archeológie – Archeológia v Československu v rokoch 1918 – 1948

Rok 2018 bol pre celú československú verejnosť rokom významných výročí a premietania o dôležitých celospoločenských udalostiach. Tento trend neobišiel ani archeologickú obec. Katedra archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (FiF UK) sa preto v dňoch 3. – 6. decembra 2018 rozhodla usporiadať konferenciu zameranú na dejiny archeológie, a to predovšetkým na obdobie rokov 1918 – 1948. Ako sa ukázalo, téma „spomienok na minulosť" prilákala množstvo pamätníkov, no i zástupcov mladšej generácie. Tí neváhali prísť zo všetkých končín oboch republík, aby sa podelili so svojimi spomienkami či získanými poznatkami. Zastúpení boli nielen kolegovia z univerzít (Praha, Hradec Králové, Olomouc, Opava, Banská Bystrica), no i z regionálnych múzeí (Ústí nad Labem, Most, Plzeň, Brno, Rakovník, Bratislava, Komárno, Žilina, Ružomberok, Oravský Podzámok, Rimavská Sobota, Spišská Nová Ves, Trebišov) či archeologických a pamiatkových ústavov (Praha, Brno, Most, Nitra). Konferenciu otvoril slávnostným príhovorom prodekan FiF UK prof. Mgr. Marián Zouhar, PhD. a následne vedúci katedry archeológie prof. PhDr. Jozef Bátora, DrSc. Po príhovoroch nasledovali jednotlivé tematické bloky. Prvý z nich sa zameral na zhodnotenie stavu archeologického bádania v Československu v rokoch 1918 – 1948. S ohľadom na miesto konania konferencie bol dôležitý hneď prvý príspevok, ktorý približoval okolnosti vzniku archeologického seminára v Bratislave. Ďalšie príspevky z tohto bloku sa venovali v prevažnej miere prehľadu bádania v medzivojnovom období v bývalých častiach Československa – v Čechách, na Morave a na Slovensku. Na tento blok nadviazali príspevky reflektujúce archeológiu v menších regiónoch, pričom špeciálnej pozornosti sa dostalo vzťahu československej a nemeckej archeológie pred aj počas 2. svetovej vojny. Podnetný, no i humorný bol príspevok reflektujúci peripetie výskumu v Dolných Věstoniciach. Pozornosti neunikli ani aktivity jednotlivcov či múzeí na Devíne, v Nitre, Komárne, Ružomberku, Zvolene alebo Rimavskej Sobote. Možnosti „archívnej archeológie" pôsobivo predstavili príspevky zamerané na výskum v medzivojnovej Prahe či konkrétne v areáli Pražského hradu. Posledný z tematických blokov bol venovaný významným osobnostiam, a to najmä Janovi Eisnerovi, Vojtechovi Budinskému-Kričkovi, Innocencovi L. Červinkovi, Karlovi Absolonovi, Mikulášovi Kubínyimu, Pavlovi Čaplovičovi, Štefanovi Horváthovi a Antonovi Petrovskému-Šichmanovi. Pozornosť vzbudil príspevok o podporných aktivitách prezidenta Tomáša G. Masaryka na poli archeológie okorenený humornými príbehmi. Pobavenie v publiku vyvolali i osobné spomienky Dr.h.c. prof. PhDr. Václava Furmánka, DrSc. na osobnosť V. Budinského-Kričku. Zázemie pre konferenciu poskytla seminárna knižnica Katedry archeológie FiF UK, ktorej vynovené priestory tvorili dôstojnú kulisu celého stretnutia. Tu sa konal aj spoločenský večer, na ktorom sa zúčastnila väčšina účastníkov konferencie. Na tomto mieste patrí vďaka viacerým doktorandom a študentom, ktorí nezištne pomáhali pri príprave nielen spoločenského večera, no i celej konferencie. Vhod prišlo i paralelné organizovanie „Vianoc na fakulte" v átriu, kam sa po vyčerpávajúcom dni presunula časť spoločnosti. Štvordňová konferencia bola zakončená exkurziou do Múzea mesta Bratislavy. Pozornosť pútala najmä archeologická expozícia, no i výstava k 150. výročiu založenia múzea. Samotná exkurzia ako i spoločenský večer vytvorili vhodný priestor na nadväzovanie nových kontaktov a spolupráce naprieč generáciami. Aj vďaka tomu by sa mal druhý ročník konferencie o dejinách archeológie konať na pôde Moravského zemského múzea v Brne v pavilóne Anthropos.

Obr. 1. Záujem o dejiny vlastného odboru pritiahol na konferenciu mladšie i staršie generácie. Foto: D. Drozd.

Martin Neumann

Jubilejná 20. konferencia Doba laténska v strednej Európe. KELTI / THE CELTS / DIE KELTEN 2019

V dňoch 14. – 17. 5. 2019 sa v prostredí Kongresového centra SAV – Academia v Starej Lesnej uskutočnilo jubilejné 20. stretnutie odborníkov na mladšiu dobu železnú s tradičným názvom „Doba laténska v strednej Európe.

KELTI / THE CELTS / DIE KELTEN 2019“. Hlavným organizátorom konferencie bola tentokrát „slovenská strana“ spomedzi základnej organizátorskej trojice Čechy – Morava – Slovensko. Archeologický ústav SAV zrealizoval podujatie v spolupráci so Slovenskou archeologickou spoločnosťou pri SAV a so Spoločnosťou Antona Točíka za podpory Česko-slovenskej skupiny pre dobu železnú a finančnej podpory Agentúry na podporu výskumu a vývoja (zmluva č. 14-0842) a agentúry VEGA (projekt č. 2/0001/18).

Konferencia pozostávala z troch prednáškových dní, rozdelených do šiestich tematických blokov a jedného dňa venovaného exkurzii. Stretnutia sa zúčastnilo 48 bádateľov zo Slovenska, Česka, Poľska, Rakúska, Nemecka, Slovinska, Chorvátska, Maďarska, Rumunska, Francúzska a z Austrálie.

Po úvodnom slove Karola Pietu (Nitra) a Ivana Čižmáře (Brno) odzneli v tematických blokoch referáty a v prestávkach boli prezentované postery.

Tematický blok I: VČASNÁ A STARŠIA DOBA LATÉNSKA + RÔZNE: M. Guštin: Das frühlatènezeitliche Wagengrab von Lang in der Steiermark; P. Ramsl: The Transition of Hallstatt to La Tène (Oberndorf in der Ebene and Ossarn, Traisen valley); M. Trefný/V. Peksa: New excavation at the hillfort Rubín in Northwestern Bohemia and the question of so called Bohemian central places during the Late Hallstatt and Early La Tène period; J. Kysela: Hic sunt leones (vel canes): Mediterranean imports in Central Europe before the oppida and some other things; J. John: Aryballos made in Rhodos?; M. Musilová: BIATEC. NONNOS. Kelten an der mittleren Donau. Archäologische Neuentdeckungen in der slowakischen Hauptstadt Bratislava. Sonderausstellung vom 9. Mai bis 1. Dezember 2019. Archäologisches Museum Frankfurt, Deutschland.

Tematický blok II: ŠPERK: H. Geschwind: The origins of the Hohlbuckelringe from Marzabotto (Prov. Bologna); N.Venclová/R. Kozáková/Š. Křížová: Ring-beads: peak or decline of La Tène glass working?; J. Rolland: La Tène glass through the eyes of technology: a socio-economic approach of knowledge.

Tematický blok III: POHREBNÉ ZVYKLOSTI A POHREBISKÁ: I. Čižmář/B. Mikulková: Laténské pohřebiště v Rousínově (okr. Vyškov); P. Sankot: Die latènezeitlichen Gräberfelder in Praha 6-Ruzyně und Praha 5-Jinonice : Gemeinsames und Unterschiedliches einander und überregional; M. Styk: Problematika funkcie keramických prídavkov v hrobovom inventári; M. Karwowski/J. Czubak: Nowo odkryte cmentarzysko kultury lateńskiej w Göttlesbrunn, Dolna Austria; J. Bujna: Boli muži pochovaní s výzbrojou lepšie živení než ostatná časť populácie v dobe laténskej?; M. Dizdar: Can we recognize traces of household activities in the Middle La Tène female burials from the Zvonimirovo cemetery?; S. Berecki/S.-S. Gál/D.-L. Vaida: Anthropological analysis of the Late Iron Age graves from Fântânele–Dealul Iuşului, Transylvania; K. Tankó: Burial customs and rituals of the Celts in north-eastern Hungary.

Tematický blok IV: SÍDLISKÁ: R. Čambal/I. Bazovský/M. Budaj/I. Furugláš: Predbežné výsledky archeologického výskumu sídliska z doby laténskej v Tvrdošovciach; P. Dulęba: Nowe dane do studiów nad osadnictwem i gospodarką kultury lateńskiej na Dolnym Śląsku; K. Elschek: Siedlungsobjekte von der Wende der älteren und mittleren Latènezeit (LTB2/LTC1) aus Zohor, Westslowakei.

Tematický blok V: CHRONOLÓGIE A KULTÚRNE MODELY: D. Božič: Ergänzungen zu den Hauptphasen der Chronologie der Skordisker und Neues zu den Ösenstiften mit quergekerbtem Schaft; M. Egri/A. Rustoiu/I. V. Ferencz: Changing identities and cultural models : The end of Celtic horizon and the rising Dacian power in Transylvania.

Tematický blok VI: MINCE A NUMIZMATIKA: T. Smělý: Zánikový horizont centrálního sídliště v Němčicích nad Hanou : Chronologické horizonty laténského období LT C2 v koridoru Jantarové stezky a v Čechách z pohledu numismatiky; J. Militký: Mincovnictví v horizontu LT C v Čechách; J. Fröhlich: Akými mincami sa platilo v dobe laténskej na oppide Závist?; K. Pieta: Münzfund aus Mošovce und sein Hintergrund.

POSTERY: K. Almássy: La Tène cemeteries? at Záluží (Central Bohemia) – first results; G. Altdorfer-Pál: Tatabánya-Bánhida, Erőműtő; Z. Beneš/V. Čisťaková: Sídliště z časné doby laténské z Plaňan, okr. Kolín; G. Březinová: Graves from the burial ground in Nitra-Zobor, Martinský vrch; K. Daňová/M. Švihurová: New site from the La Tène period in Sereď (district Galanta, Slovakia) and its status in the settlement structure; A. Dragan: Late Iron Age Glass finds from the area of Mursella; P. Dulęba/J. Soida/J. Słomska: Celtic weaving workshop from Samborowice (Upper Silesia); M. Furman: Nové numizmatické prírastky z obdobia púchovskej kultúry na sídlisku Pod Rohačkou, k. ú. Ploštín; P. Goláňová/M. Hajnalová/L. Lisá/M. Fránková/L. Petr/R. Kočárová/P. Flammer/P. Milo: What can one ditch tell: multi-proxy analysis at oppidum Bibracte; B. Havasi: Red Deer Sacrifices of the Late Iron Age from Zala County (Hungary); L. Ježišková: Jewellery of Púchov culture; L. Ježišková/M. Švihurová: The current state of research of the Púchov culture in Slovakia; M. Karwowski: La Tène Culture ornamental fibula from the cemetery of Göttlesbrunn; R. Kozáková: The restoring of ceramic vessels for the exhibition “Keltové” in National museum in Prague; M. Kvietok/L. Benediková: Settlement Stará Mara in Brusno (distr. Banská Bystrica) and its role in the Iron Age settlement system of the Slovakian Western Carpathian mountain region; T. Mangel/T. Jošková: Předběžné výsledky nových nedestruktivních výzkumů čtyřúhelníkového valového areálu v Markvarticích, okr. Jičín; E. Miroššayová: Pottery from the Late La Tène settlement features in Zemplín: Investigation 2001 – 2002; D. Repka/M. Hudák/M. Hudáková/J. Timura: Zberové nálezy z doby laténskej z Hozelca, okr. Poprad; M. Samuel/B. Kovár: New discoveries of the La Téne period from the northern terrace of Bratislava castle; I. Ženožičková: Die Feinkeramik aus dem Oppidum von Staré Hradisko – ein Unikat.

Konferencia sa odohrávala v družnej atmosfére, prednáškové bloky aj posterové prezentácie sprevádzala bohatá a plodná vedecká diskusia.

Obr. 1. Účastníci konferencie v Podtatranskom múzeu v Poprade. Foto: L. Benediková.

Súčasťou vedeckého podujatia bola jednodňová exkurzia po pamiatkach Spiša, ktorej trasu pomohol vybrať a na ktorej nás fundovane sprevádzal G. Lukáč z KPÚ Prešov, pracovisko Levoča. Navštívili sme Podtatranské múzeum v Poprade, Spišský hrad v Žehre, Spišskú Kapitulu, Levoču a obec Dravce s ranogotickým kostolom.

Ku konferencii bola vydaná kniha abstraktov *KELTI / THE CELTS / DIE KELTEN*, zostavená trojicou nitrianskych bádateľov L. Benedikovou, G. Březinovou a K. Pietom (Nitra 2019), ktorej súčasťou je aj stať *20 rokov spoločných (nielen) česko-slovenských konferencií*, ponúkajúca prehľad základných údajov o jednotlivých ročníkoch stretnutí od roku 2000, ako aj predstavenie trasy exkurzie s informáciami o navštívených pamiatkach Spiša i lokalitách v ich okolí.

Vyvrcholením dňa exkurzie bol spoločenský večer v Kongresovom centre SAV v Starej Lesnej, ktorý účastníkom spríjemnilo účinkovanie ľudovej hudby Magura.

Organizačnú štafetu nasledujúceho ročníka konferencie v roku 2020 prevzali moravskí kolegovia ako ďalší v slovensko-moravsko-českom usporiadateľskom cykle.

Lucia Benediková

„Veľké stredoveké a novoveké výskumy a čo s nimi?“

V dňoch 18. – 19. 6. 2019 sa v priestoroch Technického múzea v Brne uskutočnil už v poradí 17. ročník konferencie FORUM URBES MEDII AEVI s hlavnou témou „Velké středověké a novověké výzkumy a co s nimi? Výsledky, metodika a zpracování výzkumů z měst, vesnic a hradů“. Organizátormi podujatia boli neštátna nezisková organizácia Archaia Brno z.ú. a Technické múzeum v Brne. Za cieľ si stanovili *rozvinout širší diskusi nad výsledky a stavem zpracování velkých středověkých výzkumů, které byly v uplynulých desetiletích prováděny převážně v rámci měst*. Všeobecne sa uvádza neuspokojivý stav spracovania väčšiny z nich. Aj preto je treba pomenovať prekážky, ktorým archeológovia čelia pri tejto práci, a hľadať cesty uspokojivého riešenia. Počas samostatných konferenčných blokov a ich diskusií sa zároveň kládol dôraz na prezentovanie prístupu jednotlivých inštitúcií k spracovaniu a vyhodnoteniu výskumov a stavu ich publikačných výstupov.

V úvodnom bloku konferencie vystúpili ako prví samotní organizátori podujatia s prezentáciou približujúcou stav spracovania stredovekých výskumov v Brne a publikovania poznatkov z pozície neštátnej organizácie bez finančného zázemia štátu (D. Merta – M. Peška – A. Zůbek: *Jak dál se zpracováním středověkých výzkumů v Brně. Úvaha o obecném přístupu a stavu zpracování „velkých“ středověkých výzkumů*). Nasledoval príspevok o „výskume storočia“ v Čechách, ktorý sa realizoval na Námestí Republiky v Prahe (P. Juřina – J. Podliska – M. Vyšohlíd: *Náměstí Republiky v Praze – 23 let od prvního archeologického výkopu v ploše dnešního OC Palladium*). Autori priblížili zvolenú stratégiu a metodiku výskumu ako aj stav spracovania a publikačné výstupy. J. Frolík predstavil v ďalšej prezentácii *Rozsáhlé výzkumy středověkých měst a hradišť (Praha, Kutná Hora, Chrudim). Úvaha o možnostech jejich zpracování a vyhodnocení*. Dvojica autorov z Poľska P. Duma – J. Piekalski oboznámila publikum s predbežnými výsledkami univerzitného výskumu obytného bloku vo východnej časti starého mesta vo Wroclavi (*Excavations in the eastern zone of the Old Town in Wrocław. Organization – implemantation – results*). V závere prvého bloku vystúpil M. Bureš s príspevkom, v ktorom si kládol otázku, či je možné nájsť zlatú strednú cestu medzi individuálnym kvalifikovaným výberom a totálnym výskumom, ktorý môže priniesť množstvo nespracovateľných dát a materiálu (*Totální výzkum versus kvalifikovaný výběr. Hledání kritérií kvality u velkoplošných výzkumů v oblasti historické archeologie*).

Po úvodnom bloku príspevkov bol vymedzený priestor na diskusiu, ktorá sa venovala v prevažnej časti otázke stavu spracovania rozsiahlych výskumov realizovaných v Českej republike. Po obedňajšej prestávke pokračovali ďalšie prednášky. Vystúpila I. Boháčová s témou *Výzkum, metody, metodika a výsledky záchranného výzkumu přemyslovského hradu ve Staré Boleslavi (1988–2005)*. M. Tryml prestavil rozsiahly výskum v centre Prahy, ktorý v roku 1971 vyvolala výstavba obchodného domu (*Kotva Praha*). Dvojica autorov J. Havrda – M. Tryml priblížila

výsledky a stav spracovania najväčšieho plošného výskumu v katastri Malej Strany v Prahe (*Výzkum Karmelitská čp. 387 / Nebovidská čp. 459 na Malé Straně v Praze. K zpracování jedné rozsáhlé archeologické akce*). Ďalšie pražské výskumy boli prezentované v nasledujúcom príspevku T. Cymbalka *Spálená – Mikulandská, zkušenosti ze dvou výzkumů novoměstských domovních bloků v Praze*. Výskumy v mestskom jadre Olomouca predstavila trojica autorov H. Dehnerová – P. Šlézar – R. Zatloukal (*Olomouc – zkušenosti a výhled*). Zástupcovia Archaia Olomouc z. ú. V. Dudková a P. Kováčik prezentovali vybrané výskumy spoločnosti ako aj vplyv rôznych faktorov na ich spracovanie a ďalšie zhodnotenie (*Velké středověké a novověké výzkumy Archaia Olomouc z. ú. a co s nimi?*).

Po prestávke nasledoval posledný okruh prednášok prvého konferenčného dňa. Dvojica R. Bláha – P. Sehnoutková priblížila výskumy v Hradci Králové (*Archeologie středověkého a novověkého Hradce Králové. Minulost, současnost, výhledy*). Špecifický výskum odpadových jám v Plzni bol predmetom prednášky ďalšej dvojice V. Dudková – J. Orna (*Výzkumy odpadních jímek v Plzni. Dosavadní výsledky a perspektiva dalšího zpracování*). Stredovekému keramickému materiálu sa venoval L. Čapek (*Charakter středověkých keramických souborů a metodiky jejich zpracování na příkladu městských a hradních lokalit (na příkladu města České Budějovice a hradu ve Strakonicích)*). Dvojica J. Novotný a J. Bláha predstavila výsledky medzinárodného projektu financovaného programom Interreg Stredná Európa o nachádzaní súčasného využitia stredovekých zrúcanín pri zachovaní ich historického dedičstva (*Integrated model and guidelines of sustainable re-use, preservation and modern management of historical ruins in Central Europe*). Slovenský archeológ A. Šteger pôsobiaci v Nemecku prezentoval výskum v meste Eichstätt (*Bavorský Eichstätt a archeológia v 20. a 21. storočí*). Autori T. Drdácký – A. Loits – T. Zadražil – J. Buzek sa v poslednom príspevku prvého konferenčného dňa *Simplified triangulation methods and medieval urban planning* zamerali na simulovanie metód stredovekého plánovania a vytyčovania novo zakladaných stredovekých miest, čo podložili analýzou 45 lokalít.

Prednášky doplnila posterová sekcia s prezentáciou dvoch posterov o výskumoch v Bratislave a Trnave (M. Samuel – Z. Poláková – B. Kovár – L. Luštíková: *Archeologické výskumy v areáli Bratislavského hradu v rokoch 2015–2019*; L. Nezvalová – T. Vangľová: *Archeologický výskum v historickom centre Trnavy*).

Záver konferenčného dňa vyplnil spoločenský večer v príjemných výstavných priestoroch Technického múzea s vytvorenou historickou ulicou s príslušnými remeselnými dielničkami, obchodíkmi a výčapom.

Druhý deň pokračovali prednášky v dopoludňajšom bloku. Kolektív J. Hlas – M. Kiecoň – F. Kolář – B. Marethová –M. Zezula predstavil na vybraných príkladoch rozsiahlu tému *Archeologie v historických jádrech měst a vesnic moravskoslezského pomezí (bilance uplynulých 20 let a další perspektivy)*. Do Brna sa svojou prezentáciou vrátili autori P. Holub – V. Kolařík – D. Merta – A. Zůbek (*Brno – Královo Pole. Archeologický výzkum předměstské vsi*), ktorí sa venovali dlhoročnému výskumu jedinečnej stavebnej pamiatky kartuziánskeho kláštora. Výskum ďalšieho sakrálneho komplexu bol predmetom aj nasledujúceho príspevku R. Širokého *Kanonie premonstrátů Teplá 2010–2015. Metoda, výsledky a možnosti zpracování rozsáhlého výzkumu*. Autori M. Kuchařík – T. Blažková sa zamerali na výskum industriálneho predmestia (*Metodika terénního výzkumu industriálního předměstí – případová studie Praha – Karlín*). Doposiaľ najväčší výskum na území mesta Brno, ktorý dokumentoval predovšetkým vývoj úseku Svrateckého náhonu a vývoj textilních manufaktúr od záveru 18. storočia, predstavili I. Čižmář – H. Zbranek – J. Zubalík (*Bývalý tovární komplex Vlněna – postup vyhodnocení nejrozsáhlejšího výzkumu v Brně*). Prvý blok prednášok ukončil odľahčenou prezentáciou P. Šimeček, ktorý v 30 kresbách predstavil dejiny mesta Napajedla (*Architekti kreslí krajinu, města, hrady a jejich osudy*).

Po prestávke na kávu pokračoval posledný blok prednášok, ktorý bol venovaný výskumu hradov. L. Hlubek priblížil *Současný stav zpracování na hradě Tepenci.* Hrad Rokštejn vo svetle dlhodobého výskumu predstavila dvojica J. Mazáčková – P. Žaža (*Hrad Rokštejn, archeologický výzkum hradu a jeho zázemí od roku 1981*). Početné a rozsiahle archeologické výskumy hradov na Slovensku spojené s ich obnovou prezentoval F. Jaššo (*Archeologické výskumy v súvislosti s pamiatkovou obnovou hradov na Slovensku po roku 2010 – spravili by sme to všetko znova?*). Genézu výskumu ako aj výsledky a publikačné výstupy z výskumu na zámku vo Veselí nad Moravou priblížil M. Dejmal (*Veselí nad Moravou. Od drobného archeologického výzkumu k rekonstrukci středověké podoby města a hradu*).

Po záverečnej diskusii konferencia skončila a po obedňajšej prestávke sa záujemcovia mohli presunúť do centra mesta, kde bola k dispozícii exkurzia na aktuálny archeologický výskum Archaie Brno z.ú. na Dornychu (plánovaný hotel Clarion). Výskum zaujal svojím rozsahom, lokalitou ako aj samotnými nálezovými situáciami a nálezmi.

V závere nemožno nevyzdvihnúť samotnú tému tohtoročnej konferencie, ktorá je nanajvýš aktuálna vzhľadom na výrazné množstvo archeologických výskumov realizovaných v mestskom prostredí v posledných desaťročiach, ako aj širokú diskusiu, ktorá sa rozvinula už počas prednáškových blokov a pokračovala v kuloároch. Počas diskusie vznikli ďalšie otázky a zaujímavé bolo sledovať prístup rôznych inštitúcií k daným problémom. Možno len vyjadriť nádej, že nasledujúce roky prinesú viac možností venovať sa spracovaniu a vyhodnoteniu výskumov, aby ich bolo možné publikovať v komplexnosti získaných poznatkov bez toho, aby sa museli vyberať len „čerešničky na torte“.

Zuzana Poláková

Príspevok vznikol v rámci grantového projektu VEGA č. 02/0175/16 a 2/0143/18.

Seminár Stopy Rimanov na Slovensku

V roku 2019 si Trenčania pripomínajú dve výročia súvisiace s antickou minulosťou a ich mestom. Pred 1840 rokmi bol vytesaný nápis rímskych légií na hradnej skale, dokladajúci ich pobyt v oblasti Trenčína. V tomto roku tiež ubehlo 100 rokov od narodenia známeho milovníka staroveku a autora populárnych kníh o staroveku, trenčianskeho rodáka Vojtecha Zamarovského. Pri tejto príležitosti zorganizoval Pamiatkový úrad Slovenskej republiky (PÚ SR) a Krajský pamiatkový úrad Trenčín (KPÚ Trenčín) odborný seminár, určený aj pre širokú verejnosť, s názvom „Stopy Rimanov na Slovensku". Konal sa 19. septembra 2019 v kongresovej sále Trenčianskeho samosprávneho kraja v Trenčíne.

Obr. 1. Účastníci seminára Stopy Rimanov na Slovensku. Foto: D. Nipčová.

Celodenný program bol nabitý zaujímavými prednáškami zameranými na pôsobenie Rimanov na území Slovenska a na ich kontakty s miestnymi Germánmi. Seminár otvorila riaditeľka KPÚ Trenčín Eva Gazdíková s medailónom Vojtecha Zamarovského. Nasledovala odborná časť, v rámci ktorej pred zaplnenou sálou prezentovali svoje poznatky a najnovšie výsledky výskumov archeológovia, historici, numizmatici aj reštaurátori z rôznych inštitúcií na Slovensku. P. Bystrický (Historický ústav SAV) ponúkol prehľad našich znalostí o rímskej hranici na strednom Dunaji z pohľadu histórie a archeológie. Na neho nadviazala Ľ. Pinčíková (PÚ SR), ktorá priblížila snahu Nemecka, Rakúska, Slovenska a Maďarska o zapísanie rímskych pamiatok na hranici Rímskej ríše na strednom Dunaji do zoznamu svetového dedičstva (projekt „Hranice Rímskej ríše – Dunajský Limes") ako aj úskalia s tým spojené. Súčasťou nominácie za slovenskú stranu je Gerulata v Bratislave-Rusovciach a „Kelemantia" v Iži. Veľmi zaujímavou bola prezentácia M. Vdovičíkovej (KPÚ Trenčín) a reštaurátora M. Mikuláša o rímskom nápise na trenčianskej hradnej skale, vrátane výsledkov jeho aktuálneho reštaurátorského výskumu. V rámci neho sa zistili niektoré málo známe detaily nápisu, ale aj škody spôsobené nesprávnou konzerváciou v minulosti. P. Schreiber (Trenčianske múzeum v Trenčíne) sa venoval ďalším pamiatkam z doby rímskej z oblasti Trenčína, a to starším nálezom z Pollakovej tehelne. Medzi nimi sú aj importy z územia Rímskej ríše (napríklad terra sigillata), ktoré svedčia o čulých kontaktoch miestneho obyvateľstva s Rimanmi. Nasledujúce prednášky predstavili aktuálne poznatky o lokalitách z doby rímskej na juhozápadnom Slovensku. Mimoriadny význam Bratislavy v 1. storočí pred Kr. podčiarkujú nálezy stavieb z hradného kopca, postavené v rímskom štýle rímskymi technikami, avšak v keltskom prostredí. M. Musilová (Mestský ústav ochrany pamiatok Bratislava) okrem týchto výnimočných objavov prezentovala aj ich viaceré výstavy v zahraničí (Taliansko, Nemecko). Aj ďalšie rímske pamiatky majú zaujímavú históriu a sú vzácnym dokladom aktivít Rimanov na území Slovenska. K. Harmadyová (Múzeum mesta Bratislavy) upozornila na strategickú polohu Devína pre Rimanov a ich kontakty s barbarikom, Ľ. Mathédesz v spoločnom príspevku s J. Schmidtovou (Múzeum mesta Bratislavy) informoval o nových poznatkoch o Gerulate a o jednotlivých polohách, navrhovaných na zápis do Zoznamu svetového dedičstva. Rímsky kastel v Iži predstavila K. Kuzmová (Trnavská univerzita v Trnave), ako aj P. Paterka (KPÚ Nitra), ktorý sa venoval osudom pamiatok z doby rímskej v staršej aj nedávnej minulosti. Markomanské vojny a prítomnosť vojenských légií Marca Aurelia severne od Dunaja veľmi prehľadne priblížil J. Rajtár (AÚ SAV). Ich dokladom je devätnásť novozistených rímskych pochodových táborov, nájdených vďaka leteckej archeológii na juhozápadnom Slovensku. Vojenskú minulosť spojenú s rímskymi vojskami mala aj stanica v Stupave, ktorá sa v záverečnej fáze využívala ako civilný obytný komplex (V. Turčan, Archeologické múzeum SNM). Výnimočné miesto na „mape" barbarika v 4. storočí malo juhozápadné Slovensko vďaka intenzívnym kontaktom miestnych Germánov s Rimanmi. Odrazom týchto nadštandardných vzťahov sú kamenné stavby v rímskom štýle ako dvorec v Cíferi-Páci či komplex v Milanovciach/Veľkom Kýri, slúžiace ako rezidencie germánskych elít (V. Varsik, AÚ SAV, Trnavská univerzita). Záverečná prednáška J. Hunku (AÚ SAV) upriamila pozornosť opäť na Trenčín, konkrétne na atraktívny druh nálezov – mince. Početné nálezy z mesta aj z okolia (z osád Germánov) svedčia o prítomnosti Rimanov aj o obchodných stykoch s miestnym obyvateľstvom.

Seminár mal veľmi hojnú účasť nielen z radov odborníkov a študentov, ale aj miestnych obyvateľov a laických záujemcov o minulosť. Jeho primárny cieľ – oboznámiť širokú verejnosť s novými poznatkami a bohatstvom nálezov a nálezísk z doby rímskej na strednom Dunaji – podčiarkla aj záverečná diskusia, najmä pochvalné slová od viacerých účastníčok z Trenčína. Tie ocenili vysokú odbornú úroveň prednášok aj prínos seminára pre laickú verejnosť, najmä prezentáciu pamiatok a zasadenie územia Slovenska na „mapu" doby rímskej v strednej Európe.

Trenčiansky „rímsky“ seminár je teda ďalším z dokladov, že o podobné aktivity, prinášajúce vedecké poznatky širokému publiku, je záujem a že tieto sú v dnešnom svete, v ktorom časť milovníkov histórie či archeológie hľadá „alternatívne“ zdroje a konšpiračné teórie, veľmi potrebné.

Petra Kmeťová

Medzinárodná konferencia archeológie stredoveku

V poradí päťdesiata prvá medzinárodná konferencia archeológie stredoveku, s hlavnou témou „100 let české a slovenské archeologie středověku“, sa uskutočnila v dňoch 23. – 26. októbra 2019 v krásnom prostredí na hrade Křivoklát. Organizátorom bol Archeologický ústav AV ČR v Prahe v spolupráci s generálnym riaditeľstvom NPÚ a ÚOP středních Čech. Konferencia bola rozdelená do piatich blokov. Štyri hlavné témy boli priblížené v podobe prednášok, ale sčasti (v rámci hlavnej sekcie) aj na výveskách, a podstatnou súčasťou konferencie bola – ako piaty tematický blok *Zprávy z nových výzkumů* – tiež posterová prezentácia. Bádatelia tu predložili správy o najnovších, nielen terénnych, výskumoch. Účastníkov konferencie privítal riaditeľ Archeologického ústavu AV ČR v Prahe Jan Mařík, ktorý konferenciu slávnostne otvoril, a po ňom sa slova ujal Jan Klápšte s prednáškou s názvom *Příběh archeologie středověku v Čechách: prvních sto let*.

Prvý tematický blok mal názov *Od Státního archeologického ústavu československého po ústavy Akademií věd České a Slovenské republiky (historie institucí)* a bádatelia sa v ňom venovali prvým rokom týchto inštitúcií, problémom, s ktorými sa stretávali, najdôležitejším výskumom, ako aj bádateľom, s ktorými sú prvé roky spojené. Otvorila ho Marcela Starcová (*S touhou odkrývat… prvních 20 let existence Státního archeologického ústavu*) a po nej nasledoval Martin Neumann (*Osudy Štátneho archeologického ústavu na Slovensku*). Po krátkej prestávke sa ujal slova Jiří Varhaník (*Vývoj působnosti Archeologického ústavu*) a tento blok zaujímavo doplnil Igor Prokchnenko (*Skúmanie archeologických pamiatok Podkarpatskej Rusi československými vedcami*). Súčasťou tohto bloku boli aj dve posterové prezentácie. Pred poslednou večernou prednáškou sa vytvoril priestor na oboznámenie sa s areálom hradu Křivoklát s historickým výkladom. Prvý prednáškový deň ukončila nemecká bádateľka Suzanne Grunwald (*International relations in medieval archeology: Great Moravia in the Cold War*), ktorá poukázala na putovanie výstavy o Veľkej Morave po Európe v 60-tych rokoch minulého storočia. V utorok ráno bol na rade druhý tematický blok zameraný na *Metodologická východiska, mezioborový rozvoj, historie paradigmat, ovlivňování a ovlivnění soudobým politickým prostředím*. Medzi prvými odznela prednáška Jana Hasila a Davida Nováka (*Diskontinuity historické archeologie v Čechách? Sídla elít jako modelový příklad*) a po nej nasledovala prednáška týkajúca sa výskumov včasnostredovekých hradísk v Čechách, ktorej sa ujal Jan Mařík (*O koncepcích výzkumu raně středověkých hradišť*). Medzivojnové obdobie v Prahe predstavila prednáška Ivany Boháčovej a Jaroslava Podlisku (*Archeologie středověku v Praze mezi dvěma světovými válkami – zapomenuté kapitoly z historie oboru*) a poslednú prednášku v rannom bloku týkajúcu sa vybraných archeologických inštitúcií v Čechách predniesol Marek Peška (*Neziskové organizace na poli archeologie po roce 1989 a jejich oborový přínos*). Po krátkej pauze na občerstvenie Zuzana Borzová (v spoluautorstve s Jakubom Tamaškovičom) zhrnula poznatky o „Poľnohospodárstve v stredoveku z pohľadu československej archeológie“ a ťažba a spracovanie nerastných surovín dominovala v prednáške, ktorú prítomným priblížil Petr Hrubý (*Česká středověká montánní archeologie*). Predposledný referát *Stav výzkumu feudálních sídel na Moravě, bilance posledních 30 let* predniesol Miroslav Dejmal, ktorý sa zameral na zhodnotenie poznatkov o výskumoch týchto sídel. Krátko pred obedom Eva Čepeláková, Tomáš Krofta a Marcela Starcová (*Zaniklé expozitury v digitálním světě*) predstavili interaktívnu výstavu, kde prezentovali zaniknuté pobočky mesta Praha – Mosteckú a Plzeňskú expozitúru.

Obr. 1. Účastníci konferencie na nádvorí hradu Křivoklát. Foto: M. Jakubčinová.

Sekcia keramiky nasledovala po obednej pauze a ako prvý vystúpil Ladislav Čapek (*Studium keramiky vrcholného a pozdního středověku v Čechách – témata, přístupy, metody*). Gabriela Blažková a Ljuba Svobodová počas svojej prednášky (*Vývoj restaurátorských technik keramiky v čase*) demonštrovali pracovné postupy ošetrenia keramických nálezov na základe archívnych zápisov a porovnali jednotlivé konzervátorské postupy realizované v minulosti a dnes. Posledný referát v tejto sekcii patril Barbore Jančiovej a kachliciam (*Vývojové tendencie vo výskume kachlíc*).

Tento blok uzavrel Tomáš Klír, ktorý sa na výveske venoval *Počátkům soustavného výzkumu zaniklých středověkých vsí v ČR*. V priebehu utorka prišiel na rad tretí tematický blok *Dlhoudobě zkoumané lokality a přínos jejich poznání pro bádaní o středověku*. Otvoril ho kolektív Pražského hradu (prezentovali Jan Frolík a Jana Maříková-Kubková) prednáškou (*Století výzkumu Pražského hradu*), v ktorej zhrnuli výsledky dlhotrvajúceho výskumu jedného z najznámejších hradov v Čechách. Ladislav Varadzin zhodnotil výskum Vyšehradu v medzivojnovom období (*Výzkum Vyšehradu v letech 1924 – 1936*) a potom nasledovala prednáška Mareka Pešku (za celý autorský kolektív) o archeologickom výskume v Brne (*Systematický výzkum města Brna a jeho postavení v rámci středoevropské středověké archeologie*), ktorý zbilancoval takmer tri desaťročia výskumov. Predmetom dvoch po sebe nasledujúcich prednášok bol kláštorný areál. Ako prvý vystúpil Petr Sommer (*Ostrov u Davle – obraz kláštera i archeologie*) a po ňom nasledovali Soňa Hendrychová a Jan Kremer (*Padesát let výzkumu Sázavského kláštera a perspektivy dalšího bádaní*). Záveru prednáškovej sekcie sa znova zhostil Petr Sommer, ktorý predstavil miesto konania štvrtkovej exkurzie (*Předběžná informace k exkurzi do kláštera Plasy*). Prednáškovú časť druhého dňa konferencie ukončila bohatá panelová diskusia.

V stredu doobeda pokračovala problematika dlhodobo skúmaných lokalít. Daniel Dvořáček (*Kouřim v raném středověku*) sa venoval včasnostredovekému hradisku Kouřim, ktorá patrí k jednej z najdlhšie skúmaných lokalít v Čechách. Nasledujúci referát Martina Pristáša (*Hrad Zemplín – vývoj interpretácie stredovekých dejín východného Slovenska*) predstavil významnú lokalitu na východnom Slovensku. Petr Dresler (*Pohansko u Břeclavi. Šedesát let, čtyři generace, jeden svět. Nebo dva?*) prezentoval včasnostredovekú lokalitu Pohansko a najnovšie analýzy a vyhodnotenia niekoľkoročného výskumu, a následne sa kolektív autorov (Ondrej Bobula, Jana Mazáčková, Daniela Vaněčková a Petr Žaža) zaoberal dlhoročným výskumom na hrade Rokštejn (*Archeologické výzkumy v areálu hradu Rokštejn od 18. století po současnost*). Po krátkej prestávke sa Petra Šimončičová Koóšová (v spoluautorstve s Branislavom Lesákom) venovala archeologickému výskumu v Bratislave (*Systematický archeologický výskum stredovekého mesta na príklade Bratislavy*). Ján Beljak (v spoluautorstve s Noémi Beljak-Pažinovou) prezentovali dlhodobý výskum Pustého hradu vo Zvolene, ktorý objasnil jeho postavenie v období vrcholného stredoveku (*Prínos dlhodobého výskumu Pustého hradu vo Zvolene pre bádanie, jeho najnovšie výsledky a perspektíva do budúcnosti*). Nakoniec Rudolf Krajíc predstavil lokalitu Sezimovo Ústí a jeho osobitný prínos a výsledky (*Sezimovo ústí. Archeologie zaniklého středověkého města*). Súčasťou tejto sekcie boli aj príspevky prezentované len vo forme posteru. V poslednom tematickom bloku s názvom *Významné osobnosti archeologie středověku* sa jednotliví bádatelia zaoberali vybranými osobnosťami, ktoré svoj život spojili s archeológiou stredoveku. Bořivoj Nechvátal (*Tři případy akademika J. Böhma*) predstavil Jaroslava Böhma, Michal Soukup *Antonína Hejnu (1920–1986)*, ktorého možno zaradiť k zakladateľom archeológie stredoveku v Čechách, a Markéta Soukupová zase bádateľa, ktorý postavil základy výskumu kachľových pecí (*MUDr. Zdeněk Halzbauer (1928–2005) a studium středověkého kamnářství*). Ďalšou výnimočnou osobnosťou bol Štefan Janšák, ktorému sa v krátkom referáte venoval Pavel Paterka (*Identifikácia Janšákových archeologických nálezísk a súkromné zbierky v medzivojnovom období na Slovensku*). Na záver odzneli dve zaujímavé prednášky. *Medieválni archeologii v českém Slezsku* prezentovala Markéta Tymonová a Josef Hložek opísal Tomáša Durdíka (*Tomáš Durdík a česká kastellologie ve 20. a na počátku 21. století*), ktorý patrí k významným bádateľom na poli archeológie stredoveku, predovšetkým hradov. Ďalší dôležití bádatelia venujúci sa archeológii stredoveku boli prezentovaní na výveskách. Posledným, aj keď značne rozsiahlym okruhom tretieho prednáškového dňa, boli správy z nových výskumov v posterovej časti rozdelené do troch sekcií (*Krajina a ľudia, Montánní archeologie, Středověké výrobní technologie, materiálový výzkum, přírodovědné analýzy*).

Vyvrcholením troch prednáškových dní bol slávnostný večer a exkurzia v areáli kláštora Plasy a múzea Centra stavitelského dědictví. Ďalšia medzinárodná konferencia archeológie stredoveku sa uskutoční na budúci rok 2020 na východnom Slovensku. Zodpovednosť za jej organizovanie na seba zobral Krajský pamiatkový úrad v Košiciach v spolupráci s Katedrou archeológie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Miriam Jakubčinová

Príspevok vznikol v rámci grantového projektu VEGA č. 2/0001/18.

Konferencia o výskume historických fajok v Budapešti

V dňoch 14. – 17. októbra 2019 sa v Maďarskom národnom múzeu v Budapešti uskutočnila konferencia venovaná výskumu hlinených fajok a fajčeniu. Hlavnou organizátorkou konferencie bola Anna Ridovics, popredná odborníčka na problematiku historických fajok v Maďarsku. Konferenciu podporila L'Academia Internationale de la Pipa. Akadémia vznikla v roku 1984 v Paríži a každoročne organizuje medzinárodné konferencie o fajkách a vydáva knihy a časopisy, ktoré sa týkajú historických fajok.

Program podujatia sa skladal z desiatich prednášok. Na začiatku účastníkov privítal riaditeľ Maďarského národného múzea Gábor Tomka. V krátkosti prezentoval prácu múzea, jeho posledné aktivity v oblasti prezentácie nálezov fajok a vízie do budúcnosti. Vyzdvihol najmä podporu Ministerstva kultúry.

Obr. 1. Anna Ridovics (Hungarian National Museum) – hlavná organizátorka konferencie víta účastníkov na hrade Eger. Foto: M. Bielich.

Program pokračoval prednáškou Emese Varga o fajkách z hradu Eger. Na hrade bolo zatiaľ zdokumentovaných viac ako 6000 zlomkov fajok. Nasledovala prednáška zo Slovenska, kde Mário Bielich prezentoval nálezy fajok z vybraných hradov (Lietava, Gýmeš, Hrušov a Čachtice), ktoré pochádzajú zo 17. až začiatku 18. stor. Ďalšia prednáška Atasa Zvirblysa z Litvy priblížila nálezy fajok z výskumu Vilniuskeho hradu zo 17. – 19. stor. Zaujímavé boli hlavne fajky z 19. stor. so značkami otomanských výrobcov. Nasledovala prezentácia Gábora Tomku z Maďarska, ktorý odprezentoval najzaujímavejšie nálezy fajok zo začiatku 18. stor. Holandský bádateľ Ruud Stam sa venoval ekonomickému pozadiu distribúcie fajok z Holandska. Produkcia dielne v Goude v rokoch 1733 – 1740 vyprodukovala 2 milióny hlinených fajok. Exotická prednáška Ricka Krassaia ukázala nálezy fajok zo Sydney zo začiatku 19. stor. Autor vo svojom príspevku identifikoval výrobcov a dielne, ktoré v tomto období v Sydney pôsobili. Následne vystúpil najstarší účastník z Tokia Barney Suzuki, ktorý prezentoval nálezy fajok z Japonska. Autor sa zameral na jednodielne fajky, ktorých hlavička mala tvar lekna. Zaujímavým exkurzom do južnej časti Arabského polostrova bola prednáška Berta van der Lingena o fajčení v Jemene. Bolo zaujímavé porovnať nálezy z južnej a severnej časti otomanského impéria. Nálezy zo Slovenska a Jemenu v najstaršom období 17. stor. vykazujú niektoré podobné črty. Ďalšia prednáška sa zamerala na detské fajky ako hračky tzv.“Weckmänner“. Ruud Stam identifikoval vo svojej prezentácii jednotlivých výrobcov najmä z Holandska a Nemecka. Na záver prezentovala Anna Ridovics svoju novú knihu „History in Pipe Smoke“, ktorá by mala byť distribuovaná na Vianoce 2019.

Obr. 2. Účastníci konferencie si prezerajú zbierky tureckých fajok na hrade Eger (Ruud Stam, Rick Krassai, Atas Zvirblys a Bert van der Lingen). Foto: M. Bielich.

Konferencia pokračovala v nasledujúcich dňoch návštevou hradu Eger, otvorením výstavy v Maďarskom národnom múzeu s názvom „Beauty Wrapped in Smoke“ a návštevou Banskej Štiavnice. Konferencia bola ukončená zasadaním Academia Internationale de la Pipa. Tešíme sa na ďalšiu konferenciu, ktorá sa bude venovať tejto veľmi zaujímavej téme.

Mário Bielich

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA č. 02/175/16.

Konferencia v poľskej Trzcinici na tému Zmeny prostredia a klimatických podmienok v období od konca paleolitu do konca stredoveku a ich vplyv na životné podmienky človeka v severnej časti strednej Európy

Podnebie a prírodné prostredie vôbec patrí k najdôležitejším podmienkam určujúcim život človeka na Zemi. Rekonštrukcia prírodných podmienok je pre rekonštrukciu života spoločnosti veľmi dôležitá. Je to výzva pre interdisciplinárnu spoluprácu viacerých vedných odborov. Ostatná konferencia Podkarpatského múzea v Krosne bola príležitosťou pre prezentáciu najnovších výsledkov výskumu klimatických a environmentálnych zmien a ich reflexiu v ľudských komunitách, pozorovaná prírodovedcami a archeológmi. Konferencia sa konala v Trzcinici, v areáli známeho archeoskanzenu Karpacka Troja v dňoch 24. – 25. októbra 2019. Odznelo 19 prednášok, mnohé vďaka interdisciplinárnej spolupráci s kolektívnym autorstvom. Zameriavali sa na chronologicky a geograficky širšie poňaté témy napr. zmeny podnebia a vodného cyklu holocénu ovplyvňujúce integráciu človeka v prírodnom prostredí (L. Starkel), životné prostredie a kultúrne zmeny v dobe kamennej v Karpatskej oblasti (P. Valde-Nowak), pôsobenie prírodných katastrof na kultúrnu krajinu v dobe bronzovej (P. Madej), zmeny prostredia a ich súvis so zmenami

osídlenia v poľských krajinách od predrímskeho obdobia po obdobie sťahovania národov (R. Madyda-Legutko, Rodzińska-Nowak), tiež na užšie prírodovedné charakteristiky (napr. vlastnosti pôdy ako ukazovateľa zmeny klímy, životného prostredia a antropopresie – M. Degórski), regionálne a miestne podmienky environmentálnych zmien a ich záznam vo fluviálnych systémoch (P. Gębica), ovocie a semená z archeologických nálezísk ako zdroj poznatkov o paleoenvironmente (A. Mueller-Bieniek), zmeny v lesných spoločenstvách v sprašových oblastiach Malopoľska: údaje založené na antrakologickom výskume neolitických a včasnobronzových nálezísk (M. Moskal-del Hojo), resp. na užšie regióny či lokality (napr. výsledky výskumu prírodných podmienok osídlenia na konci pleistocénu v Podhalí (P. Valde-Nowak a kol.), zmeny prírodného a kultúrneho prostredia od neolitu po stredovek v predpolí Karpát na príklade mikroregiónu osady Cieszacin Wielki (M. Łanczont a kol.), malakologické a geochemické ukazovatele environmentálnych zmien v údolí Mleczka v holocéne (W. P. Alexandrowicz a kol.), topografia oblasti, podmienky prírodného prostredia a siete neolitického osídlenia Sandomierzskej pahorkatiny (H. Kowalewska-Marszałek a kol.), ekokultúrne podmienky ľudskej činnosti v holocéne v severnom predpolí Sandomierzskej pahorkatiny (M. Szeliga a kol.), zmeny v prírodnom prostredí a ich vplyv na podmienky života človeka v holocéne na náhornej plošine Nałęczów (J. Nogaj-Chachaj), dejiny osídlenia v Nieckej Podhalańskej a susedných oblastiach počas neskorého holocénu vo svetle malakologického výskumu (S. Skoczylas, W. P. Alexandrowicz). Diskusiu, vzhľadom na metodológiu získavania dát vyvolala prezentácia Paleoenvironmentálne podmienky na mohylníku na lokalite Cieszacin Wielki (J. Nogaj-Chachaj a kol.).

Obr. 1. Archeoskanzen v poľskej Trzcinici. Foto: organizátori konferencie.

Slovenského územia sa dotkli prednášky M. Pawlikowského: Vplyv prostredia na činnosť človeka v neskorom paleolite. Región Piešťany – Moravany a autorky tohto príspevku: Vplyv prírodného prostredia na osídlenie slovenského Horného Potisia v mladšej a neskorej dobe bronzovej, okrajovo tiež búrlivo diskutovaný referát prednesený F. Welcom: Pokus o nájdenie súvislosti medzi klimatickými zmenami v severnej a strednej Európe a migráciou germánskych kmeňov a ich náporom na rímsky Limes v prvých storočiach nášho letopočtu.

Interdisciplinárne odborné stretnutie organizačne zabezpečilo Podkarpatské múzeum v Krosne pod vedením J. Gancarského – ako je to v tomto múzeu nepísaným pravidlom – na vysokej profesionálnej úrovni. Z konferencie bude vydaný publikačný výstup.

Mária Kotorová-Jenčová

28. stretnutie východoslovenských archeológov v Stropkove

Stretnutie východoslovenských archeológov, seminár, ktorý sa niekoľko desaťročí teší záujmu archeologickej obce na východnom Slovensku s prienikmi už aj do zahraničia, sa 13. 11. 2019 konal v Kaštieli Stropkov. Organizátorom podujatia je Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV v Nitre, Archeologický ústav SAV v Nitre a vždy iná organizácia, ochotná prevziať rolu hostiteľa. Tohtoročný 28. ročník spoluorganizovalo Krajské múzeum v Prešove – pobočka Kaštieľ Stropkov. V reprezentačnej sále kaštieľa sa v príjemnej kolegiálnej atmosfére zišlo vyše 30 účastníkov, archeológov z akademických, múzejných, pamiatkarských pracovísk, zo sféry súkromných spoločností, doplnených o miestnych priaznivcov archeológie. 11 referátov a 4 posterové prezentácie predstavili nielen najaktuálnejšie terénne aktivity na východnom Slovensku, v Poľsku, na Ukrajine a v Českej republike, ale aj výsledky hlbšieho teoretického bádania a nové formy výskumnej dokumentácie a prezentácie. Úvodným referátom nestorky východoslovenskej archeológie a zakladateľky týchto stretnutí M. Lamiovej-Schmiedlovej vzdali účastníci hold významnej postave archeológie východného Slovenska J. Pastorovi. Prehľad jeho najdôležitejších výskumov, doplnený osobnými spomienkami na viac ako skromné technické vybavenie vtedajšieho výskumníka, zarezonoval najmä v kontexte neskorších prezentácií súčasných dokumentačných a prezentačných možností. Referát E. Horváthovej z AÚ SAV, pracovisko Košice, o výsledkoch ostatnej výskumnej sezóny v Prešove predstavil jednu z najvýznamnejších a najkomplexnejšie preskúmaných lokalít badenskej kultúry na východnom Slovensku. Autorka zasadila lokalitu do širšieho geografického kontextu a predstavila aj výsledky teoretickej analýzy materiálu. Za kolektív autorov (R. Hreha, L. Luštíková, R. Malček, M. Švihurová) z toho istého pracoviska (AÚ SAV)

odprezentoval R. Malček predbežné výsledky a náročné podmienky záchranných výskumov na trase plynovodu v k.ú. Drahňova a Krišovskej Lieskovej. Š. Olšav (AÚ SAV Nitra a UK Bratislava) priblížil výskumné aktivity v roku 2019 na lokalite Nižná Myšľa s predstavením zaujímavých zrekonštruovaných tvarov keramiky. Dopoludňajší blok prednášok uzavreli kolegovia z Poľska – J. Gancarski a P. Madej (Podkarpatské múzeum Krosno). Predstavili výskum na jedinečnej starobronzovej a včasnostredovekej lokalite Trzcinica v areáli súčasného archeoskanzenu Karpacka Troja. Výskum sa realizoval na základe prospekcie pomocou gradiometra, čím autori zároveň prezentovali aj možnosti a obmedzenia tejto metódy.

Počas poludňajšej prestávky sa mohli účastníci stretnutia zoznámiť s výskumom severnej línie opevnenia a severovýchodnej bašty Stropkovského hradu s výkladom vedúceho výskumu M. Comissa.

Bohatý popoludňajší program otvorila typologicko-analytická prezentácia keltskej keramiky zo Zemplína zo starších výskumov (2001, 2002) autorky E. Miroššayovej, ktorá v závere pomenovala tiež základné potreby ďalšieho výskumu, najmä riešenie podielu Dákov na kultúrnej profilácii osídlenia v Zemplíne v 1. storočí pred Kr. Ďalší zahraničný účastník, I. Prochnenko z Užhorodskej univerzity, kriticky prezentoval výskum hradu Hust v Zakarpatí, ktorý vyvracia zaužívané predstavy o datovaní hradu a posúva ho do podstatne mladšieho obdobia. Najčerstvejšie výsledky výskumov roku 2019 uzavrel Marián Čurný (Zemplínske múzeum v Michalovciach) priblížením výskumov na lokalitách Kráľovský Chlmec, Michalovce – kaštieľ a Vinné. Jeho prednáška pokračovala ešte dlho po oficiálnom ukončení seminára konzultáciami nad prineseným materiálom.

Asi najväčšiu diskusiu vyvolalo predstavenie modernej metódy dokumentácie nálezových situácií – fotogrametrie M. Comissom (spoločnosť 376AD s.r.o.). Podtitul jeho prednášky – "Cesta od milimetráku po 3D fotogrametriu" – by po diskusii bolo možné premenovať na „milimetrák kontra 3D fotogrametria". Práve aj na vyjasňovanie si názorov a skúseností takéto stretnutia majú slúžiť. To stropkovské určite slúžilo. Podobnú tému predstavila dvojica M. Sabol a R. Oľhava (ArcheoSpace s.r.o.), ktorí predstavili nielen terénne aktivity svojej spoločnosti v Českej a Slovenskej republike v roku 2019, ale tiež spôsoby ich dokumentácie (aj milimetrák aj fotogrametriu) a digitalizačné aktivity. Téma prístupnosti lidarového mapovania na Slovensku vyvolala tiež zaslúženú diskusiu. Záverečným referátom predstavila autorka tohto príspevku archeologickú mapu stropkovského regiónu vrátane doteraz neznámych nálezov z pozostalosti J. Cichého.

Obr. 1. Účastníci 28. Stretnutia východoslovenských archeológov. Foto: M. Kotorová Jenčová.

Napriek pokročilému podvečernému času sa účastníci seminára ešte so záujmom zoznámili s vystavenými postermi. Z. Kasenčáková a P. Ďurica (376AD s.r.o.) zaujali možnosťami rozšírenej reality pri prezentácii archeologických lokalít a nálezov s využitím tak priamo v teréne ako aj v múzejnej praxi. Autorské kolektívy ďalších posterov – D. Repka, M. Hudák, M. Hudáková, J. Timura, M. Hložek, D. Oravkinová – zastúpil J. Timura, ktorý predstavil zberové nálezy z doby laténskej z Hozelca, okr. Poprad, sklenené koráliky z detského hrobu z Hrabušíc a nové nálezy z doby bronzovej z lokality Gánovce – Za stodolami.

Pri záverečnom zhodnotení seminára bola referujúcim navrhnutá možnosť publikovať príspevky v zamýšľanom elektronickom zborníku. Zároveň bola prednesená možnosť zorganizovania seminára na najviac diskutovanú tému nových metód dokumentácie terénnych výskumov.

Tak ako je zvykom na týchto stretnutiach, oznámil sa záujemca o spoluorganizovanie budúcoročného – 29. stretnutia. Bude ním Zemplínske múzeum v Michalovciach.

28. stretnutie východoslovenských archeológov v Stropkove bolo odborne prospešným a kolegiálne príjemným stretnutím komunity archeológov z východného Slovenska a hostí zo zahraničia. Za organizátorov verím, že si takýto pocit odniesli všetci.

Mária Kotorová Jenčová

Medzinárodná konferencia Archeologie & Antropologie IV

Dňa 21. novembra 2019 sa na pôde Národního muzea v Prahe konalo pozoruhodné podujatie. Už štvrtýkrát sa konala medzinárodná konferencia Archeologie & Antropologie. Nosnou témou bola *Sociálna marginalita v minulosti: Na okraji společnosti tehdy a/nebo na okraji zájmu dnes?* Tak ako bola obšírna uvedená téma a poskytovala viaceré spôsoby, ako ju uchopiť, tak boli aj rôznorodé jednotlivé príspevky. Pokrývali rozmanité témy, obdobia a vedné odbory.

Prvý blok bol tematicky najrozmanitejší. Obsahoval teoretické prednášky ako aj referáty „z praxe". Prvý príspevok, ktorý predniesol Yasar Abu Ghosh sa zaoberal problematikou marginalizovaného vnímania Rómov. Martin Bača sa zameral na vzťah populizmu a archeológie v súčasnom svete. Ďalšie dve prednášky sústredili svoju pozornosť na analýzu prameňov z pre nás exotickejších krajín. Za kolektív autorov prezentovala Marie Peterková Hlouchová výsledky výskumu bádania hrobov v egyptskom Abúsire. V poslednej prednáške bloku Šárka Velhartická priblížila chetitské hlinené tabuľky ako zdroje informácií o dobovom živote.

Jednotlivé prednáškové bloky boli predelené inými aktivitami, čo pomohlo k lepšiemu sústredeniu sa poslucháčov. Po prvom bloku bol vytvorený priestor pre diskusný panel, v ktorom bádatelia J. Macháček, M. Hladík, M. Kuna, M. Paleček a D. Sosna diskutovali o interpretačných možnostiach archeológie a antropologických vedných disciplín. Túto diskusiu, je možné si pozrieť aj na youtube kanáli Archeologie na dosah (link: https://www.youtube.com/watch?v=DGHbf8RDW2Q&t=11s).

Po obednej pauze odzneli prevažne príspevky zamerané na obdobie včasného stredoveku. Prvý, od P. Jelínka, sa ešte týkal ikonografie v staršej dobe bronzovej, potom však nastúpili bádateľky s prednáškami o včasnostredovekom pohrebnom ríte. Autorka tohto príspevku a R. Přichystalová hovorili o neštandardnom pochovávaní vo včasnom stredoveku a jeho možných prejavoch a interpretáciách. H. Chorvátová a A. Slaná sa zaoberali ženskými a detskými hrobmi. H. Chorvátová sa sústredila na honosný ženský šperk v hroboch a jeho absenciu na území Slovenska. Andrea Slaná skúmala predmety dennej potreby a ich výskyt v hroboch detí.

Obr. 1. M. Hladík, M. Paleček, M. Kuna, J. Macháček a D. Sosna počas diskusného panela. Foto: organizátori.

Poobedňajšie bloky prednášok boli oddelené prestávkou spojenou s posterovou prezentáciou. Boli vystavené celkovo štyri postery, z ktorých každý sa zaoberal odlišnou témou. Chronologicky najstaršie obdobie bolo skúmané J. Mellnerovou Šutekovou, ktorá sa zamerala na prejavy marginality v neolite a eneolite. H. Vondrová a D. Vích prezentovali nálezy nožníc v hroboch žien v súvislosti s nálezom v kostole sv. Mikuláša v Hornej Sloupnici. E. Pruchová, L. Chroustovský a P. Mudra skúmali morové pohrebiská. V programe nezaradený bol poster J. Tamaškoviča, ktorý sa zaoberal nedávno nájdeným pohrebiskom pri Bratislave.

V poslednom, podvečernom bloku zazneli príspevky týkajúce sa najmä obdobia novoveku. P. Sokol sa venoval zločincom a ich prejavom v archeologických prameňoch. R. Pěnička mal podobný okruh bádania. Zaoberal sa nálezmi na moravských šibeniciach. Antropologičky S. Bodoriková a M. Dörnhöferová predstavili zaujímavý nález zdravotne hendikepovaného jedinca z Dunajskej Stredy. Zaujímavý príspevok o mitochondriálnej DNA mala K. Brzobohatá. Záverečný príspevok z „iného súdka" patril T. Retkovi. Riešil v ňom problematiku dlžného otroctva.

Na záver by som sa chcela poďakovať organizátorkám celého podujatia. Môžem skonštatovať, že konferencia bola veľmi príjemnou a osožnou udalosťou, ktorá by sa mohla opakovať aj častejšie. Tiež sa teším na príspevky, ktoré by mali vyjsť budúci rok v periodiku Musaica Archaeologica.

Lucia Nezvalová

Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0037/17.

SVET DÁVNYCH VEKOV. Moderná expozícia o svete minulosti – poznanie a zábava

Svet dávnych vekov – zabudnutý, akoby ani nejestvoval... Omyl! Je stále tu. Je v nás. Žili v ňom ľudia ako my. Iba nemali autá a mobily... Ale mali úsmev a slzy, radosť a žiaľ, bolesť a pohodu, prajnosť i závisť, dobro i zlo... presne tak, ako my. Nemali autá ani mobily, ale bez toho, aby oni vymysleli milióny malých i veľkých vynálezov, nemali by sme tie autá a mobily ani my. Nedívajme sa na nich, prosím, cez prsty, veď pre budúce generácie budeme takým svetom dávnych vekov my. Poďme k nim teda na návštevu do ich i nášho sveta dávnych vekov...

Obr. 1. Návštevníci Archeoparku v Hanušovciach nad Topľou. Foto: M. Kotorová Jenčová.

Tieto slová privítajú návštevníka na úvodnej multimediálnej tabuli pri vstupe do novej archeologickej expozície Tripolitany – Kaštieľa a Archeoparku Hanušovce nad Topľou, ktorá je v suteréne Veľkého kaštieľa v Hanušovciach nad Topľou verejnosti prístupná od 31. júla 2018. Expozícia v sebe spája tradičnú múzejnú prezentáciu archeologických exponátov s modernými multimediálnymi technológiami a trojrozmernými scénickými kompozíciami a vizualizačnými doplnkami, ktoré približujú atmosféru života minulosti. Do veľkej miery sa tu napĺňa poslanie archeologického bádania, ktorého cieľom nie sú len samotné archeologické nálezy, ale na ich základe a na základe nálezových okolností a teoretického bádania v konečnom dôsledku snaha o rekonštrukciu obrazu života ľudskej spoločnosti. Nová archeologická expozícia v Hanušovciach sa pokúša predstaviť ľuďom 21. storočia v čase vzdialený, a predsa ľudsky taký blízky svet dávnych vekov.

Expozícia v prvom rade ponúka cennú klenotnicu originálnych archeologických nálezov z regiónov Prešov, Vranov, Stropkov, Svidník, Bardejov – z regiónov slovensko-poľského pohraničia. Podstatná väčšina vystavených exponátov, medzi ktorými nechýba povestná neolitická venuša zo Sečovskej Polianky, náramkovité hrivny zo Žalobína, poklad bronzov z Hažlína, keltská spona zo Sedlísk, brúsená kamenná sekerka z Hanušoviec, bronzové predmety z Oblíka, z Pavloviec či z Babia, zvláštna nádoba z doby bronzovej z Vlače či stredoveké nálezy z Medzianok, je zo zbierok Krajského múzea v Prešove a v Hanušovciach nad Topľou. Vznik expozície umožnil projekt cezhraničnej spolupráce *Živá archeológia ako jedinečný produkt kultúrneho turizmu Karpát*, Interreg 2014-2020 V-A PL-SK, preto sa tu nachádza aj niekoľko skvelých originálnych exponátov a replík od poľského partnera – Podkarpatského múzea v Krosne.

Pre novú expozíciu využilo múzeum sugestívne podzemie barokového kaštieľa, ktoré sa vďaka projektu stavebne upravilo, vybavilo vzduchotechnikou, novým osvetlením, kamerovým systémom a plošinou pre imobilných návštevníkov. V centrálnej časti hlavnej sály expozície sa nachádza atypický vlnovkovitý systém vitrín a informačných panelov. Predstavuje sínusoidné plynutie času, cestu dejín. Originálne predmety vo vitrínach sprevádzajú jednoduché texty a obrazové štylizácie typické pre toktoré obdobie. V interaktívnych tabuliach, umiestnených pri každej vitríne, sa môže návštevník zoznámiť s podrobnosťami o osídlení regiónu v jednotlivých obdobiach a o vybraných exponátoch.

Obr. 2. Expozícia v Kaštieli v Hanušovciach nad Topľou. Foto: M. Kotorová Jenčová.

Informátor SAS XXX/2019/1-2

Interaktivitu tabúľ podporujú aj jednoduché edukačné hry. Scény s charakteristickými výjavmi, umiestnené po obvode výstavnej siene, majú posilniť predstavu o živote, práci, boji, hre i smrti v minulosti. Základnú orientáciu v expozícii zaisťuje úvodný panel s animáciami scén a ich popularizačným predstavením.

V expozícii sa dodržiava štandardné chronologické usporiadanie. Začína staršou dobou kamennou s jej kamennou industriou a končí novovekom s pokladmi mincí zo 16. – 17. storočia. Prehliadkou expozície získa aj laický návštevník základnú orientáciu v praveku až novoveku, posilnenú práve výjavmi z jednotlivých období. I keď má expozícia predovšetkým edukačné cielenie na školákov, ktorí tvoria podstatnú časť návštevníckej verejnosti, má ambície byť aj príspevkom k zvýšeniu turistického ruchu v regióne, najmä v kontexte s neďalekým archeoparkom. Počet a kvalitu jednoducho inštalovaných exponátov vo vitrínach bez rušivých obrázkov a textov (tie je možné si pozrieť na dotykových obrazovkách) však určite ocení aj odborník, prípadne študent archeológie. Desať vitrín v sínusoidnej línii ponúka desať pohľadov do dávnych vekov. Bronzovým predmetom, pre ich početnosť a význam, je venovaná samostatná polygonálna vitrína na konci prvej časti sínusoidy času. Dobu bronzovú, pre jej bohaté zastúpenie v prehistórii regiónu, ilustruje aj najviac scén. Nájdeme tu napríklad scénu bojovníkov, kovolejárov, tkáčok, hrnčiarok a hrajúcich sa detí. Iste sa dá diskutovať o oprávnenosti tých-ktorých súčastí vizualizačných scén a časom sa určite budú dotvárať a cizelovať, jednoznačne sú však dôležitým doplnkom podporujúcim predstavivosť o živote dávno minulých komunít. Vďaka tomu, že jedinečné a originálne exponáty podporujú moderné technológie a dopĺňajú vizualizačné scény, sa expozícia o starom zabudnutom svete stáva súčasťou našej modernej reality. Návštevník môže vnímať originálny artefakt ako najdôležitejšie informačné médium a zároveň jeho popularizačnú interpretáciu, čo by malo byť cieľom múzejného predstavenia vedeckých poznatkov návštevníkom.

Nová archeologická expozícia *Svet dávnych vekov* je jedinečná aj v tom, že je súčasťou komplexu, ktorý obsahuje výstavné, vzdelávacie a konferenčné priestory pre školské návštevy aj odborníkov. Návšteva múzea sa tak dá rozšíriť o netradičné vyučovanie či kultúrny zážitok v premietacej miestnosti alebo výstavnej sieni určenej na obmieňanie krátkodobých výstav prevažne s archeologickou tematikou. Do konca júna 2019 je tu napríklad inštalovaná výstava *Zopár fragmentov navyše* predstavujúca archeologické nálezy z vranovského a stropkovského regiónu, ktoré už nenašli svoje uplatnenie v expozícii. Z hľadiska exteriéru je expozícia súčasťou návštevy *Archeoparku Živá archeológia* situovaného len pár metrov od kaštieľa. Kým expozícia v kaštieli je ako všetky tradičné múzejné expozície určená „na pozeranie“, archeopark je múzeom zážitku určeným „na prežívanie“. Poznávanie v expozícii a prežívanie v archeoparku tak vytvára ucelený a, dúfame, inšpiratívny múzejný zážitok.

Kvalitu expozície *Svet dávnych vekov* a naplnenie cieľa využiť archeologické dedičstvo v turizme potvrdilo aj ocenenie Krajskej organizácie cestovného ruchu v Prešove a Prešovského samosprávneho kraja, ktoré na základe výberu odbornej poroty udelili expozícii ocenenie Top produkt cestovného ruchu za rok 2018.

Autor námetu, scenára a odbornej realizácie: PhDr. Mária Kotorová Jenčová, PhD.
Architektonické riešenie: Ing. Eva Kupčihová
Technická realizácia: fy TRATON, s.r.o.

Mária Kotorová Jenčová

Archeologická kaviareň alebo na „kávičke“ s archeológmi

Archeologická kaviareň je projektom Eisnerovej spoločnosti archeologickej (P. Kmeťová, K. Hladíková, R. Čambal, M. Hanuš, P. Jelínek), ktorý je realizovaný na báze dobrovoľníctva.

Obr. 1. Účasť na prednáškach býva naozaj hojná. Foto: K. Hladíková.

Hlavným dôvodom, prečo táto platforma vznikla, bola snaha priniesť archeologické poznanie bližšie k ľuďom. Keďže kvalitnej vedecko-populárnej literatúry je stále nedostatok, bežný človek zaujímajúci sa o vzdialenú minulosť siaha často po "alternatívnych" zdrojoch, ktoré však svojvoľne manipulujú s informáciami a konštruujú skreslený obraz o minulosti. Archeologická kaviareň, forma prednášok spojených s následnou diskusiou, dáva možnosť širokej verejnosti stretnúť sa s archeológmi, počuť o ich práci a zisteniach priamo od nich či s nimi podebatovať „pri kávičke“. Navyše, v slovenskom hlavnom meste, na rozdiel od niektorých iných miest na Slovensku a v Českej republike, doteraz chýbala platforma, ktorá by sa systematicky zameriavala na zaujímavé prednášky z diania v domácej archeológii.

Archeologická kaviareň prináša aktuálne a atraktívne témy predovšetkým z archeológie Slovenska a strednej Európy podané verejnosti primeraným spôsobom. Zároveň chce informovať aj o výskumoch slovenských vedcov v zahraničí. Organizátori sa snažia návštevníkom ponúknuť pestrý a vyvážený program, to znamená, aby si na „SVOJE“ prišli milovníci rôznych období a rôznych tematík. Vďaka zameraniu na aktuálne témy, vrátane výsledkov najnovších výskumov, prednášky navštevujú nielen „laickí“ záujemcovia o našu minulosť, ale aj odborná verejnosť a študenti archeológie či príbuzných odborov. Organizátorov veľmi milo prekvapil záujem verejnosti, ktorý sa odrazil nielen na početnej účasti, miestami až na prasknutie, ale aj v živých diskusiách po prednáškach. Príjemnú atmosféru podčiarkuje aj „kaviarenská“ ponuka Archeologickej kaviarne, teda kávička, čaj a niečo malé na zahryznutie, ktorými sa môžu návštevníci osviežiť.

Prvý cyklus prednášok na jar 2019 sa konal v Prírodovednom múzeu SNM v Bratislave v priestore „Objavovne“. Prezentované boli prednášky o Keltoch na juhozápadnom Slovensku, o nových výskumoch na diaľnici v okolí Bratislavy, o „kniežati“ z Popradu-Matejoviec, o Veľkej Morave a tiež o strave v minulosti. Všetky prednášky zožali veľký úspech, no „Objavovňa“ najviac praskala vo švíkoch (kapacita miestnosti prekročená dvojnásobne) počas prednášky o nedávnych výskumoch na obchvate Bratislavy. Tento záujem je len reflexiou „hladu“ verejnosti po aktuálnych informáciách. Na jeseň 2019 sa Archeologická kaviareň presunula do priestorovo štedrejšej Výstavnej sály Slovenského národného múzea na Žižkovej ulici 16 v Bratislave. Do programu aktuálneho cyklu sa dostala problematika neskoroantických rezidencií germánskych elít na Slovensku, vyše 10-ročný výskum slovenskej expedície v Guatemale, jazda v stredovekom vojsku a predvianočnú atmosféru obohatí prednáška o výskume náboženstva v staršej dobe bronzovej. Program na jar 2020 sa ešte len začína pripravovať, ale už dnes vieme, že bude opäť pestrý a veľmi zaujímavý.

Tešíme sa aj na Vašu účasť!

Katarína Hladíková – Petra Kmeťová

Pôvodný text publikovaný v Musaice Archaeologice.

Nová expozícia v Liptovskom múzeu

Nová archeologická expozícia – *Obraz osídlenia Liptova od praveku po dobu dejinnú* – v Liptovskom múzeu v Ružomberku púta pozornosť od svojho otvorenia v marci 2019. Na tvorbe expozície sa spolu s jediným regionálnym múzeom na Liptove podieľala Katedra archeológie Univerzity Komenského v Bratislave a Archeologický ústav SAV v Nitre. Autormi architektonického návrhu sú Dušan Mellner z Katedry architektúry Slovenskej technickej univerzity v Bratislave a Simona Sliacka z Liptovského múzea v Ružomberku. Samotný projekt expozície vznikal postupne v dlhšom časovom období a s podporou Fondu na podporu umenia Žilinského samosprávneho kraja sa realizoval v dvoch etapách v priebehu rokov 2017 – 2018.

Expozícia je usporiadaná chronologicky, exponáty sú inštalované v bezprašných bezpečnostných vstavaných i voľne stojacich vitrínach. Expozícia je prioritne zameraná na individuálnych návštevníkov, prípadne aj na menej početné skupiny návštevníkov. Výstavná plocha je takmer 100 m^2. Na veľkoplošných výstavných paneloch návštevník nájde nielen aktuálne fotografie archeologických nálezísk, ale aj historické snímky krajiny, archeologické lokality i zbierky z celého Liptova, čo umožnil fond fotoarchívu Liptovského múzea v Ružomberku. Najmä pre laickú verejnosť sú určené digitálne rekonštrukcie dvoch významných nálezísk: Liskovská jaskyňa – kolektívny hrob a Ivachnová – mohylové pohrebisko. Za odbornými textami stojí trojica archeologičiek: Jana Šuteková-Mellnerová, Lucia Benediková a Simona Sliacka. Texty sú napísané formou odborného výkladu, ktorý je zrozumiteľný aj pre laickú verejnosť.

Obr. 1. Otvorenie expozície v Liptovskom múzeu v Ružomberku. Foto: S. Sliacka.

V spolupráci s KPÚ v Žiline sa podarilo prezentovať archeologické nálezy získané v ostatných rokoch počas archeologických prieskumov, ale aj nálezy, ktoré našli a odovzdali nálezcovia.

Expozíciu dopĺňajú figuríny v historických odevoch s doplnkami – mladopaleolitický lovec, eneolitická zberačka, dáma z doby bronzovej a rodinka z obdobia púchovskej kultúry. Pre expozíciu ich vytvorila šikovná archeologička Kristýna Urbanová, ktorá sa venuje štúdiu a rekonštrukciám textilu. Časť venovaná púchovskej kultúre je doplnená rekonštrukciou vertikálneho tkacieho stavu a funkčnou replikou žarnova. V expozícii sa našlo miesto aj pre malých

návštevníkov, kde môžu rozvíjať obrazovú pamäť (predmet zobrazený na skladačkách sa dá ľahko identifikovať v expozícii).

Liptovské múzeum ponúka návštevníkom lektorované prehliadky a v expozícii usporadúva i prednášky a podujatia. Príkladom môže byť prednáška z cyklu Príbeh nášho múzea – *Tajomstvo mečov z Martinčeka*, či podujatie pri príležitosti Dňa múzeí – *Vyskúšaj si diadém!*

Simona Sliacka

Výstava Českí archeológovia na Slovensku

V súvislosti s oslavami stého výročia založenia Československa sprístupnili v SNM – Archeologickom múzeu v Bratislave od marca 2019 príležitostnú výstavu *Českí archeológovia na Slovensku*. Prezentačnou formou tu bol reflektovaný fakt, že na počiatku profesionálnej archeológie na Slovensku stáli aj (alebo predovšetkým) bádatelia zo západnej strany rieky Morava. Jednotliví bádatelia (I. L. Červinka, J. Zavadil, E. Šimek, J. Mádl, J. Eisner, J. Böhm, V. Ondrouch, B. Novotný) boli predstavení na fotografiách, výberom archeologických nálezov a publikáciami, v prípade najstarších už s historicko-bibliofilskou hodnotou. Samozrejme, na skúmaní a poznávaní najstarších slovenských dejín sa podieľali aj ďalší archeológovia (samostatnú pozornosť by si iste zaslúžili v tejto súvislosti účastníci rozsiahleho projektu pri budovaní vtedajšieho komplexu HUKO – dnešný U. S. Steel Košice), ako aj podiel iných bádateľov na spracovaní a publikovaní nálezov a nálezových celkov zo slovenského územia. Pri J. Eisnerovi, V. Ondrouchovi a B. Novotnom treba zdôrazniť aj ich pedagogickú činnosť na Univerzite Komenského v Bratislave.

Obr. 1. Výstava v priestoroch Archeologického múzea SNM. Foto: V. Turčan.

Nie všetky nálezy, ktoré zachránili prezentovaní bádatelia, mohli byť vystavené, pretože napr. artefakty získané I. L. Červinkom a J. Zavadilom boli počas 2. svetovej vojny zničené a ostali po nich len kresby v evidenčnej knihe. Návštevníkom však boli predstavené paleolitické nástroje z okolia Trenčína, unikátne keramické nádoby z Domice, funerálne nálezy zo slovansko-avarského pohrebiska v Bratislave-Devínskej Novej Vsi, antické nálezy zo Stupavy či polykultúrnej lokality Šarovce. Vo vitríne s nálezmi z výskumu V. Ondroucha v Stupave boli prezentované aj sadrové 3D rekonštrukcie lokality, ktoré dnes už možno vnímať ako významný doklad dejín nášho oboru a múzejníctva.

Na výstavu zapožičali exponáty okrem usporiadateľskej inštitúcie aj Tekovské múzeum v Leviciach a Trenčianske múzeum v Trenčíne. Výstava opäť pripomenula význam vzájomnej spolupráce, ktorej počiatky možno hľadať už na konci 19. storočia a dodnes patrí k intenzívnym a vedecky mimoriadne prínosným faktorom v našej práci a prezentácii.

Vladimír Turčan

Výstava Ľudia a poklady lužickej kultúry. Severozápadné Slovensko na prelome bronzového a železného veku

Návštevníci a záujemcovia o najstaršie dejiny si mohli v roku 2019 v Etnografickom múzeu SNM v Martine (18. 4. – 30. 6.) a Považskom múzeu v Žiline (12. 7. – 20. 10. 2019) prezrieť putovnú výstavu s rovnomerným názvom. Výstava s podnázvom Severozápadné Slovensko na prelome bronzového a železného veku názorne prezentuje obdobie lužickej kultúry od jej počiatkov až po záverečné vyznievanie na začiatku mladšej doby železnej. Výstavu organizuje SNM-EM v Martine (M. Both) v spolupráci s Oravským múzeom P. O. Hviezdoslava v Oravskom Podzámku (B. Danielová) a Považským múzeom v Žiline (Z. Staneková). Spomenutá kooperácia predstavuje názorný príklad ako môžu kolegovia a inštitúcie pôsobiace v širšom regióne v archeologickom obore užšie spolupracovať. Organizátori pojali realizáciu výstavy skutočne veľkolepo. Okrem tradičných vitrín s obsahom archeologických predmetov (prevažne bronzové depoty a keramika) návštevníka určite ohúri model hradiska, opevnenia drevozemného valu či polozemnice, ktoré zhotovil spoluautor výstavy M. Both. Záujemcu o prehistóriu

poteší tiež rekonštrukcia pohrebnej hranice, interiéru domu, tkáčskeho stavu, výbavy bojovníka (obr. 1) a kroja ženy, všetko prakticky v životnej veľkosti. Poznanie spôsobu pochovávania v čase lužickej kultúry vhodne dopĺňa rekonštrukcia pohrebu pod mohylou a ukážka obloženia urnového hrobu kamennými platňami. Návštevníka sprevádzajú tabule s textom v slovenskom ako aj anglickom jazyku, nechýbajú ani prehľadné mapy. Súčasťou výstavy je aj farebný katalóg výstavy (77 s.) na solídnej polygrafickej úrovni. Autorský kolektív odborne posilnila D. Andreánska z Hornonitrianskeho múzea v Prievidzi. Pre zahraničného návštevníka múzea alebo bádateľa je určený kompletný preklad textu do anglického jazyka. Publikácia oboznamuje čitateľa prístupnou formou s kultúrno-chronologickým vývojom lužickej kultúry, s charakterom osídlenia (hradiská a sídliská), s jednotlivými remeslami (metalurgia, hrnčiarstvo a iné), so spôsobom odievania, hromadnými nálezmi bronzových predmetov a pohrebnými zvyklosťami. Nechýba zoznam základnej literatúry k problematike. Putovná výstava pokračuje v Oravskom múzeu P. O. Hviezdoslava v Oravskom Podzámku (6. 11. 2019 – 10. 3. 2020). Štvorici autorov aj touto cestou úprimne blahoželáme k úspešnej realizácii výstavného projektu a prajeme si do budúcnosti určite viac podobných múzejných podujatí.

Obr. 1. Expozícia v Etnografickom múzeu SNM. Foto: T. Zachar.

Literatúra:

Andreánska, D. – Both, M. – Danielová, B. – Staneková, Z. 2019: Ľudia a poklady lužickej kultúry. Severozápadné Slovensko na prelome bronzového a železného veku (People and treasures of the Lusatian culture. Northwestern Slovakia in the Bronze age and the Early Iron age). Žilina 2019.

Tomáš Zachar

Výstava BIATEC. NONNOS. Kelti na strednom Dunaji v Archeologickom múzeu vo Frankfurte nad Mohanom. Nové archeologické objavy v Bratislave, hlavnom meste Slovenska.

V Informátorovi z roku 2016 sme písali o výstave Kelti z Bratislavy v Perugii, v najstaršom družobnom meste hlavného mesta Slovenska. Vtedy po prvý raz opustili Slovensko nielen originálne nálezy z bratislavského oppida, ale aj 50 predmetov z Bratislavského hradu, z najnovšieho výskumu z rokov 2008 – 2010. Po návrate na Slovensko sa výstava nanovo inštalovala v omnoho širšom rozsahu a hlavne vo väčších, novo zreštaurovaných a pre účely SNM-Historického múzea adaptovaných suterénnych priestoroch hradu. Pôvodne mala výstava na hrade zostať 1 rok, dnes ju na hrade máme ešte stále. Na výstavu priamo „in situ“ nadväzuje verejnosti sprístupnená a zakonzervovaná vzácna rímska dlažba, čo ešte zvýšilo jej atraktivitu. Práve v Perugii nás talianski kolegovia poučili, že je nesprávne používať pre tento typ dlažby výraz *opus signinum*, od roku 2000 sa používa len *opus caementitium*.

V septembri roku 2017, počas medzinárodného seminára *Bratislava v 1. storočí pred Kristom & Keltské oppidá na strednom Dunaji*, ktorý organizoval Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave, bol medzi pozvanými účastníkmi aj riaditeľ v tom čase Kelten-Römer Museum (Keltsko-rímskeho múzea) v Manchingu, Wolfgang David. Po návšteve výstavy a na záver podujatia vyjadril svoj záujem prezentovať Keltov z Bratislavy aj v Nemecku, konkrétne vo Frankfurte, kde bol od roku 2018 vybraný za riaditeľa Archeologického múzea. Samozrejme, že nás takáto myšlienka a ponuka potešila. Dr. David navyše dodal, že keď on niečo sľúbi, tak to aj splní. O tom sme sa mohli presvedčiť tento rok, keď sme 8. mája, práve na výročie konca 2. svetovej vojny, slávnostne otvorili novú výstavu, aj čo do koncepcie aj čo do realizácie, a dokonca s novým názvom *BIATEC. NONNOS. Kelti na strednom Dunaji*. Výstava bola otvorená príhovormi Lucie Štasselovej, viceprimátorky Bratislavy, Branislava Pánisa, generálneho riaditeľa Slovenského národného múzea (SNM) a Margaréty Musilovej, komisárky a kurátorky výstavy. Výstava, ktorú otvorila za nemeckú stranu mestská radkyňa pre vedu a kultúru Ina Hartwig a riaditeľ Frankfurtského múzea Wolfgang David, potrvá do 1. 12. 2019. Na inštalácii sa podieľali a na otvorení výstavy sa zúčastnili aj ďalší kurátori za jednotlivé múzeá, ktoré poskytli originálne zbierkové predmety a bez pomoci ktorých by sa výstava nedala realizovať: Juraj Kucharík a Peter Barta zo SNM-Historického múzea, Katarína Harmadyová z Múzea mesta Bratislavy a Radoslav Čambal zo SNM-Archeologického múzea.

Symbolom výstavy sa stala tvár Kelta s pankáčskou frizúrou a typickým keltským šperkom – nákrčníkom z jednej zo strieborných mincí z pokladu zo Žilinskej ulice v Bratislave. Tohto Kelta nazvali nemeckí novinári pohotovo slovenským Asterixom, ktorý sa vlastným menom mohol volať aj Ainorix, Evoiurix alebo Fariarix. Prípona –rix

(kráľ) na niektorých z bratislavských mincí ich samozrejme hneď motivovala k takémuto pútavému titulku. Frankfurt je sídlom Európskej centrálnej banky s logom Eura pred fasádou výškovej budovy. Tento fakt povzbudil riaditeľa múzea Davida prezentovať keltské mince s prvými nápismi v latinke na Slovensku BIATEC a NONNOS objavenými na území Bratislavy. Keltské mince predstavovali univerzálnu menu rozšírenú na veľkom území Európy už pred vyše dvetisíc rokmi. Spájal ich umelecký výraz a motívy koníkov na reverze.

Obr. 1. Autorský tím výstavy BIATEC. NONNOS. Kelti na strednom Dunaji. Zľava: Katarína Harmadyová, Juraj Kucharík, Margaréta Musilová, Rado Čambal, Anna Gondová. Foto: W. David.

Výstava predstavuje vývoj osídlenia v priestore Bratislavskej brány a okolí od 8. storočia pred Kr. po 1. storočie po Kr. Autori kládli dôraz na keltské osídlenie juhozápadného Slovenska a predovšetkým keltské oppidum v Bratislave, ktoré niekdajší obyvatelia pozdvihli na európsku úroveň. Bratislava bola významným keltským oppidom v období od konca druhého storočia až po záver prvého storočia pred Kr. a toto oppidum zohrávalo pre dejiny nášho regiónu nemenej významnú úlohu ako známe francúzske oppidum Bibracte. Obe miesta boli v 1. storočí pred Kr. dôležitým sídlom regionálnej moci, potvrdzujúcim privilegované a včasné kontakty s rímskym svetom. Posledné výskumy na Bratislavskom hrade priniesli prekvapujúce poznatky o intenzívnych obchodných a azda aj politických kontaktoch medzi Keltmi žijúcimi v bratislavskom oppide a predstaviteľmi Rímskej ríše. Kamenné architektúry stavané na rímsky spôsob, vyspelé hrnčiarske či kovospracujúce remeslo, prepracovaný systém mincovníctva – to všetko dokazuje vysokú úroveň osídlenia. Práve z nápisov mincí poznáme mená pravdepodobne hlavných predstaviteľov *oppida*.

Do Frankfurtu išiel zlatý poklad z Bratislavského hradu objavený v roku 2009 spolu s pokladmi strieborných mincí zo Žilinskej ulice a bývalej Tatrabanky na Nám. SNP. Záver výstavy sleduje zmeny v osídlení v priestore Bratislavskej brány na prelome letopočtov, kedy „na scénu“ prichádzajú Rimania postupujúci z juhu a Germáni prenikajúci zo severu. Dunaj sa v tomto období stal na asi štyri storočia hranicou medzi rímskym a pre Rimanov barbarským svetom. Vzťahy medzi oboma rozdielnymi kultúrnymi svetmi predstavujú, okrem iného, bohaté inventáre hrobov germánskych elít z juhozápadného Slovenska.

Vo výstave, ktorá je prvou samostatnou slovenskou archeologickou výstavou v Nemecku, sú zastúpené skutočné klenoty z územia Bratislavy, Devína a juhozápadného Slovenska – pohrebná keramika z tzv. kniežacích hrobov kalenderberskej kultúry staršej doby železnej z Dunajskej Lužnej, nálezy železných depotov zo Záhoria, bronzová platnička z opaska zo Stupavy, nálezy zo šperkárskej a kováčskej dielne z Devína, rímske importy objavené na Bratislavskom hrade či inventár hrobu germánskeho náčelníka zo Zohora s unikátnym nálezom zlatého náramku s hadími hlavičkami.

Obr. 2. Záber na časť expozície v Archäologisches Museum Frankfurt. Foto: M. Musilová.

Nemecký dodatok výstavy vypovedá o osídlení vo Frankfurte a jeho okolí v danom období. Konkrétne ide o prezentáciu oppida Heidetränk pri Oberursel a najmladší nález z neho – objav pokladu 349 keltských strieborných mincí (kvinárov typu Nauheim), ktoré boli razené okolo roku 60 pred Kr. Poklad je vlastníctvom múzea Staatliche Münzsammlung v Mníchove a vo Frankfurte bol vystavený prvý raz.

Informátor SAS XXX/2019/1-2
Informátor SAS XXX/2019/1-2
Informátor SAS XXX/2019/1-2
Informátor SAS XXX/2019/1-2
Informátor SAS XXX/2019/1-2

Architektka slovenskej výstavy Anna Gondová kreatívne zakomponovala slovenské nálezy a panely medzi trvalú expozíciu múzea. Jedným z takých exponátov je bohatý halštatský ženský hrob z Fechenheimu. Frankfurtské archeologické múzeum má svoje priestory v bývalom karmelitánskom kostole a kláštore, preto A. Gondová vyvinula obrovské úsilie, aby v tomto sakrálnom priestore vytvorila kulisy pre modernú a nadčasovú výstavu, tak ako sa jej to podarilo na Bratislavskom hrade. Návštevník vstupuje do tmavého oktogonálneho priestoru, v ktorého centre sa nachádza georeliéfny model Bratislavskej brány. Tento geografický priestor, ktorý začína od ústia Moravy do Dunaja pri Devíne spolu s Braunsbergom v Rakúsku a bratislavským oppidom tvorili v minulosti silný trojuholník významných neskorolaténskych centier na Jantárovej a Podunajskej ceste. Na model je zhora projektovaná simulácia toku Dunaja s rozvetvenými ramenami, tak ako to bolo pred 2000 rokmi. Diváci môžu pozorovať zmeny v osídlení, ktoré nastali príchodom Keltov, Dákov, Germánov a Rimanov do tohto priestoru. Na stenách sa nachádzajú veľkoplošné fotografie Bratislavy, Devínskej Kobyly s Devínom a Hainburg s Braunsbergom. Na veľkej mape si môžu návštevníci porovnať lokalizáciu Bratislavy, jej blízkosť k Viedni a Budapešti. Návštevník je do samotnej výstavy vtiahnutý farebnými panelmi, ktoré vytvárajú kóje s vitrínami. Svojimi výraznými a odvážnymi farbami – tyrkysovou, fialovou, oranžovou, ružovou a zelenou oživujú samotné exponáty a dodávajú im punc výnimočnosti. Vodiacou niťou je časová os, ktorá približuje návštevníkovi dejiny bratislavského regiónu porovnávajúc ich s dejinnými udalosťami starovekého sveta. Objavy na bratislavskom hrade približuje 5-minútový dokumentárny film na veľkoplošnej obrazovke, ktoré vyrobilo STUDIO727. Veľkým plusom výstavy je detská línia, ktorú pripravil Juraj Kucharík, mladý historik zo SNM-Historického múzea. Ilustrácie sú obohatené o 3D vizualizácie keltskej pece a rímskych stavieb na hrade. Drevená panelová konštrukcia výstavy bola postavená na mieru dizajnérskym ateliérom Petra Baumanna z VŠVU (3 Desire s.r.o.) a jeho kolegami Andrejom a Matúšom. Grafici Jakub Dušička a Magda Scheryová z ateliéru ONAONONA opäť dokázali, že sú profesionáli. Výstave dodali sviežosť, hravosť a nadľahčenosť. Z nemeckej strany na výstave spolupracovali: Karina Iwe, Liane Giemsch, Carsten Wenzel, Eike Quednau, tlačiareň MARTINCOLOR GmbH&Co.Kg. a mnohí iní. Preklady do nemčiny robili Kristián Elschek a Monika Gašperlin. Nemecká strana pripravila obdivuhodne široký propagačný a marketingový zámer. Pravidelne sa konajú komentované prehliadky, či už pre dospelých alebo pre školy. Ďalším bonusom je jesenný prednáškový cyklus, ktorý odštartovala prednáška Vladimíra Salača z AÚ ČAV Praha (4. 9. 2019) *Kelti a Germáni v strednej Európe*, Radoslava Čambala zo SNM-Archeologického múzea v Bratislave (18. 9. 2019) *Kelti na Juhozápadnom Slovensku*, Sabine Rieckhoff z Lipskej univerzity (2. 10. 2019) *Čo môže byť škaredšie ako keltské mesto? – Rímska arogancia a počiatky miest v strednej Európe*, Kristiána Elscheka z AÚ SAV v Nitre (7. 11. 2019) *Germánske osídlenie JZ Slovenska počas staršej doby rímskej, Vanniovo kráľovstvo a germánske elity* a cyklus skončí prednáškou Margaréty Musilovej z MÚOP v Bratislave (29. 11. 2019) *Rímske stavby z 1. storočia pred Kr. na keltskej akropole v Bratislave*. V časopise Bayerische Archäologie 3/19 vyšiel na 6 stranách článok *Römische Architektur vor den Römern im keltischen Oppidum von Bratislava/Preßburg* od Wolfganga Davida. Okrem plagátov, brožúriek a skladačiek vyjde koncom roka aj nemecko-slovenský katalóg.

Na výstavu do Nemecka bolo vyvezených celkovo 337 ks originálnych archeologických zbierkových predmetov. Jedinou replikou je rekonštruovaná helenistická sklenená nádobka z keltsko-rímskej stavby I. Tento unikátny nález pochádza z východného Stredomoria z prelomu 2./1. storočia pred Kr. Replika bola vyhotovená s prispením Strednej odbornej školy sklárskej a spoločnosti RONA a.s. a Slovenskej sklárskej spoločnosti z Lednických Rovní za podpory Sekcie na podporu multidisciplinárneho výskumu historického skla na Slovensku pri Slovenskej archeologickej spoločnosti SAV. Výstava sa koná pod záštitou Slovenského inštitútu v Berlíne a za finančnej podpory Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV a Archeologického ústavu SAV v Nitre.

Miesto: Archäologisches Museum Frankfurt, Karmelitergasse 1, 60311 Frankfurt am Main
www.archaeologisches-museum-frankfurt.de
Organizátori:
Slovenské národné múzeum – Historické múzeum, Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Múzeum mesta Bratislavy, Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave v spolupráci s Archäologisches Museum Frankfurt

Margaréta Musilová

Výstava Historické remeslo od praveku po súčasnosť

V Podtatranskom múzeu v Poprade je v týchto dňoch nainštalovaná výstava s názvom Historické remeslo od praveku po súčasnosť.

Táto putovná výstava vznikla vďaka spolupráci Súkromnej strednej umeleckej školy Hodruša Hámre (okres Žarnovica) a Archeologického múzea Slovenského národného múzea v Bratislave.

Jej cieľom je prezentovať prácu študentov školy na replikách archeologických nálezov a priblížiť návštevníkovi artefakty v takej podobe, ako vyzerali v čase, keď boli vyrobené, prípadne keď sa používali. Archeologické múzeum v Bratislave zapožičalo na výstavu originálne nálezy z rôznych období – od doby bronzovej až po včasný stredovek. Žiaci a študenti Súkromnej strednej odbornej školy Hodruša Hámre vytvorili kvalitné kópie artefaktov, často ako

svoje maturitné práce či súčasti rôznych projektov. Návštevník si môže na jednom mieste porovnať vytvorené kópie v takej podobe ako pravdepodobne vyzerali v čase používania. Archeologické originály, ktoré sa zvyčajne nájdu v rôznom stupni zachovania, tak na základe rekonštrukcií a odhadov získavajú vďaka študentom tejto strednej školy svoju pôvodnú podobu vo forme veľmi kvalitných replík.

Obr. 1. Repliky šperkov zo žiarového hrobu z obce Dedinka (okres Nové Zámky) ukazujú v plnej kráse jeden z najpozoruhodnejších nálezov z doby bronzovej na Slovensku. Foto: P. Minarčák.

Autori vytvorili jedinečnú výstavu, kde si najmä detský návštevník, ale nielen ten, môže v plnej kráse pozrieť nálezy z doby bronzovej – keltské zbrane, slovanské šperky či avarskú zbroj. Prehliadka archeologickej expozície tak získava nový rozmer, stáva sa pútavou prezentáciou toho najzaujímavejšieho, čo slovenská archeológia ponúka.

Súčasťou výstavy sú nálezy z doby bronzovej ako napríklad repliky šperkov zo žiarového hrobu z obce Dedinka (okres Nové Zámky) datované približne do obdobia 2300 rokov pred n. l., ktoré môže návštevník vďaka mosadzným kópiám (Obr. 1) vidieť v plnej kráse a vytvoriť si predstavu o ich historickej hodnote. Rozsah nálezu napovedá, že žena, ktorej šperky a hrob patrili, bola pravdepodobne veľmi významná postava svojej doby so zrejmým nadregionálnym významom. Repliky tohto nálezu boli vytvorené v rámci súťažného projektu na národnej úrovni.

Ďalšími pozoruhodnými nálezmi sú zbroj a zbrane z mohyly v Čake (okres Levice) z mladšej doby bronzovej, ktoré sa považujú za najstaršie nálezy zbroje v strednej Európe. Repliky na výstave ukazujú tento nález v komplexnom obraze (Obr. 2).

Pozornosti talentovaných študentov neušli ani keltské šperky, ktoré tvoria veľmi zaujímavú časť výstavy. Vznikli ako súčasť projektu "Keltské umenie" v školskom roku 1998 – 1999 zásluhou klubu mladých vedcov. Repliky sú vyrobené starými umelecko-remeselnými technikami zo striebra a sú patinované. Hlavné časti šperkov sú zhotovené technikou filigránu. Ide o šperky, ktoré sú súčasťou zbroje a šperkov keltského náčelníka. Študenti na škole vyrobili kompletnú zbroj (brnenie, krúžková zbroj, prilba, štít, kópia a meč). Originály sú datované do 5. storočia pred n. l.

Pozoruhodným je taktiež nález keltského meča z Plešivca (okres Rožňava), ktorého čepeľ je zdobená puncovaním. Jeho repliku je možné vidieť medzi vystavenými predmetmi.

Azda najväčšiu pozornosť väčšiny návštevníkov však púta prétoriánska zbroj rímskeho vojaka (Obr. 3). Hoci na Slovensku nikdy takýto nález nebol uskutočnený, študenti školy sa rozhodli vyhotoviť kompletnú repliku zbroje elitných jednotiek rímskej armády. Návštevník si tak môže urobiť predstavu, čo všetko museli vojaci impéria na sebe nosiť. Vidieť možno pancier, štít, prilbu, meč, oštep a opasok.

Na svoje si prídu aj záujemcovia o slovanské obdobie. Súčasťou výstavy je kolekcia slovanských predveľkomoravských šperkov (Obr. 4) zo 6. storočia n. l. Cizelované (tepané) šperky slovanskej kňažnej predstavuje náramok, opasok a čelenka.

Súčasťou expozície je aj súbor replík z avarského jazdeckého hrobu č. 107 z okolia Komárna. Ide o lamelovú zbroj avarského bojovníka, šabľu, bodák a opasok s ďalšími súčasťami v podobe malých a veľkých nákončí, chráničov dierok a masívnej liatej pracky. Študenti vyrobili okrem replík zbraní a opaska aj kópiu ohlávky koňa, ktorá pozostáva z pozlátených falér, hrkálok, praciek a grifa.

Karolínsky meč z obdobia včasného stredoveku nájdený v roku 2007 v Smolenicich pri Trnave bol pre svoju výnimočnosť taktiež objektom záujmu študentov Strednej odbornej školy z Hodruše Hámrov.

Obr. 2. Repliky najstarších nálezov zbroje v strednej Európe z mohyly v Čake (okres Levice). Foto: P. Minarčák.

Informátor SAS XXX/2019/1-2
Informátor SAS XXX/2019/1-2
Informátor SAS XXX/2019/1-2
Informátor SAS XXX/2019/1-2
Informátor SAS XXX/2019/1-2
Informátor SAS XXX/2019/1-2

Obr. 3. Replika prétoriánskej výzbroje rímskeho elitného vojaka predstavuje jeden z najpútavejších exponátov výstavy. Foto: P. Minarčák.

Súčasťou výstavy sú aj ďalšie výrobky ako napríklad výstroj gladiátora, germánske šperky, či dokonca repliky šperkov cisárovnej Sisi (Obr. 5).

Táto výstava je ukážkou spolupráce, keď sa remeslá spoja s archeológiou a históriou a pomocou historických artefaktov vzniknú originálne repliky predmetov, ktoré sa používali v dávnych dobách.

Výstava začala svoju púť v roku 2017 v Archeologickom múzeu v Bratislave a následne sa presunula do Novohradského múzea v Lučenci. V roku 2018 bola v Pohronskom múzeu v Novej Bani, Hornonitrianskom múzeu v Prievidzi, Podunajskom múzeu v Komárne a Gemersko-malohontskom múzeu v Rimavskej Sobote.

Tohto roku sa dostala do Tekovského múzea v Leviciach a do Podtatranského múzea v Poprade, kde ju návštevníci mohli vidieť od 18. mája do 12. septembra 2019. Následne sa presunula do Horehronského múzea v Brezne a potom do Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici.

Rozhodne odporúčame túto expozíciu navštíviť najmä školám. Projekt realizovaný Súkromnou strednou umeleckou školou v Hodruši Hámroch a Archeologickým múzeom Slovenského národného múzea v Bratislave zviditeľňuje umelecké remeslá na Slovensku a v zahraničí a taktiež propaguje remeselné zručnosti študentov študijných a učebných odborov tejto školy.

Obr. 4. Kolekcia cizelovaných slovanských predveľkomoravských šperkov zo 6. storočia n. l. približuje včasný stredovek. Foto: P. Minarčák.

Obr .5. Aj repliky šperkov cisárovnej Sisi či ďalšie pozoruhodné práce sú súčasťou výstavy. Návštevník môže obdivovať precíznu prácu študentov SSUŠ. Foto: P. Minarčák.

Výstava je výbornou možnosťou pre pedagógov základných a stredných škôl vhodne doplniť vyučovacie hodiny dejepisu. Žiaci a študenti môžu na vlastné oči vidieť tie najkrajšie archeologické nálezy z územia Slovenska na jednom mieste. Vedľa seba sú k dispozícii veľmi kvalitné repliky a originály nálezov, vďaka ktorým si návštevník urobí lepšiu predstavu o živote našich predkov.

Pavol Minarčák

Cesta za históriou – Havránok 2019

Od postupného uvedenia Archeoskanzenu na Havránku do prevádzky sa Liptovské múzeum v Ružomberku zameriavalo na rôzne druhy podujatí a prezentáciu minulosti regiónu Liptova. Majoritná časť podujatí a edukačných programov je zameraná na detského návštevníka a na podporu poznania regionálnych dejín. Tieto programy sa tešia veľkej obľube a ročne ich navštívi viac ako 1000 detí. Náročnejším je podujatie pre verejnosť, ktoré sa organizuje v lete, v čase vrcholiacej návštevnosti. Toto letné podujatie s pomerne dlhou tradíciou prešlo aj dlhým vývojom a hľadaním optimálnych foriem prezentácií.

Začiatkom júla *Cesta za históriou* zaviedla návštevníkov podujatia na Havránku hlboko do doby kamennej. Tohtoročné podujatie aj vďaka podpore partnerských inštitúcií (Archeologický ústav SAV, Katedra archeológie Univerzity Komenského) a skvelému tímu lektorov (LatenArt, SHŠ SVAROG) poskytlo návštevníkom možnosť nahliadnuť do histórie regiónu v sprievode profesionálov. Program otváral R. Čambal z Archeologického múzea SNM v Bratislave prednáškou o Keltoch v strednej Európe. Počas dvojhodinových vstupov podujatie návštevníkom ponúklo pestrú mozaiku informácií, historických obrazov, dobových ukážok technológií a pracovných postupov, ale aj vojenstva od obdobia lovcov a zberačov až po včasný stredovek. Detskí návštevníci sa najviac tešili spracovaniu obilia a to na oválnych zrnotierkach či okrúhlych žarnovoch. Počas podujatia si návštevníci mohli pozrieť aj panelovú výstavu Liptovského múzea v Ružomberku – *Stredný Liptov v premenách času*, ktorá obrazom i textom zachytáva územie Liptova aj s dedinami, ktoré sú už dnes zaliate vodami Liptovskej Mary. Podujatie z verejných zdrojov podporil i Fond na podporu umenia.

Obr. 1. Prednáška v archeoskanzene. Foto: S. Sliacka.

Simona Sliacka

Prednáška dr. Evy Grossmann

Obr. 1. Prednáška dr. E. Grossmann v priestoroch Múzea židovskej kultúry SNM. Foto: MŽK-SNM.

Dňa 13. augusta 2019 sa v priestoroch Múzea židovskej kultúry SNM uskutočnila prednáška poprednej izraelskej archeologičky dr. Evy Grossmann. Keďže prednáška bola vopred ohlásená, navštívila ju aj skupina archeológov z rôznych inštitúcií. Prednášajúcu privítal a predstavil riaditeľ múzea prof. Pavol Mešťan a následne sa slova chopila dr. E. Grossmann. Najprv zoznámila publikum s historickou situáciou a prírodnými podmienkami vo východnom Stredomorí a následne sa zamerala na predstavenie svojich vlastných celoživotných aktivít. Tie boli naozaj bohaté a sústreďovali sa najmä na podmorskú archeológiu. K tej sa dr. E. Grossmann dostala pomerne neskoro – až vo veku 47 rokov. Doktorát získala až o ďalších 17 rokov neskôr. Napriek na naše pomery neskorý začiatok profesionálnej kariéry sa jej podarilo, ako malo publikum možnosť vidieť, zanechať v tejto disciplíne hlbokú stopu. Výskum v Tell-Michale, no najmä v Apollonii (obe lokality sa nachádzajú v dnešnom Izraeli) patria k jej najdôležitejším. A bola to práve lokalita Apollonia (Arsúf), ktorú dr. E. Grossmann prostredníctvom vybraných nálezov prezentovala celému publiku. Spomedzi nich boli pozoruhodné mohutné kamenné kotvy, tzv. „sounding-leads“ používané na meranie hĺbky mora, no predovšetkým bronzová soška bohyne Atény/Minervy,

na ktorú bola dr. E. Grossmann najviac hrdá. Veľmi pútavé bolo aj objasňovanie priebehu morských prúdov vo východnom Stredomorí a ich vplyv na zakladanie pobrežných prístavov. Dr. E. Grossmann predstavila aj ďalší svoj prínos – k civilnému (plytšiemu) prístavu sa jej podarilo objaviť aj prístav určený pre lode s hlbším ponorom, ktoré sa podieľali na medzinárodnom obchode. Svoj výklad obohatila pestrým obrazovým materiálom a dokonca i krátkym komentovaným dokumentom. Došlo aj na otázky z publika, ktoré cielili na zaujímavé či dramatické zážitky pri práci. Dr. E. Grossmann z nich vybrala len niekoľko – týkali sa najmä najväčšieho nebezpečenstva na mori – vĺn – ktorých silu pod hladinou vie človek len ťažko odhadnúť. Po ukončení prednášky sa dr. E. Grossmann poďakoval riaditeľ múzea a vyslovil nádej, že o ďalšie 3 roky sa v múzeu stretnú znova na ďalšej prednáške. Záver podujatia bol ukončený ďakovným potleskom publika a diskusiou v kuloároch.

Martin Neumann

Otvorenie archeologickej expozície v Kovarciach

Dňa 15. septembra 2019 bola v obci Kovarce (okr. Topoľčany) sprístupnená krypta Antona Welsa s expozíciou, ktorá prezentuje nálezy z archeologického výskumu Kostola sv. Mikuláša. Niektoré vystavené archeologické artefakty dokumentujú osídlenie obce od neolitu po 19. storočie.

Obr. 1. Kovarce, okr. Topoľčany. Prví návštevníci obdivujú novootvorenú expozíciu v krypte A. Welsa. Foto: M. Bielich.

Podnetom na otvorenie expozície bol archeologický výskum realizovaný v rokoch 2016 – 2019, ktorý vyvolali stavebné aktivity pri rekonštrukcii barokového Kostola sv. Mikuláša. Výskum priniesol mnoho nových poznatkov o vývoji kostola a jeho okolia od stredoveku až do 19. storočia. Postupne sa preskúmalo viacero zaujímavých objektov. Východne od kostola sa zachytilo gotické polygonálne presbytérium staršej sakrálnej stavby (13. – 14. stor.), ktorá predchádzala výstavbe barokového kostola. Vďaka desiatim sondám východne a západne od kostola sa zdokumentoval priebeh ohradového múru staršieho cintorína, v dvoch sondách boli preskúmané dva kostrové hroby a južne od kostola niekoľko sídliskových objektov z novoveku (17. – 18.stor.) a vrcholného stredoveku (12. – 13.stor.).

Dominantou priestoru krypty je zrekonštruovaná pôvodná kovová rakva s kostrovými pozostatkami A. Welsa, prapradeda britskej herečky Audrey Hepburnovej.

Anton Wels sa narodil v roku 1830 pravdepodobne na Morave. V roku 1864 kúpil v Kovarciach kaštieľ a pozemky, na ktorých v roku 1865 spolu s Pavlom Wehlem vybudovali cukrovar. Anton Wels zomrel 18. augusta 1876 v Kovarciach a kovová rakva s jeho telesnými pozostatkami bola uložená v krypte pod sakristiou kostola.

Začiatkom roku 2019 bola oslovená Katedra muzeológie FF UKF v Nitre, aby spolupracovala na vytvorení expozície v krypte Kostola sv. Mikuláša. Tejto úlohy sa pod vedením doc. PhDr. Stanislavy Gogovej, PhD. ujala študentka III. ročníka odboru muzeológia Martina Červenáková.

V krypte, ktorá má menšie rozmery a nízku klenbu, je priestor na prezentáciu značne obmedzený. Na pôvodnom mieste v severnej časti bola ponechaná zrekonštruovaná rakva s kostrovými pozostatkami A. Welsa. V južnej časti pod klenbou sa nachádzajú tri vitríny s nainštalovanými nálezmi z archeologického výskumu, najmä stredoveká a novoveká keramika. Druhú skupinu reprezentujú nálezy súvisiace s cirkevnými obradmi, ktoré patria do depozitára Kostola sv. Mikuláša (strieborné kropeničky, kadidelnice atď.). Poslednú skupinu nálezov predstavujú zlomky pravekej a stredovekej keramiky získané počas povrchových prieskumov v katastri obce.

Archeologický výskum Kostola sv. Mikuláša v Kovarciach si vyžiadal spoluprácu viacerých inštitúcií. Na výskume a prezentácii participovali Archeologický ústav Nitra, Katedra gemológie PF UKF v Nitre (J. Tirpák), Katedra antropológie Prírodovedeckej fakulty UK Bratislava (S. Bodoriková, M. Dörnhöferová, M. Poljak) a Katedra muzeológie FF UKF v Nitre. Za spoluprácu pri archeologickom výskume patrí vďaka aj občanom obce Kovarce, a to najmä dp. O. Tepličancovi, P. Gerčimu, D. Kutňanskému (firma OKAVER), A. Čopíkovi, starostovi obce, a E. Gažiovej, pracovníčke KPÚ v Nitre, pobočka Topoľčany.

Mário Bielich – Stanislava Gogová

Vzniklo v rámci grantu APVV 16-0449 Stredoveká Nitra, APVV-18-0196 Vedomosti Nitrianskej stolice M. Bela (interpretácia a aplikácia)

Prednáška „Mongolské porážky v Európe“

Dňa 20. septembra 2019 sa v budove Archeologického múzea SNM konala prednáška kanadského historika Stephena Powa, ktorý momentálne pôsobí na Stredoeurópskej univerzite v Budapešti. Prednášajúci je popredný odborník na problematiku mongolského vpádu do Uhorska v rokoch 1241 – 1242, špecificky sa zameriavajúci na problematiku odchodu Mongolov zo Strednej Európy. V jeho posledných štúdiách dynamicky vyvracia niektoré zaužívané a pre modernú mongolistiku zastarané tézy, najmä vďaka štúdiu originálov mongolských a čínskych listín, ktoré zatiaľ pre našinca ostávali na pokraji záujmu. Prednáška, ktorá bola predstavená po prvýkrát, sa dotkla najmä často diskutovanej neporaziteľnosti mongolskej armády. Stephen sa pokúsil na základe viacerých nezávislých a relevantných dobových správ z prostredia Európy aj Ázie poukázať na fakt, že mongolská armáda bola už počas bitky pri rieke Slaná demoralizovaná čiastkovými neúspechmi. Taktiež existujú indície, že minimálne isté časti invázneho vojska boli porazené na Dalmátskom pobreží a aj na území Balkánskeho polostrova počas ich ústupu z Uhorska. Zároveň však vyvrátil viaceré udalosti, ako napríklad obliehanie mesta Olomouc, ktoré boli vymyslené či už na základe neskoršieho dáta písania kroník, ale aj účelovo najmä v období 19. storočia v rámci rôznych národnoobroditeľských hnutí. Na záver poukázal na fakt, že po invázii v rokoch 1241 – 1242 sa mongolskí cháni neodvážili zaútočiť na Uhorsko po niekoľko dekád, čo je možné pripisovať v neposlednom rade aj porážkam či prekážkam, s ktorými sa počas nej stretli. Prezentácia prilákala najmä nadšencov problematiky, ktorí si nenechali ujsť ani možnosť diskusie. Tá na záver trvala rovnaký, ak nie dlhší čas ako samotná prednáška.

Michal Holeščák

Archeopark Živá archeológia v Hanušovciach nad Topľou sa dožil piatich rokov

27. septembra 2019 sa Archeopark Živá archeológia v Hanušovciach nad Topľou „dožil“ svojich piatych narodenín. Myšlienka vybudovať živé archeologické múzeum pod holým nebom pri regionálnom kamennom múzeu má však svoje korene oveľa hlbšie. Vznikla po roku 2000 ako snaha priniesť atraktívne zariadenie pre edukáciu a popularizáciu archeológie ako aj priestor pre archeologický experiment. Po rokoch kreovania zámeru sa v r. 2008 vďaka cezhraničnému projektu s ukrajinským partnerom (Ústav výskumu Karpát Užhorodskej univerzity) a v spolupráci s odborníkmi zo Slovenska spracovala odborná štúdia archeoparku a technický projekt. Znovu muselo prejsť niekoľko rokov, kým sa v r. 2014 zámer zhmotnil do reálnej podoby v rámci projektu cezhraničnej spolupráce s poľským partnerom (Podkarpatské múzeum v Krosne). Pri otvorení predstavoval archeopark priestor cca 3500 m^2 obkolesený palisádou zo zahrotených kolov a s vežou nad vstupnou bránou. V rámci neho sa nachádzalo 5 obydlí z rôznych období praveku a včasného stredoveku. Už po krátkom čase prevádzky zariadenia sa objavila potreba jeho doplnenia najmä o edukačný priestor a výrobné prístrešky. Pomohol opäť úspešný cezhraničný projekt s overeným partnerom z Poľska a hanušovský archeopark sa v r. 2018 výrazne doplnil o dva obytné a tri výrobné objekty, rozsiahlejší edukačný prístrešok, ochodzu pri palisáde a zárodok pohrebného okrsku – mohylový násyp. Pri svojich piatych narodeninách predstavoval tak ucelený areál s objektmi od mladého paleolitu po včasný stredovek. Nachádza sa tu 7 obytných objektov – po jednom z paleolitu, neolitu a doby laténskej, po dvoch z doby bronzovej a včasného stredoveku. Výber období podmieňovali výsledky výskumu, ktoré v regióne dokladajú najintenzívnejšie osídlenie práve v zvolených úsekoch praveku a včasného stredoveku. Obydlia sú postavené na základe pôdorysov objektov odkrytých archeologickým výskumom na lokalitách východného Slovenska. Rešpektujú dobové technológie a materiály, nie sú však dôsledne postavené metódou experimentálnej archeológie. Neumožňovali to termínové obmedzenia projektov, v rámci ktorých sa výstavba archeoparku realizovala. Konkrétne sa v archeoparku nachádza stanový príbytok aurignacienskej kultúry z mladého paleolitu (Tibava, okr. Sobrance), neolitický polozahĺbený objekt kultúry s východnou lineárnou keramikou (Košice-Galgovec), nadzemný objekt kolovej konštrukcie kultúry Gáva z mladšej doby bronzovej (Sedliská-Podčičva, okr. Vranov nad Topľou), polozaĺbený objekt kolovej konštrukcie kultúry Gáva z neskorej doby bronzovej (Nižný Hrušov, okr. Vranov nad Topľou), keltské obydlie so sedlovou strechou siahajúcou po zem (Zemplín, okr. Trebišov)

Obr. 1. Vnútorný areál archeoparku. Foto: M. Kotorová Jenčová.

a dva slovanské zrubové stavby z 9. – 10. storočia (Skrabské a Vlača, okr. Vranov nad Topľou). Obytné objekty sú vybavené základným vnútorným zariadením, pozostávajúcim zo stolov, lavíc, políc, ležovísk a mobiliárom, ktorý predstavuje najmä keramika, kožušiny, textílie, drevené, kamenné a kovové náradie a zbrane. Zaujímavosťou sú voľne rozmiestnené zvukprodukujúce nástroje.

Obr. 2. Archeopark každoročne pritiahne množstvo návštevníkov. Foto: M. Kotorová Jenčová.

Obydlia, usporiadané v chronologickej línii od najstaršieho po najmladšie, dopĺňajú výrobné a pracovné priestory – kovolejárska, hrnčiarska a sklárska dielňa s pecami a kuchynský priestor s chlebovou pecou. Nachádza sa tu tiež keltský a stredoveký rotačný mlynček, hrnčiarsky kruh, sú tu terčovnice na streľbu z luku, v letných mesiacoch sú v každom objekte alebo pred nim umiestnené tri figuríny (muž, žena a dieťa), odeté do ručne ušitých odevov prislúchajúcich tomu-ktorému obdobiu. Jednoduchšie kostýmy si môžu zapožičať aj návštevníci. Tí môžu tiež manipulovať so všetkými predmetmi dennej potreby, zbraňami, náradím, keramikou... Archeopark oživujú dva sektory pre zvieratá, niektoré sa pohybujú voľne v areáli. Zriadené sú aj 4 experimentálne políčka o celkovej výmere 100 m^2.

Ďalším rozmerom archeoparku je možnosť realizovať archeologické experimenty. Tie nielenže sú lákadlom pre verejnosť, ale môžu poskytnúť cenné informácie pre odborníkov. V hanušovskom archeoparku sa realizovali výpaly keramiky, odlievanie bronzových výrobkov, experimenty so sklom, pečenie chleba, pestovanie plodín, chov domácich zvierat a i. Archeologickým experimentom je aj sledovanie životnosti samotných stavieb.

Prioritou archeoparku je však edukácia a popularizácia archeológie, čo je možné doplniť a rozšíriť prehliadkou pútavej a invenčnej archeologickej expozície v blízkom kamennom múzeu.

Napriek tomu, že ako autorka myšlienky archeoparku a jej realizátorka už, žiaľ, nemám možnosť ovplyvňovať jeho život, prajem mu k piatym narodeninám, aby bol naďalej živým, aby si udržal záujem verejnosti, ktorá doteraz potvrdzuje základnú ideu tohto archeologického open air múzea, že totiž návštevníci radi prijmú poznanie prostredníctvom hry a interaktivity, že je takouto formou možné účelne spojiť zábavu a relax s poznávaním.

Mária Kotorová Jenčová

Hranice Rímskej ríše – Dunajský Limes

V tomto roku mala 17. októbra 2019 v Berlíne, v priestoroch Slovenského inštitútu a Slovenského veľvyslanectva, reprízu aj druhá výstava a síce panelová výstava o rímskych pamiatkach na Slovensku. Jej premiéra pod názvom *Hranice Rímskej ríše – Dunajský Limes – Od Trajána po Marka Aurélia* sa uskutočnila minulý rok v Ríme v múzeu Mercati di Traiani na Forum Romanum (5. 7. – 18. 11. 2018). O výstavu prejavil záujem riaditeľ Slovenského inštitútu v Berlíne Ivo Hanuš. Zaujali ho hlavne slovenské pamiatky na Limite, vojenské kastely Rusovce-Gerulata a Iža-Leányvár nominované do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO. Spoločný nominačný projekt štyroch podunajských krajín (Nemecko, Rakúsko, Slovensko a Maďarsko) pod názvom *Hranice Rímskej ríše – Dunajský Limes* bol predložený začiatkom júla v hlavnom meste Azerbajdžanu v Baku, kde sa očakávalo jeho prijatie. Hoci nominácia získala pozitívne odborné hodnotenie, Výbor svetového dedičstva nemohol projekt schváliť, pretože maďarská vláda požiadala o vyňatie objektu Miestodržiteľského paláca v Aquincu tesne pred zasadnutím v Baku. Vznikla špeciálna situácia a pre krátkosť času Výbor konštatoval, že nemohol uskutočniť zápis a rozhodol o odklade nominácie na budúci rok 2020 (https://www.pamiatky.sk/sk/page/nove-zapisy-v-zozname-svetoveho-dedicstva-unesco).

Výstavu bolo potrebné nanovo adaptovať, prispôsobiť novým priestorom a panelom. Podunajské múzeum v Komárne opäť zapožičalo železnú rímsku kotvu vytiahnutú v roku 1971 z Dunaja pri Iži a veľký sadrový model rímskeho kastela v Iži od prof. Vojtecha Ondroucha (1952). Texty pôvodnej rímskej výstavy boli preložené do nemčiny Kristiánom Elschekom, grafickú úpravu robil opäť Jakub Dušička, architektonický návrh Anna Gondová. Kurátorom výstavy bola Margaréta Musilová, texty a obrázkové podklady, fotky, skeny a mapy dodali okrem hlavnej kurátorky spoluautori Jaroslava Schmidtová, Ján Rajtár, Katarína Harmadyová, Kristián Elschek, Vladimír Turčan, Vladimír Varsik, Ľubica Pinčíková, Anna Tuhárska a Jozef Csütörtöky. Krátke sprievodné video dostalo nemecké titulky.

Otvorenia sa zúčastnilo približne 60 ľudí, ktorí ocenili bohaté informácie o rímskych pamiatkach nielen na krátkom úseku slovenskej časti Dunaja, ale aj na území bývalého barbarika. Výstava prezentuje totiž okrem nominačného projektu aj nálezy z Devína, Bratislavského hradu, Dúbravky, Stupavy, Zohora, Trenčína, Veľkého Kýru a Cífera-Pácu.

Z archeologickej obce prišli podporiť inštaláciu výstavy a vernisáž Jaroslava Schmidtová, Ladislav Mathédesz z Múzea mesta Bratislavy a Ján Rajtár spolu s Kristiánom Elschekom z Archeologického ústavu v Nitre. Výstavu otvoril príhovorom riaditeľ SI Ivo Hanuš a kurátorka výstavy Margaréta Musilová.

Obr. 1. Otvorenie výstavy v Berlíne. Na fotografii sú zľava J. Schmidtová, A. Gondová, K. Elschek, J. Rajtár, M. Musilová a riaditeľ Slovenského inštitútu v Berlíne Ivo Hanuš.

V priestoroch SI Berlín sa uskutočnilo v priebehu októbra a novembra niekoľko dôležitých stretnutí našich štátnych zástupcov ako aj predstaviteľov V4 s nemeckými partnermi. Veríme, že kulisy s obrázkami našich antických dejín zaujali a pozitívne ovplyvnili aj diplomatické rokovania.

Realizácia výstavy sa podarila vďaka finančnej podpore Slovenského inštitútu v Berlíne, Mestského ústavu ochrany pamiatok v Bratislave, Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV a Archeologického ústavu SAV v Nitre. Výstava potrvá do decembra 2019. Dúfajme, že informácie o našom spoločnom kultúrnom dedičstve na Dunaji nájdu pozitívnu odozvu aj v iných nemeckých mestách.

Margaréta Musilová

PAESTUM – XXII. ročník mediteránneho veľtrhu archeoturizmu

V talianskom Paeste sa uskutočnil v dňoch 14. – 17. novembra 2019 už XXII. ročník medzinárodného mediteránneho archeologického veľtrhu. Bratislava – hlavné mesto SR, Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave a Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV už po štvrtý raz zastupujú Slovensko na tomto prestížnom podujatí. V roku 2016 sme prezentovali výstavu *Kelti z Bratislavy* v Perugii, v roku 2017 *Rímske hry a Limes Day* v Rusovciach Gerulate ako aj experimentálnu archeológiu – výrobu replík historického skla a archeopark v Hanušovciach nad Topľou. V roku 2018 sme sa zúčastnili podujatia pri príležitosti konania výstavy *Hranice Rímskej ríše – Dunajský Limes* v múzeu Mercati di Traiani v Ríme. Po tieto tri roky sme mali vždy k dispozícii stánok a záujemcom podávali informácie, brožúry, suveníry, premietali krátke filmy, v spolupráci aj s agentúrou pre cestovný ruch Bratislava Tourist Board. Stánok aj účastnícky poplatok máme bezplatne vďaka možnosti, ktorú nám ponúka Slovenské veľvyslanectvo a Slovenský inštitút v Ríme. V roku 2019 sme dostali ponuku prezentovať archeologické trasy, pamiatky a múzeá aj prostredníctvom power-pointovej prezentácie, čo sme využili. Autorka tohto príspevku – Margaréta Musilová – mala dňa 14. 11. 2019 prezentáciu v talianskom jazyku o budúcom produkte cestovného ruchu v Bratislave a síce o Keltskej ceste a o výstave BIATEC. NONNOS. CELTI DI BRATISLAVA SUL DANUBIO CENTRALE (*Biatec. Nonnos. Kelti z Bratislavy na strednom Dunaji*), ktorá je v súčasnosti v Nemecku vo Frankfurte nad Mohanom. Na základe tejto prezentácie bola M. Musilová pozvaná pani Jelenou Stupalo z Chorvátskej cestovnej agentúry Turistička Zajednica Grada Solina do Chorvátska v marci 2020 prezentovať Bratislavu na 6. medzinárodný kongres historických miest do Solinu pri Splite ako destináciu CR s jej pamiatkami a archeologickými nálezmi.

Vďaka suvenírom (magnetky, perá, žuvačky, brožúry o Bratislave a Devíne v taliančine) sa nám podarilo pritiahnuť záujemcov o náš stánok. Zaujal ich aj plagát a skladačka k výstave *Biatec. Nonnos. Kelti z Bratislavy* (9. 5. – 1. 12. 2019 vo Frankfurte n. M.), skladačka keltská cesta po Bratislave ako aj prezentácia výroby sklenených korálikov, replík nálezov z rôznych historických období z Devína, Gerulaty, zo Svodína a iných slovenských lokalít. Imitácie archeologických nálezov zo skla prezentovala po prvý raz v talianskom Paeste Danica Staššíková-Štukovská, predsedníčka sekcie historického skla SAS pri SAV. Návštevníci, väčšinou Taliani z okolia Paesta, Salerna a Neapolu, teda regiónu Kampánie, sa živo zaujímali o sklenené výrobky ako aj o archeologické nálezy zo Slovenska. Všeobecne najväčšie zastúpenie malo na veľtrhu Taliansko so svojimi regiónmi. Taliansko je krajina s najväčším počtom pamiatok na Zozname svetového dedičstva UNESCO, preto sa na veľtrhu zúčastňujú aj zástupcovia tejto medzinárodnej organizácie OSN. Keďže podujatie má aj medzinárodný charakter, boli tu zastúpené okrem SR aj iné krajiny: Azerbajdžan, Čína, Estónsko, Etiópia, Gruzínsko, Guatemala, Honduras, Chorvátsko, Jordánsko, Kolumbia, Mongolsko, Peru, Poľsko, Španielsko, Tunis, Turecko, Uzbekistan.

Obr. 1. Na veľtrhu zastupovala Slovenskú archeologickú spoločnosť jej predsedkyňa M. Musilová. Foto: D. Staššíková-Štukovská.

Na záver veľtrhu bola post mortem udelená cena Premio Paestum „Maria Napoli“ Sebastianovi Tusovi, bývalému soprintendentovi pre more regiónu Sicília, vynikajúcemu archeológovi, priekopníkovi podmorskej archeológie známeho svojimi výskumami prehistorických lokalít ostrova Pantelleria. Sebastiano viedol výskumné misie okrem Talianska aj v Pakistane, Iraku a Iráne. Ja som sa s ním osobne stretla, keď som pracovala na Slovenskom inštitúte v Ríme a spolupracovala na archeologickej výstave *Slovensko – križovatka európskych civilizácií* (kurátori V. Furmánek – AÚ SAV, R. Kujovský – AÚ SAV, M. Musilová – SI Rím) v rokoch 2006 – 2007. Vtedy sa nám vďaka jeho veľkorysosti podarilo naše originálne praveké nálezy od paleolitu po staršiu dobu železnú prezentovať na kongrese talianskych prehistorikov v meste San Cipirello na Sicílii. V rámci exkurzie som mala možnosť navštíviť Pantelleriu, tento jedinečný sopečný ostrov pod jeho vedením. Sebastiano Tusa tragicky zahynul 10. marca tohto roku spolu s ďalšími 156 pasažiermi počas havárie lietadla etiópskych aerolínií smerujúceho z Addis Abeby do Nairobi. Chystal sa na konferenciu UNESCO do Malindi. Cenu prevzala za neho jeho manžeka Valeria Patrizia Li Vigni, riaditeľka Múzea súčasného umenia v Palerme. Mal 66 rokov. Prestížne vydavateľstvo L´Erma di Bretschneider vydalo v tomto roku na jeho počesť publikáciu *Bitka pri Egadských ostrovoch a koniec prvej púnskej vojny*. Česť jeho pamiatke.

Margaréta Musilová

ZO ŽIVOTA UNIVERZÍT

XVIII. ročník konferencie Počítačová podpora v archeológii, Kočovce, 29. 5. – 31. 5. 2019

Po šiestich rokoch sa 18. ročník medzinárodnej konferencie Počítačová podpora v archeológii opäť ocitol na slovenskej „pôde“ a to na osvedčenom mieste v priestore učebno-výcvikového zariadenia STU v Kočovciach neďaleko Nového Mesta nad Váhom. Na organizácii konferencie sa podieľala aj Katedra archeológie FiF UK (K. Hladíková) spolu s ďalšími inštitúciami – Katedrou geodetických základov STU (T. Lieskovský, A. Rášová), Pamiatkovým úradom SR (P. Bisták), Ústavom pro klasickou archeologii v Prahe (P. Pavúk) a Archeologickým ústavom AV ČR Praha, v. v. i. (P. Demján). Konferencia sa konala v dňoch 29. 5. – 31. 5. 2019, pričom neoficiálny začiatok sa uskutočnil už v jej predvečer v podobe menšej interiérovej „grilovačky“. Obrovský záujem o účasť na tzv. PPáčke (124 účastníkov) prekvapil aj samotných organizátorov, ktorí sa snažili všetkými silami vyhovieť všetkým potencionálnym záujemcom. Veríme, že sme to zvládli ku spokojnosti všetkých.

Oficiálna časť konferencie sa začala v stredu v doobedňajších hodinách, kedy úvodným slovom privítali účastníkov konferencie zástupcovia inštitúcií organizujúcich toto podujatie. Následne v doobedňajšom bloku odzneli prvé konferenčné príspevky týkajúce sa predovšetkým fotogrametrie, 3D modelovania a digitalizácie pamiatkového fondu. Po obedňajšej prestávke túto sekciu uzavrel druhý blok prezentácií. Prednášky dotýkajúce sa diaľkového prieskumu zeme dostali svoj priestor v treťom bloku a o náplň posledného bloku sa postarali príspevky venujúce sa predovšetkým informačným systémom a ich využitiu v archeológii z rôznych pohľadov. Prezentácia Pamiatkového úradu SR informujúca o návrhu štruktúry archeologickej zložky projektu PAMIS uzatvárala posledný blok stredajšieho dňa. Po nej nasledovala výživná panelová diskusia o skúsenostiach s informačnými systémami v oblasti kultúrneho dedičstva, po ktorej sa už všetci tešili na večerný program v podobe riadenej degustácie vína.

Druhý deň konferencie odštartoval blok prezentácií zahŕňajúci príspevky prevažne predstavujúce spôsoby využitia matematického modelovania v archeológii. Nasledujúci blok s prezentáciami o LiDARe priniesol aj dlho očakávanú informáciu o možnosti sprístupnenia LiDAR-ových snímok z územia Slovenska. Prostredníctvom panelovej diskusie o využití dát z leteckého laserového snímkovania v oblasti kultúrneho dedičstva bola táto téma uzavretá. Po obedovej prestávke sa téma príspevkov vrátila opäť k fotogrametrii. Záverečný blok konferencie sa niesol v duchu priestorových analýz realizovaných v prostredí geografických informačných systémov. Oficiálna časť konferencie bola po tomto bloku uzatvorená celkovým zhodnotením zo strany organizátorov, v rámci ktorého

boli udelené aj ceny najšikovnejším študentom za najlepšiu prednášku a poster. Celkovo odznelo na konferencii 33 zaujímavých prednášok. V priestore pred konferenčnou miestnosťou boli vystavené aj postery, pri ktorých bolo možno diskutovať s ich autormi nielen vo vymedzenom čase. Po záverečnom zhodnotení organizátori 18. ročníka predali pomyselnú štafetu budúcim organizátorom 19. ročníka konferencie Počítačová podpora v archeológii, ktorá sa uskutoční na západe Čiech a na jej organizácii sa budú podieľať viaceré inštitúcie pod vedením Katedry archeologie ZČU v Plzni.

Obr. 1. Účastníci konferencie Počítačová podpora 2019 v Kočovciach. Foto: P. Kmeťová.

Pomyselnú „čerešničku na torte“ a definitívny záver konferencie predstavovala prednáška keynote speakera Andrew Bevana (Institute of Archaeology, University College London) s názvom *Recent trends in computational archaeology and why should be excited*, po ktorej nasledoval dlho očakávaný spoločenský večer.

Piatkové ráno nás prekvapilo krásnym slnečným počasím ideálnym na plánovanú exkurziu. Hlavným sprievodcom po pamiatkach Trenčianskeho kraja bol Dr. Tomáš Michalík z Trenčianskeho múzea, ktorý naplánoval jednotlivé zastávky exkurzie. Prvou zastávkou boli lokality v bezprostrednej blízkosti kaštieľa – Rákoczyho kaplnka a halštatské hradisko. Druhú zastávku predstavoval kostolík v Haluziciach a neďaleká vyhliadka. Ako posledné sme navštívili hradiská Trenčianske Bohuslavice a Zemianske Podhradie.

Veríme, že ani tento ročník konferencie Počítačová podpora v archeológii nezaostal, čo sa týka kvality organizácie a rovnako aj kvality odprezentovaných príspevkov, za predošlými ročníkmi a už teraz sa tešíme na stretnutie na budúcoročnej „PPáčke“ s poradovým číslom 19.

Katarína Hladíková

Forum Tyrnaviense

Katedra klasickej archeológie Trnavskej univerzity v Trnave organizovala v letnom semestri 2018/19 aj zimnom semestri 2019/20 ďalší cyklus prednášok Forum Tyrnaviense. Počas prednášok, stretnutí a diskusií sa študenti Trnavskej univerzity aj laická verejnosť mohli zoznámiť so skutočne rôznorodou problematikou.

Na pôde Filozofickej fakulty predstavili svoj výskum napr. prof. A. Bresson (University of Chicago, USA), prof. B. Kontny (Warszawski uniwersytet, PL), prof. I. Radić Rossi (Sveučilište u Zadru, HR) či dr. P. O. Juhel, ktorý bol na Trnavskej univerzite na ročnej stáži.

Témy prednášok a prednášajúci:

Letný semester 2018/19:

Zuzana Chovanec (Fullbright Scholar, USA): From poppies in the field to slumberous dreams: Investigating the history of the opium poppy in Central Europe and beyond
(Od makovíc na poli po blúznivé sny: Výskum histórie siateho maku v Centrálnej Európe a širšom okolí).

Veronika Dubcová (Ústav orientalistiky SAV, SK): Verili starovekí Minojčania a Egypťania v podobné božstvá?

Pierre O. Juhel (štipendista SAIA, Francúzsko): Celtic invasion of Macedon (Keltská invázia do Macedónie)

Irena Radič Rossi (Department of Archaeology, University of Zadar, HR;

Obr. 1. Jedna z prednášok z cyklu Forum Tyrnaviense. Foto: M. Daňová.

podporené Croatian Science Foundation): The Shipwreck of Gnalić – Mirror of Renaissance World (Vrak lode pri ostrove Gnalić – zrkadlo renesančného sveta); Archaeology of Adriatic Shipbuilding and Seafaring (Archeológia stavania lodí a moreplavby na Jadrane).
Bartosz Kontny (Dep. of Archaeology, University of Warsaw, PL): Watery cultic sites in Barbarian Europe (Kultové miesta vo vodnom prostredí barbarskej Európy); Romans in Kuyavia, Central Poland (Rimania v Kujawe).
Marek Kramár (nezávislý bádateľ, SK):Athény a diadochovia. Athénske čestné dekréty pre kráľovských funkcionárov.
Soňa Holičková (MMB – Reštaurátorské oddelenie/VŠVU – Katedra reštaurovania): Základné princípy konzervácie archeologických materiálov. Teória a prax.
Juraj Poláček (nezávislý bádateľ, SK): Perzské dobytie Jeruzalema v roku 614. Pokus o porozumenie katastrofy v súdobých dielach.
Alain Bresson (Professor at the Department of Classics, University of Chicago): The denarius in Greece: Roman rule and Greek accommodation (Denarius v Grécku: Rímske pravidlá a grécke "prevedenie").

Zimný semester 2019/20:
Mladen Pešić (ICUA): Croatia´s rich underwater heritage in old and new research projects (Bohaté dedičstvo v chorvátskych vodách, staré a nové projekty).
Zdeněk Beneš (Ústav archeologické památkové péče středních Čech, p.o., Ústav pro archeologii FF UK): Počátky germánského osídlení Čech. Konec doby laténské a počátek doby římské v Mlékojedech a v Tišicích na Mělnicku.
Zuzana Poláková (Archeologický ústav SAV v Nitre): Čo nové v Trnave? Výsledky záchranného archeologického výskumu na Šrobárovej ulici.
Tereza Štolcová (Archeologický ústav SAV v Nitre): Kniežacia hrobka z Popradu-Matejoviec vo svetle najnovších výsledkov medzinárodného a multidisciplinárneho výskumu.
Forum Tyrnaviense bude pokračovať aj v letnom semestri 2019/20. Prednášky budú opäť prístupné študentom Trnavskej univerzity, stredných škôl aj verejnosti. Tešíme sa na stretnutie!

Miroslava Daňová

3D fotogrametria pod vodou – medzinárodný workshop

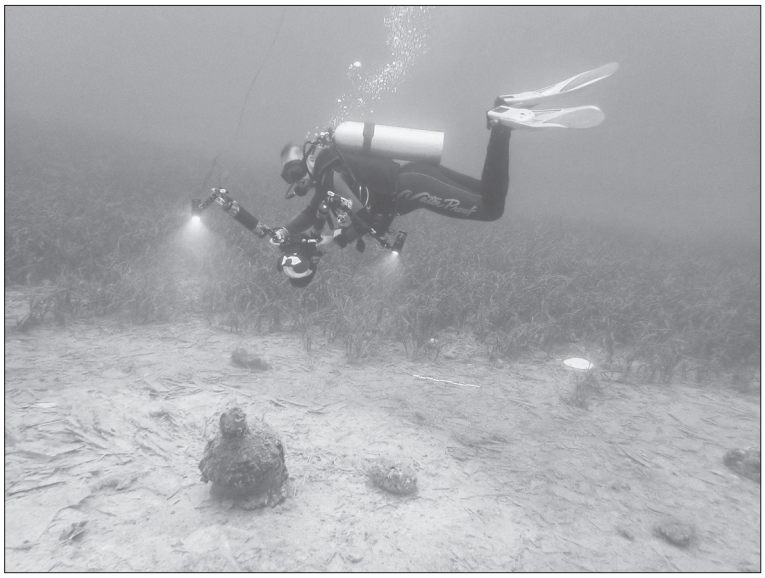

Obr. 1. Objavovanie pod vodou v rámci medzinárodného workshopu. Foto: M. Daňová.

Na chorvátskom ostrove Korčula (Prižba) sa počas prvého septembrového týždňa uskutočnil medzinárodný workshop zameraný na dokumentáciu archeologických lokalít pod vodou (*Advanced Underwater Photogrammetry Workshop*). Archeológ Kotaro Yamafune (A.P.P.A.R.A.T.U.S. LLC, Japonsko) a Katarina Batur (Univerzita v Zadare, Chorvátsko), pripravili pre účastníkov z Austrálie, Fínska a Slovenska praktické aktivity – dokumentáciu vraku v hĺbke 21 – 27 m a následne vytváranie modelov a máp zo získaných dát.

Workshopu sa zúčastnili aj slovenské zástupkyne Miroslava Daňová (Katedra klasickej archeológie FF TU) a Andrea Kiss (AKITO diving). Veríme, že získané vedomosti a skúsenosti postupne využijeme v slovenských podmienkach a vzdelávaní našich absolventov.

Miroslava Daňová

Škola archeológie pod vodou

V týždni od 23. do 27. septembra 2019 prebehla na Seneckých jazerách Škola archeológie pod vodou, ktorá bola prvým podujatím tohto druhu na Slovensku. Účastníci pricestovali zo Slovenska, Čiech aj Nemecka. Potápači aj potápajúci archeológovia sa pod vedením chorvátskych lektorov učili dokumentovať nálezové situácie. Školenie viedli kolegovia z ICUA – Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru, ktorí robia celoročne prieskumy v Jadranskom mori a výskum v riekach so zníženou viditeľnosťou bol pre nich novou výzvou.

Spolupráca medzi klasickými archeológmi a potápačmi priniesla osoh obom stranám. Do budúcnosti sa počíta s ich intenzívnejším zapojením do archeologického výskumu pod vodou, pretože korytá slovenských riek či dná jazier majú stále veľký potenciál a predstavujú dosiaľ málo prebádanú oblasť našej minulosti.

Katedra klasickej archeológie FF TU v Trnave, ktorá školenie organizovala spolu s Archeologickým ústavom SAV v Nitre, pripravuje príručku pre kolegov ako postupovať pri objavoch pod vodou. Okrem toho sa na spoločnom projekte venujú dokumentácii drevených konštrukcií na Váhu.

Miroslava Daňová

Obr. 1. Účastníkom Školy archeológie pod vodou sa v Senci očividne páčilo. Foto: M. Daňová.

Exkurzia do Budapešti

Počas víkendu 26. – 27. októbra 2019 sa členovia a študenti Katedry archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (FiF UK) zúčastnili exkurzie, ktorú organizoval Ústav pro klasickou archeologii Filozofickej fakulty Karlovej Univerzity v Prahe (FF UK). Exkurzia bola zameraná na bližšie zoznámenie sa s vybranými pamiatkami z doby rímskej na území bývalej Panónie.

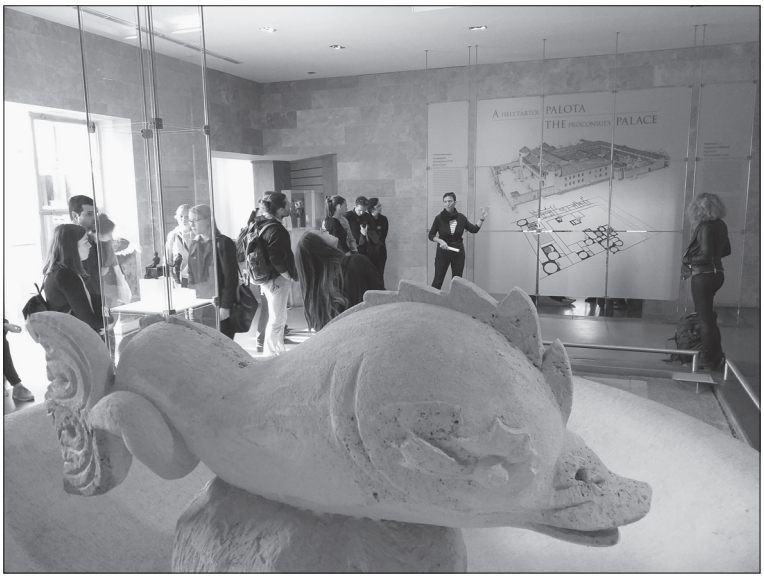

Obr. 1. Výklad dr. O. Láng v múzeu Aquinca. Foto: M. Neumann.

Našou prvou sobotňajšou zastávkou bolo rímske lapidárium v Komárne, kde sme mali možnosť vidieť rímske kamenosochárske pamiatky. V expozícii sa nachádzajú najmä sarkofágy, náhrobné a oltárne kamene z rímskych hraničných opevnení Brigetio a Kelemantia. Lapidáriom nás sprevádzal Mgr. Marek Gere. Po následnej obednej pauze sme sa presunuli do maďarskej časti Komárna, kde sme navštívili Múzeum Györgya Klapku spolu s lapidáriom. Múzeom nás sprevádzal p. Gábor Pokornyi. Vidieť sme mohli rôzne artefakty ako napríklad predmety dennej potreby, šperky, kostenú industriu, ale aj množstvo nástenných malieb, rekonštrukciu mozaikovej podlahy ako i nálezových situácií viacerých hrobov z doby rímskej. Naša ďalšia zastávka – lapidárium – sa nachádzala priamo v priestoroch jednej z komárňanských predsunutých pevností. Vďaka rozsiahlej expozícii sme mali jedinečnú možnosť oprášiť si naše základy latinčiny. Touto prehliadkou sme zavŕšili prvú časť exkurzie a presunuli sme sa priamo do Budapešti. Posledným bodom spoločného sobotňajšieho programu bola komentovaná prehliadka mesta o jeho histórii od Mgr. Juraja Kucharíka z FF UK. Sobotný večer sme zakončili individuálnym spoznávaním nočnej Budapešti.

V nedeľu sme mali na programe prehliadku múzea Aquinca s Dr. Orsolyou Láng PhD. Prehliadka mala dve časti. V prvej exteriérovej časti boli prezentované základy rímskych architektúr in situ a ideálna rekonštrukcia niektorých stavieb. V druhej časti sme mali možnosť navštíviť interiér múzea, kde bolo prezentované množstvo artefaktov objavených pri archeologickom výskume civilného rímskeho mesta. Medzi najvýznamnejšie určite patrí zachovaný vodný organ z 3. stor. n. l. Touto prehliadkou sme ukončili spoločnú časť exkurzie s kolegami z Prahy a ďalej sme pokračovali bez nich. Naša exkurzia pokračovala prehliadkou Budínskeho hradu a historického centra. Po zdolaní asi milióna kilometrov, po množstve spoločných fotografií a na sklonku síl sme exkurziu úspešne ukončili. Môžeme povedať, že z Budapešti si odnášame množstvo nových zážitkov a spomienok.

Sme radi, že sme mali možnosť zúčastniť sa tejto exkurzie a aj takýmto spôsobom si spestriť semester a obohatiť naše vedomosti. Ďakujeme našim vyučujúcim za organizáciu, trpezlivosť a množstvo nových informácií (ktoré, dúfame, využijeme minimálne pri štátniciach). Dúfame, že rovnako pozitívne dojmy si odniesli aj kolegovia z Prahy. Veríme, že sa opäť raz stretneme na nejakom inom mieste.

Kristína Škorvánková – Anton Hošek

JUBILEÁ

V roku 2019 oslávili okrúhle životné jubileum:

105 rokov
Dr. Pál Patay

85 rokov
PhDr. Darina Bialeková, CSc.
prof. PhDr. Tatiana Štefanovičová, CSc.
prof. PhDr. Jozef Vladár, DrSc.

75 rokov
PhDr. Priska Ratimorská
Mgr. Jozef Moravčík

70 rokov
prof. Jana Hečková, CSc.
prof. Jozef Bujna, CSc.
PhDr. Gabriel Nevizánsky, CSc.

65 rokov
doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc.
PhDr. Jozef Labuda, CSc.

Jubilantom srdečne blahoželáme a želáme pevné zdravie!

Pál Patay oslávil 105. narodeniny

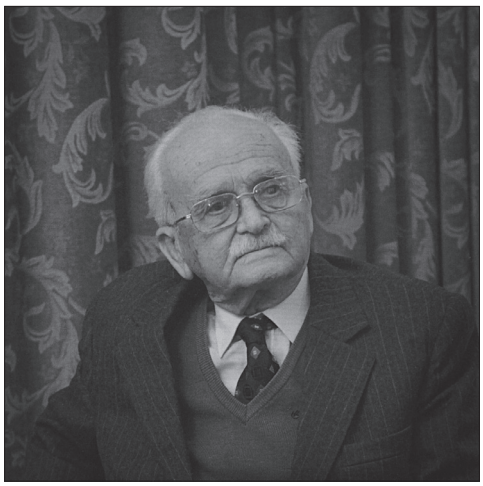

Obr. 1. Dr. Pál Patay. Foto: Archív Maďarského národného múzea, Budapešť.

Dr. Pál Patay (narodený v roku 1914 v Budapešti), doyen archeológov, kampanológov a muzeológov nielen v Európe, ale na celom svete vôbec, sa 8. 12. 2019 dožíva 105. rokov!

O tomto obdivuhodnom, rozhľadenom a inšpiratívnom maďarskom bádateľovi a zároveň o pozoruhodnej osobnosti s veľkou pokorou, nadhľadom i stále sviežou pamäťou, sa v rámci jeho jubilejných medailónov a zdravíc napísalo už takmer všetko. Na stránkach Informátora si však pri príležitosti jeho jubilea možno pripomenúť, že po úspešnom ukončení vysokoškolského štúdia v odbore archeológia bol odborným asistentom na Katedre archeológie Univerzity Petra Pázmaňa v Budapešti, potom múzejným archeológom v Palóc Múzeum v Balážskych Ďarmotách (Balassagyarmat) a dlhé roky až do penzie aktívne pôsobil v Maďarskom národnom múzeu v Budapešti.

V priebehu 20. storočia Pál Patay realizoval desiatky terénnych archeologických výskumov. Aj slovenským bádateľom sú dobre známe napríklad jeho monografie o dôležitých eneolitických náleziskách (*Das kupferzeitliche Gräberfeld von Tiszavalk-Kenderföld*, Budapest 1978; *Kupferzeitliche Siedlung von Tiszalúc*, Budapest 2005), priekopnícka práca o kultúrach staršej doby bronzovej (*Korai bronzkori kultúrák Magyarországon – Frühbronzezeitliche Kulturen in Ungarn*, Budapest 1938), publikácie v renomovanej nemeckej edícii Prähistorische Bronzefunde (*Kupferzeitliche Meißel, Beile und Äxte in Ungarn*, München 1984; *Die Bronzegefäße in Ungarn*, München 1990), ale aj štúdie o pravekej metalurgii medi a zlata v časopise Slovenská archeológia a, samozrejme, početné príspevky k významným pravekým lokalitám v maďarských periodikách ako i celý rad ďalších článkov. Na tomto mieste sa nedá zabudnúť na vedecky cenné a v širšom európskom priestore vysoko hodnotené knihy o historických zvonoch z územia Maďarska (*Alte Glocken in Ungarn*, Budapest 1977; *Corpus campanarum antiquarum Hungariae – Magyarország régi harangjai és harangöntői 1711 előtt*, Budapest 1989; *Zempléni harangok*, Miskolc 2009).

Život, dielo a prínos Pála Pataya boli v Maďarsku ocenené nielen viacerými medailami (Medailou Rómera Flórisa, Pamätnou medailou Ferencza Móru, Pamätnou medailou Ferencza Széchenyiho a pod.), ale aj vysokými štátnymi

vyznamenaniami (Rytiersky kríž Rádu Maďarska za zásluhy, Dôstojnícky kríž Rádu Maďarska za zásluhy), čestným občianstvom obce Tiszalúc atď. Počas svojej profesionálnej dráhy bol v úzkom kontakte tak s viacerými slovenskými archeológmi, ako aj s členmi a vedúcimi predstaviteľmi Slovenskej archeologickej spoločnosti. Niet pochýb, že kolegovia a priatelia zo Slovenska si tohto bádateľa veľmi vysoko vážia a niektorí sa s ním osobne či telefonicky kontaktujú dodnes. Pravda, všetci obdivujeme jeho mimoriadny záujem o poznanie a vedu aj v pokročilom veku žitia.

Stopiate narodeniny Pála Pataya si jeho blízki pripomenuli v slávnostnej sále Maďarského národného múzea v Budapešti dňa 11. 12. 2019. Vážený pán dr. Patay, týmto by som Vám aj v mene Slovenskej archeologickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied s úctou zaželal všetko najlepšie k Vašim narodeninám, najmä veľa zdravia, elánu, optimizmu a radosti z daru života, ktorý tak krásne a príkladne napĺňate.

Vladimír Mitáš

Profesorka Janka Hečková, CSc.

Pani profesorka Janka Hečková rod. Dekanová tento rok oslávila krásne okrúhle jubileum. Svetlo tohto sveta uzrela v Bratislave, kde sa narodila do rodiny akademika – nestora slovenskej archeológie Jána Dekana. Toto mesto bolo jej stálym domovom až do maturity, po ktorej začala svoje štúdium prehistórie a klasickej archeológie na Univerzite J. E. Purkyně, dnes Masarykovej univerzity v Brne. Po úspešnom obhájení diplomovej práce ju túlavé topánky zaviedli do mesta, v ktorom dodnes pôsobí a tým mestom je Nitra. S plným nasadením a entuziazmom Rimanky nastúpila do Archeologického ústavu SAV, kde pracovala až do roku 1992. Následne začala kariéru pedagogičky na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre, kde od roku 1993 pôsobila ako vedúca Katedry histórie a archeológie, neskôr Katedry histórie až do roku 2017. Za toto obdobie si plnila povinnosti v rámci UKF v Kolégiu rektora, Akademickom senáte, Správnej rade, Vedeckej rade, ale bola aj členkou Slovenskej archeologickej spoločnosti, predsedníčkou redakčnej a vedeckej rady časopisu Studia historica Nitriensia či riešiteľkou niekoľkých projektov VEGA a KEGA.

Ako bol jej otec Ján Dekan osudový pre Gerulatu, tak výrazne ovplyvnila pani profesorka chod a fungovanie Katedry histórie FF UKF v Nitre. Počas dlhoročnej pedagogickej a vedeckej činnosti s neúnavnou horlivosťou a pútavými prejavmi odovzdáva svoje širokospektrálne osobné skúsenosti, znalosti a vedomosti. Či už išlo o rozhovory, prednášky alebo iné vystúpenia, dokázala uchvátiť pozornosť publika, ktoré v nemom úžase hltalo jej prejavy. Každý jej študent si veľmi dobre pamätá na tie chvíle, keď počúvajúc výklad s otvorenými ústami, či už išlo o praveké alebo staroveké témy, zabudol si značiť poznámky. Mnohých dnešných nielen vedeckých pracovníkov inšpirovala a posunula vpred na ich životnej ceste.

Profesorka Janka Hečková mala stále otvorené dvere, myseľ aj srdce pred každým, kto to potreboval. Ochota pomôcť a poradiť znamenala svetlo v časoch najväčších kríz, nielen pre študentov. To aj napriek jej pracovnej vyťaženosti, ktorej dokladom je veľké množstvo publikácií, medzi ktorými by som mohla vyzdvihnúť monografie *Rimania a Germáni na strednom Dunaji* či *K reáliám starovekéhoRíma*. V pozícii školiteľky a oponentky bola prítomná pri vzniku veľkého počtu záverečných, habilitačných a iných typov prác. Tí, ktorí mali to šťastie a okúsili školenie pani profesorky, si jasne pamätajú: *„Radšej bádajte o niečom malom, ale rozoberte to do detailov, ako sa stratiť v obrovskej téme a zostať na povrchu!“*

Pani profesorka Janka Hečková so svojim temperamentom zbojníčky (ako to ona sama poznamenala) bola, je a bude osobou formujúcou život a dejiny mnohých. Prajeme Vám, aby ste si svoj aktívny dôchodok dlho užívali, predovšetkým podľa vlastných predstáv v kruhu tých, ktorých máte rada.

Mária Molnárová

Kto je pre mňa Jozef Bujna

Obr. 1. Jozef Bujna. Foto: archív autora.

Vedec európskeho formátu, oddaný pedagóg, charakterný človek s vysokým morálnym kreditom. Asi tak by som opísal osobu Jozefa Bujnu jednou vetou. Nikto z vedeckej komunity archeológov nemôže pochybovať o jeho odborných kvalitách. Má za sebou viacero monografií, množstvo štúdií a článkov, ktorých citácie vo vedeckých publikáciách naprieč Európou priam zľudoveli. Rád by som však pri príležitosti jeho jubilea opísal obdobie osobnej skúsenosti s touto, pre mňa najvýznamnejšou súčasnou osobnosťou slovenskej archeológie.

Profesora Jozefa Bujnu som spoznal v roku 1998 ako poslucháč 1. ročníka vysokej školy UKF v Nitre na odbore archeológia v rámci predmetu Metódy archeologického výskumu. Od prvej chvíle na celú triedu pôsobil zodpovedne a poctivo, nevynechal na rozdiel od iných vyučujúcich ani jednu prednášku a na každú bol stopercentne pripravený.

Informátor SAS XXX/2019/1-2

Budem mať vždy pred očami upraveného vyučujúceho za katedrou, kde malo svoje stále miesto pero, hodinky a poznámky k prednáške.

Vo vzťahu k ďalšiemu odbornému zameraniu a teda aj k Jozefovi Bujnovi ako školiteľovi bol pre mňa prelomový školský rok 2000/2001, kedy mal s nami archeologický seminár. Počas dvoch semestrov nám bola zadaná ročníková práca na jednu z ponúknutých tém. Ja som si vybral „Ozdobné kruhy z keltského pohrebiska v Malých Kosihách". Každý zo spolužiakov dostal na začiatku semestra písomné zadanie obsahujúce základné informácie o téme so stručným opisom cieľov práce a s uvedením kontrolných termínov a termínu odovzdania. Počas celého roka sa každému osobitne venoval a vždy ochotne odpovedal na naše otázky týkajúce sa akýchkoľvek problémov vyvstávajúcich z kreovania našej prvej vedeckej práce. Na konci druhého semestra nás čakal verdikt v podobe podrobného posudku. Hoci išlo „len" o ročníkovú prácu, posudok školiteľa by mohol byť v súčasnosti vzorom mnohým archeológom pri písaní posudkov diplomových, ba aj dizertačných prác. Obsahoval podrobnú analýzu všetkých kapitol, ich pozitíva i chyby a nedostatky so záverečným hodnotením, rozdeleným na hodnotenie analýzy, výsledkov a záveru, dokumentačnej časti a úpravy. Vtedy som si uvedomil, že ide o človeka oddaného práci a študentom. V jeho osobe sa snúbila profesionalita, zodpovednosť, poctivosť, trpezlivosť a individuálny prístup, vďaka ktorým sme mohli ako študenti odborne aj ľudsky rásť.

Bol som rozhodnutý, že za školiteľa diplomovej práce chcem práve jeho. Pozitívny posudok na prácu v rámci študentskej vedeckej odbornej činnosti na tému „Funkcia ozdobných kruhov na vybraných keltských pohrebiskách juhozápadného Slovenska", kde mi bol Jozef Bujna opäť školiteľom, ma len v rozhodnutí utvrdil. Tak nastalo obdobie ôsmych rokov, kedy sme sa stretávali intenzívnejšie hlavne na osobných konzultáciách, pretože sa školiteľom mojej diplomovej a následne aj dizertačnej práce stal Jozef Bujna. Z odstupom času to vnímam ako najlepší vklad do mojej profesionálnej dráhy, hoci pri písaní jednej či druhej práce som mal chvíle, kedy mi nebolo do smiechu ☺.

Nie raz sa mi stalo, že korektúry časti diplomovej práce pozostávali z textu vyfarbeného tromi, či štyrmi farbami, z ktorých každá mala svoj význam – štylistika, gramatika, obsah/logika. Nechýbali ani vtipné poznámky ako napríklad: „...pri spracúvaní tejto problematiky..." – poznámka školiteľa: „problematiku nemožno spracovať, ale riešiť", alebo „jedná sa o nový typ náramkov" – poznámka školiteľa: „jedná sa len o kozu na trhu, ale ide o nový typ náramkov".

Ani raz za celé obdobie, čo mi bol Jozef Bujna školiteľom, sa mi nestalo, že by sa vyhováral na to, že na mňa nemá čas. Až teraz, zo svojej pracovnej pozície vidím, že ho naozaj nemal. Pri nástupe na doktorandské štúdium sa mi stal školiteľom ešte v rámci svojho zamestnania na Archeologickom ústave SAV, kde som bol prijatý na externú formu. Po prvom roku môjho doktorandského štúdia pôsobil výlučne ako pedagóg na UKF. Tým stratil povinnosť mi byť školiteľom. Napriek tomu ma ochotne a nezištne, bez nároku na odmenu viedol ďalšie štyri roky až do zdarného konca. Neúnavne a trpezlivo čítal verzie kapitol, podrobne pripomienkoval, poskytoval otcovské rady, ale i karhal. Vždy však len pre dobro študenta.

Až pri písaní týchto spomienok som si uvedomil, že sa poznáme neuveriteľných 21 rokov. Po ukončení doktorandského štúdia sme vzájomný kontakt neprerušili a okrem stretávania sa na keltských konferenciách či počas konzultácií pri písaní odborných článkov sa doteraz, ak to dovoľujú okolnosti, stretávame zväčša neformálne pri káve a debatujeme o rôznych témach, ale už nie ako školiteľ a študent, ale ako priatelia.

Milý jubilant, ďakujem Ti za Tvoju múdrosť, vzdelanosť a odovzdanosť. Ďakujem, že napriek viacerým krivdám, ktoré si počas profesionálneho života podstúpil, som nikdy u Teba nepocítil hnev či oprávnenú zatrpknutosť. Považujem za mimoriadne vzácne nechať sa viesť a vychovávať európsky uznávaným vedcom a osobou s charakterom a tak silným morálnym profilom zároveň. Mne si sa stal archeologickým otcom. Vzorom, ktorý aj po toľkých rokoch motivuje a povzbudzuje byť lepším archeológom, človekom.

Ad multos annos.

Martin Furman

Sedem decénií PhDr. Gabriela Nevizánskeho, CSc.

Keď som pred desiatimi rokmi napísal o kolegovi Gabim Nevizánskom medailónik v súvislosti s jeho šesťdesiatinami (viď Informátor SAS, 20, 2009, č. 1-2, 32-33), ani vo sne mi nenapadlo, že po zavŕšení ďalšieho decénia si tento scenár zopakujem. Zdá sa, že desať rokov je z hľadiska vesmírnej dimenzie takmer nepostrehnuteľným časovým úsekom. V živote človeka je to však pomerne dlhé obdobie, počas ktorého dochádza neraz i k zásadným zmenám, pretože stále platí výrok gréckeho filozofa Herakleita *panta rhei*, teda, že vo svete sa všetko mení a všetko plynie, ako to už uviedol docent M. Slivka vo svojom medailóniku pri príležitosti 65 rokov života nášho jubilanta (Slov. Arch. 63, 2015, 159-167). Pochopiteľne, aj keď sa v pracovnej oblasti i v súkromí nášho oslávenca, a to najmä v pozitívnom zmysle, všeličo zmenilo, základné informácie z jeho života sú už natrvalo platné a nemenné.

Náš jubilant sa narodil 18. augusta 1949 v Ipeľskom Sokolci, okr. Levice, v malej dedinke ležiacej na brehu dolného Ipľa pod svahmi horského masívu Börzsöny, ležiaceho už v Maďarsku, v kraji, ktorý je mimoriadne bohatý na archeologické lokality, ako aj rozmanité dejinné udalosti. Nepochybne aj táto skutočnosť spolu s atmosférou vzdelaného rodinného zázemia vyvolala u malého Gábora trvalý záujem o štúdium histórie tohto územia. Ten

prirodzene prerástol na profesionálnu úroveň. Už počas stredoškolského štúdia, ktoré v roku 1967 úspešne zavŕšil maturitou na Strednej všeobecnovzdelávacej škole v Šahách, sa jeho záujem o dejiny začal intenzívne orientovať najmä na problematiku včasného stredoveku, a, prirodzene, automaticky i celého obdobia praveku. Preto sa nakoniec rozhodol profesionálne venovať archeológii. Žiaľ, v školskom roku 1967/1968 sa tento študijný odbor na Katedre všeobecných dejín a archeológie Filozofickej fakulty UK v Bratislave neotváral. Ako východisko z núdze túto skutočnosť vyriešil zamestnaním sa v Archeologickom ústave SAV v Nitre, kde v rokoch 1967 – 1968 pracoval v pozícii technika. Šťastnou súhrou okolností bezprostredným nadriadeným sa mu stal talentovaný a vysoko erudovaný profesionál PhDr. Ján Lichardus, CSc., vtedajší vedecký tajomník AÚ SAV, ktorý sa neskôr, od roku 1974, stal profesorom na Sárskej univerzite v Saarbrückene v Nemecku. Pod jeho vedením si náš jubilant v praxi osvojil nielen základy a metodiku terénneho výskumu, ale nadobudol aj rozsiahle odborné vedomosti najmä z obdobia neolitu a eneolitu v Karpatskej kotline. Tie zúročil aj v období štúdia archeológie na Filozofickej fakulte UK v Bratislave v rokoch 1968 – 1973. Štúdium archeológie v roku 1973 úspešne ukončil štátnou záverečnou skúškou a obhájením diplomovej práce na tému *K problematike staromaďarských pamiatok na Slovensku*.

Obr. 1. Malé Zlievce, okr. Veľký Krtíš. Geodetické zameranie stredovekého hrádku na polohe „Várhegy“. Gabriel Nevizánsky pri opekaní špekáčika počas obedňajšej prestávky v roku 2001. Foto: O. Ožďáni.

Po ukončení štúdia archeológie sa vzápätí zamestnal v Archeologickom ústave SAV v Nitre, kde doposiaľ aktívne pôsobí. Ak zohľadníme aj jeho pôsobenie v pozícii technika, teraz je to už štyridsiaty deviaty rok. Po odbornej stránke sa jubilant chcel pôvodne venovať obdobiu včasného stredoveku so zvláštnym zreteľom na problematiku osídlenia Karpatskej kotliny staromaďarským etnikom. Vtedajšie vedenie AÚ SAV ho však poverilo bádaním obdobia eneolitu. A práve v tejto situácii sa naplno prejavili nielen jubilantove pozitívne vlastnosti jeho osobnosti ako sú húževnatosť, cieľavedomosť a zodpovednosť, ale aj vrodené, resp. vypestované danosti ako flexibilita, nezlomnosť a iniciatívnosť. V rokoch 1978 – 1981 ako interný ašpirant pracoval na svojej kandidátskej dizertačnej práci na tému *Eneolitická spoločnosť vo svetle rozboru pohrebísk na území Karpatskej kotliny,* na základe ktorej mu po úspešnom obhájení v roku 1983 bola udelená vedecká hodnosť kandidáta historických vied (CSc.). Súbežne sa však venoval aj svojmu – srdcu blízkemu – obdobiu včasného stredoveku. Po obhájení rigoróznej práce na tému *Príspevky k dejinám osídlenia juhozápadného Slovenska v 10. – 11. storočí* mu bol v roku 1979 na Filozofickej fakulte UK v Bratislave udelený akademický titul PhDr.

Popri svojej vedeckej práci sa náš oslávenec intenzívne venoval aj základnému terénnemu výskumu. Zrealizoval početné systematické prieskumy so zameraním najmä na oblasť povodia dolného Ipľa, Hrona, rieky Slanej, ale viedol aj desiatky archeologických terénnych výskumov na rôznych lokalitách na území Slovenska, z ktorých treba spomenúť aspoň najvýznamnejšie z hľadiska ich prínosu pre vedecké bádanie. Akademickej pospolitosti sú všeobecne známe jubilantove výskumy sídlisk badenskej kultúry v Kameníne, Bajči-Vlkanove a Stránskej, ďalej výskum pohrebiska z doby Avarskej ríše vo Vyškovciach nad Ipľom, žiarového slovanského pohrebiska v Bajči-Vlkanove, včasnostredovekého pohrebiska z 9. – 10. stor. v Bešeňove, staromaďarských pohrebísk v Sikenici, časti Veľký Pesek a v Leviciach-Géni, ale aj polykultúrneho sídliska v Ožďanoch.

Terénne výskumy zrealizoval nielen metodicky na vysokej úrovni, ale ich vedecké výsledky aj v reálnom a príhodnom čase publikoval v rôznych odborných časopisoch a zborníkoch. V neposlednom rade treba spomenúť aj jeho spoluúčasť na výskume opevneného sídliska otomanskej kultúry v Spišskom Štvrtku v roku 1975 a slovanského hradiska v Nitre na Zobore v roku 1973, ktorých sa v počiatkoch svojej vedeckej kariéry zúčastnil vo funkcii zástupcu vedúceho výskumu. V roku 1994 participoval tiež na výskume polykultúrnych sídlisk v Mezőkeresztesi, ktorý realizovalo Hermann Ottó Múzeum v Miskolci na trase budovanej diaľnice v Maďarsku. V rokoch 1990 a 2001 – 2002 sa zúčastnil na výskume tellu v Drame v juhovýchodnom Bulharsku, ktorý viedla Sárska univerzita v Saarbrückene v spolupráci s Bulharskou akadémiou vied (BAN) a múzeom v Jambole pod vedením profesora J. Lichardusa.

K ďalšiemu vedeckému napredovaniu mu výrazne prispelo absolvovanie štipendijného pobytu na Sárskej univerzite v Saarbrückene v Nemecku, v Institut für Vor- und Frühgeschichte, kde v rokoch 1990 – 1991 pôsobil

ako štipendista Humboldtovej nadácie. Po príchode zo štipendia Gabriel Nevizánsky zúročil získané poznatky a zintenzívnil aj publikovanie svojich vedeckých výsledkov. Dodnes uverejnil vyše 200 vedeckých monografií, štúdií, článkov a príspevkov, ktoré publikoval v početných domácich i zahraničných monografiách, časopisoch a zborníkoch. Jeho vedecká aktivita je pravidelne sprístupnená odbornej pospolitosti aj prostredníctvom referátov na domácich i medzinárodných vedeckých konferenciách a sympóziách. Širokú verejnosť informuje realizáciou cielene zameraných expozícií v múzeách, na stránkach vedecko-populárnych médií a prednáškami na vybraných podujatiach.

Jeho organizačný talent a zmysel pre tímovú spoluprácu sa prejavil nielen vo funkcii vedúceho oddelenia pre najstarší pravek AÚ SAV, ktorú zastával v rokoch 1992 – 1996, ale aj na pozícii vedúceho piatich grantových projektov vo vedeckej agentúre VEGA, ktoré viedol a vedie od roku 2001 dodnes. Popri svojich náročných pracovných povinnostiach si našiel časový priestor aj pre výchovu mladých vedeckých pracovníkov. Bol skutočne veľmi náročným školiteľom niekoľkých vedeckých ašpirantov, ktorým sa venoval nie iba formálne, ako to už niekedy býva, ale veľmi aktívne a iniciatívne doviedol budúcich mladých odborníkov k úspešnému získaniu vedeckého titulu PhD.

Na zdôraznenie koloritu nášho jubilanta je ešte nutné v stručnosti poukázať aj na niektoré jeho vlastnosti, ktoré určujú a zároveň dokresľujú neopakovateľnosť jeho osobnosti. Ak by som mohol použiť známe klišé, povedal by som, že Gabriel Nevizánsky je v kolektíve veľmi obľúbený, samozrejme, až na malé výnimky, ktoré potvrdzujú pravidlo. Je tiež známy svojím optimizmom, ale najmä zmyslom pre čestnosť, spravodlivosť, a dnes sa dá povedať, že aj transparentnosť v medziľudských vzťahoch. Je to beťár, ktorý dokáže intuitívne odhadnúť aj povahové črty iného človeka a jeho charakter, čo potom vie trefne v skratke slovne vyjadriť v neuveriteľnej, charakteristickej a veľmi výstižnej prezývke. Na túto jeho vlastnosť som sa naladil aj ja. Vzhľadom na skutočnosť, že je pravým vlastencom, národovcom a hrdým Maďarom, dovolil som si navrhnúť mu prezývku „Turul bácsi“, ktorá sa viac-menej aj ujala.

Záverom tohto príspevku chcem zdôrazniť, že jubilant bol a je dlhodobo jedným z hlavných nosných vedeckých pilierov nášho Archeologického ústavu SAV v Nitre, ktorý veľmi významnou mierou prispel k poznaniu obdobia spoločnosti neskorej doby kamennej v Karpatskej kotline a zložitého úseku dejín konca 9. a počiatku 10. storočia n. l. Nerád to píšem, ale svedomie ma k tomu núti, že takémuto významnému vedeckému pracovníkovi sa nedoprialo, snáď len nedopatrením, ani formálneho ocenenia a prijatia vedením nášho pracoviska či už k jubileu jeho šesťdesiatin, ale ani neskôr k sedemdesiatinám. Je to zarážajúce, pretože predchádzajúca generácia všetkých významných bádateľov, cca o 10 – 15 rokov staršia, od Predsedníctva SAV v Bratislave dostávala ocenenia už k päťdesiatinám, a to v podobe strieborných a zlatých plakiet Ľudovíta Štúra. C´est la vie...

Milý Gabko, Turul bácsi, dovoľ mi ako Tvojmu spolužiakovi, priateľovi a dlhoročnému spolupracovníkovi, aby som Ti pri príležitosti Tvojho nádherného životného jubilea srdečne zablahoželal k sedemdesiatinám, a zároveň poprial menom celej archeologickej obce, priateľov a známych najmä veľa zdravia, šťastia, úspechov, ešte veľa rokov plnohodnotného aktívneho života a naplnenie všetkých doteraz nerealizovaných životných a pracovných plánov a projektov.

Ondrej Ožďáni

Jubileum PhDr. Prisky Ratimorskej

Obr. 1. PhDr. Priska Ratimorská. Zdroj: archív autora.

V roku 2019 oslavuje PhDr. Priska Ratimorská významné životné jubileum. Narodila sa 3. augusta 1944 v Nových Zámkoch. Detstvo a stredoškolské roky prežila v Komárne, vysokoškolské štúdium absolvovala na Masarykovej univerzite v Brne, neskôr na Univerzite Komenského v Bratislave. Titul PhDr. získala v roku 1988.

V roku 1965 sa stala pracovníčkou Podunajského múzea v Komárne, kde pracovala na pozícii odborný pracovník – archeológ nepretržite do roku 1991. Skatalogizovala rozsiahle a hodnotné praveké a rímske zbierky múzea, je autorkou archeologických expozícií (*Praveké dejiny Podunajska* z roku 1970, *Lapidárium – kamenosochárske pamiatky z doby rímskej* z roku 1994), viacerých krátkodobých odborných výstav a katalógov múzea. Za výstavu Rímske lapidárium získala v roku 1994 prestížnu Výročnú cenu časopisu Pamiatky a múzeá.

Jubilantka od začiatku 60-tych rokov po súčasnosť výrazným spôsobom prispela k záchrane a ochrane archeologického dedičstva v okrese Komárno. Z výskumnej činnosti, ktorá bola veľmi bohatá, spomeniem jej výskumy na lokalitách Chotín X, Bohatá-Pavlov dvor, Nesvady, Komárno – Leninove sady, Opatovský Sokolec, asistovala taktiež pri výskumoch avarských pohrebísk v Kameničnej, Komárne, Veľkých Kosihách, Hadovciach, na polykultúrnej lokalite Chotín – Delihegy, v neposlednom rade nemožno nespomenúť jej úzku spoluprácu s kolegami z AÚ SAV v Nitre pri výskume rímskeho tábora v Iži v rokoch 1979 – 1989.

V rokoch 1994 – 2001 prednášala na katedre histórie (od roku 1996 na osamostatnenej katedre archeológie) UKF v Nitre celému radu súčasných kolegov, ktorí na ňu radi a v dobrom spomínajú. Je autorkou mnohých odborných článkov publikovaných v Spravodaji Podunajského múzea, AVANS-e a v iných domácich i zahraničných publikáciách. Celý profesijný život veľmi úzko spolupracovala s pracovníkmi AÚ SAV v Nitre, čo reflektuje aj ocenenie z roku 2009, kedy bola ocenená bronzovou plaketou AÚ SAV v kategórii Spolupracovník Archeologického ústavu SAV. O svoje poznatky, ktoré si rozširuje účasťou na odborných konferenciách, sa doposiaľ delí so širokou verejnosťou prostredníctvom prednášok a článkov.

Jej nepretržitá činorodosť je významným stimulom pre jej blízkych spolupracovníkov, ktorým odovzdáva svoje bohaté vedomosti a skúsenosti. Pani Priska, dovoľte mi, aby som Vám za členov SAS, kolegov z múzeí, z radov archeológov a priateľov zaprial pri príležitosti Vášho životného jubilea veľa zdravia a optimizmu do ďalších rokov.

Marek Gere

Životné jubileum Mgr. Jozefa Moravčíka

Obr. 1. Mgr. Jozef Moravčík. Foto: archív autorky.

Mgr. Jozef Moravčík oslávil v januári 2019 významné životné jubileum. Tohto uznávaného archeológa a múzejníka so širokým rozhľadom poznáme ako veľmi ústretového a čestného človeka. Patrí k významným osobnostiam spájaným s výskumnými aktivitami približujúcimi poznanie pravekého a včasnohistorického osídlenia územia severozápadného Slovenska, mesta Žiliny a jej okolia.

Mgr. Jozef Moravčík sa narodil 24. januára 1944 v Močenku neďaleko Nitry. Všeobecnovzdelávaciu školu absolvoval v Šali v rokoch 1958 – 1962. Záujem o históriu ho priviedol k štúdiu archeológie, ktoré úspešne absolvoval na Katedre archeológie, dejín umenia a národopisu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v rokoch 1962 – 1967. Ešte pred ukončením vysokoškolského štúdia nastúpil 15. augusta 1966 do Považského múzea a galérie v Žiline, kde pracoval ako odborný pracovník. Múzeu zostal verný napokon viac ako štyridsať rokov.

Počas svojho pôsobenia realizoval množstvo výskumov a prieskumov v zbernej oblasti múzea na severozápadnom Slovensku. Už od študentských čias bol spätý s terénnym výskumom. Ako prvý možno spomenúť výskum laténskeho obetiska v Prosnom (okr. Považská Bystrica), na ktorom spolupracoval so svojím predchodcom PhDr. A. Petrovským Šichmanom (1966). Významný bol výskum veľkého lužického popolnicového pohrebiska v Púchove v polohe Pod Lachovcom, pri ktorom bolo objavených viac ako 100 žiarových hrobov a množstvo cenných nálezov (1969 – 1971). V spolupráci s PhDr. Karolom Pietom, DrSc. sa venoval výskumu veľkého centrálneho hradiska Veľký vrch pri Divinke, pričom záchranný výskum bol sústredený predovšetkým na akropolu hradiska (1972 – 1973). Z ďalších možno spomenúť záchranné výskumy na staroslovanskom sídlisku v Žiline na Frambore (1974) či v Žiline-Závodí, kde boli v polohách Pod Vinicou a Pod Skalkou skúmané sídliská lužickej a púchovskej kultúry (1976 – 1978). Uskutočnil tiež výskum výšinného sídliska púchovskej kultúry v Rajeckých Tepliciach v polohe Skalky (1977 – 1978). K významným a srdcu blízkym lokalitám jubilanta určite patrí výskum železiarskeho centra z doby rímskej a stredovekej dechtárne z 12. – 13. storočia vo Varíne (1982 – 1984). Objav hutníckych zariadení je dokladom pokročilej remeselnej úrovne vtedajších obyvateľov, ktorí dokázali taviť a spracovávať miestne zdroje železnej rudy na vysokej úrovni. Výskumy, ktoré jubilant v nasledujúcich rokoch viedol, sú spájané predovšetkým s mestom Žilina. K unikátnym patrí objav dovtedy neznámej murovanej stavby – pohrebnej Kaplnky Božieho Tela pri Kostole sv. Štefana Kráľa v Žiline na Dolných Rudinách z konca 14. storočia (1995). Tá bola známa z viacerých záznamov v Žilinskej knihe. V rovnakom roku objavil tri murované a päť drevených stredovekých objektov z 13. – 18. storočia pri výskume v centre Mariánskeho námestia v Žiline. Preskúmal interiér Kostola sv. Štefana Kráľa (2000) a objavil starší sakrálny objekt pri Farskom kostole Najsvätejšej Trojice v Žiline (2000 – 2001). Objav pravouhlej svätyne pod základmi terajšieho gotického kostola posunul datovanie staršej sakrálnej stavby do polovice 13. storočia.

Výsledky svojich aktivít pravidelne publikoval vo Vlastivedných zborníkoch Považia, v periodiku Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku či v publikáciách venovaných histórii obcí a miest. V spoluautorstve sa podieľal na vzniku viacerých publikácií venovaných histórii Žiliny. Pravidelné príspevky jubilanta do tlače sprístupnili výsledky jeho odbornej práce širokej verejnosti.

Jozef Moravčík patrí k tým múzejníkom, ktorí vykonávali svoju prácu s vysokým entuziazmom a nasadením. Bol autorom mnohých expozícií a putovných výstav. Tie boli známe svojou vysokou odbornou erudovanosťou. Expozícia *Pravek severozápadného Slovenska*, inštalovaná v Budatínskom hrade, bola výsledkom početných systematických

výskumov a prieskumov (sprístupnená v rokoch 1978 – 2001). Na hrade Strečno pripravil expozíciu pod názvom *Dejiny hradu Strečno* (inštalovaná v roku 1995). Spolu s PhDr. Karolom Pietom, DrSc. pripravil expozíciu venovanú púchovskej kultúre v Župnom dome v Púchove (inštalovanú v roku 2000).

Počas svojho pôsobenia sa snažil o popularizáciu poznatkov z oblasti archeológie a histórie. Vďaka svojmu zanieteniu získal pre regionálnu archeológiu mnohých nadšencov a dobrovoľných spolupracovníkov. Viedol archeologické krúžky pri Dome kultúry v Púchove (1972 – 1998), ale aj v Považskej Bystrici pri miestnom odbore Matice slovenskej (1992 – 2002). Vykonal množstvo prednášok a prezentácií na základných školách a gymnáziách.

Jozef Moravčík bol niekoľko funkčných období členom výboru Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV a dve volebné obdobia bol členom Archeologickej rady, odborného poradného orgánu sekcie kultúrneho dedičstva pri Ministerstve kultúry SR. Tiež bol členom Zboru Žilincov a predsedom jeho Sekcie histórie.

O prínose práce jubilanta svedčí množstvo významných ocenení. V kategórii objav – nález – akvizícia získal napríklad cenu časopisu Pamiatky a múzeá (1999), Pamätný list za rozvoj historiografie a archeológie v Žiline (2001). Zväz múzeí na Slovensku mu udelil medailu za rozvoj slovenského múzejníctva pri príležitosti životného jubilea (2005). Je držiteľom bronzovej plakety Archeologického ústavu v kategórii Spolupracovník Archeologického ústavu SAV Nitra (2014). Ministerstvo kultúry v tomto jubilejnom roku Jozefovi Moravčíkovi udelilo prestížnu Cenu Andreja Kmeťa za celoživotný prínos k ochrane a uchovaniu archeologického kultúrneho dedičstva v rámci múzejníctva (2019).

Pri príležitosti tohto životného jubilea chcem v mene svojom i v mene kolegov archeológov a múzejníkov Mgr. Jozefovi Moravčíkovi úprimne poďakovať za jeho obetavú prácu, ktorá prináša úžitok nielen v regióne jeho pôsobenia, ale je veľkým prínosom pre celú slovenskú archeológiu.

Milý pán Moravčík, s ďalšími kolegami sa pridávame k radu gratulantov a do ďalších rokov Vám prajeme pevné zdravie, rodinnú pohodu a neutíchajúce nadšenie pre archeológiu.

Andrea Slaná

Jubileum PhDr. Dariny Bialekovej, CSc.

Obr. 1. PhDr. Darina Bialeková, CSc. Foto: archív autoriek.

Darina Bialeková sa narodila 6. júla 1934 v Štrbe, okr. Poprad. Patrí k popredným odborníkom na obdobie včasného stredoveku. V rokoch 1952 – 1957 vyštudovala na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave odbor archeológia a história. Potom nastúpila do Archeologického ústavu SAV v Nitre, kde pôsobila až do roku 1997 ako riadna pracovníčka a v rokoch 1997 – 2005 ako emeritná vedecká pracovníčka. V roku 1965 obhájila vedeckú hodnosť CSc. a v roku 1966 akademický titul PhDr. V roku 1990 sa stala vedúcou oddelenia včasného stredoveku, a to až do roku 1996.

Jej vedecká činnosť bola veľmi rozmanitá. Okrem aktivity v teréne prezentovala výsledky svojho bádania na mnohých domácich i zahraničných konferenciách, sympóziách a kongresoch vrátane viacerých slavistických kongresov. Treba dodať, že naša milá jubilantka mala vždy veľmi kladný vzťah ku svojim kolegom a bola ochotná pomôcť dobrou radou.

Svoje zistenia publikovala v mnohých domácich i zahraničných periodikách a zborníkoch vrátane materiálov z výstav. Spolu ide o vyše 300 publikačných jednotiek.

Jej veľkým prínosom je tiež aplikácia interdisciplinárneho prístupu v archeologickom bádaní.

V súvislosti s jej výsledkami bola zvolená do rôznych domácich i zahraničných vedeckých komisií. Taktiež pôsobila ako redaktorka viacerých publikácií a zostavovateľka zborníkov, bola členkou redakcií domácich i zahraničných periodík. Terénna aktivita jubilantky bola rozsiahla, pričom jej meno je spojené predovšetkým s odkryvom a vyhodnotením výskumu na slovanskom hradisku Pobedim. Venovala sa pomerne širokej palete tém súvisiacich s touto problematikou, a to i v širších európskych súvislostiach. V súčasnosti sa podieľa na príprave monografie o slovanskej keramike z hradiska.

Viedla viaceré grantové projekty ako aj kolektívne vedecké projekty, hlavne *Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až 13. storočia* (1989; 1992). Dlhodobo pracovala i v rámci Slovenskej archeologickej spoločnosti, predsedníčkou ktorej bola v rokoch 1990 – 1996, kedy založila médium tejto spoločnosti, konkrétne Informátor SAS a tiež jeho Supplement.

Za jej vedeckú činnosť i popularizáciu vedy bola odmenená viacerými oceneniami a uznaniami, napr. Cenou Úradu predsedníctva SAV za popularizáciu (1981), čestným občianstvom a pamätnou medailou obce Pobedim

(1999) atď. V roku 1995 Slovenská akadémia vied udelila jubilantke striebornú Čestnú plaketu Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách.

Tieto údaje sú len pomerne stručným prehľadom jej činnosti. Podrobnejšie boli uvedené vo viacerých medailónoch, ktoré boli venované Darine Bialekovej pri jej predchádzajúcich životných jubileách, napr. v Zborníku na počesť Dariny Bialekovej (2004), Ve službách archeologie VI (2005), v Informátore SAS 2013 a 2014 ako aj v periodiku Pobedimčan 2014. Ad multos annos!

Mária Rejholcová – Ivona Vlkolinská

Okrúhle jubileum Tatiany Štefanovičovej

Obr. 1. Prof. PhDr. Tatiana Štefanovičová, CSc. Foto: archív autora.

Že čas nie je osobný vlak, ale expres, vezúci nás prirýchlo, si uvedomujeme hlavne pri okrúhlych jubileách pracovne alebo osobne blízkych ľudí, kedy sa ho aspoň na okamih pokúšame pristaviť a pohľadom dozadu oceniť dovtedajšie dielo jubilanta. Tak je tomu aj u prof. Tatiany Štefanovičovej, CSc., poprednej odborníčky na stredovek a pedagogičky, ktorá spoluvychovávala a formovala veľkú časť archeológov dnešnej staršej a strednej generácie. Jubilantka sa narodila 10. 3. 1934 v Bratislave vo vlasteneckej rodine, čo nastavilo aj jej celoživotnú profesijnú cestu. V rokoch 1953 – 1958 absolvovala štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a ako čerstvá absolventka stála pred mimoriadnou výzvou – realizovať výskum na Bratislavskom hrade za rozšírenej skepsy, že lokalita nemá archeologický potenciál. Na koho strane je pravda, dokázala jednoznačne objavom a preskúmaním základov včasnostredovekého kostola a objavom veľkomoravských hrobov. Dnes už vieme, že ide o lokalitu celoeurópskeho významu (čo niektorým politikom občas uniká), ale svojho času musela T. Štefanovičová o záchranu Hradného kopca energicky bojovať. Výsledky výskumu neskôr publikovala v samostatnej monografii (*Bratislavský hrad v 9. – 12. storočí.* Bratislava 1975), ktorej predchádzalo viacero štúdií avizujúcich zásadnosť nálezov.

Prvými pracoviskami jubilantky bolo Mestské múzeum v Bratislave a Archeologický ústav SAV v Nitre, v roku 1964 už pôsobila na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, od roku 1992 ako profesorka. Nezanedbateľná je organizačná a riadiaca činnosť prof. Štefanovičovej (1991 – 1998 vedúca katedry, 1992 – 1998 prodekanka FF UK v Bratislave).

Po absolvovaní študijného pobytu v Grécku na úplnom počiatku pedagogickej kariéry otvorila pre slovenskú archeológiu novú tému – výskum kontaktov medzi gréckou civilizáciou a včasnostredovekým svetom strednej Európy. Z tejto témy publikovala viacero štúdií, ktoré sa stali inšpiratívne aj pre jej žiakov. Spomenúť tiež treba nevďačnú zostavovateľsko-autorskú činnosť, predovšetkým na monumentálnom diele *Dejiny Bratislavy 1. Brezalauspurc – na križovatke kultúr* (Bratislava 2012; spoluzostavovateľ J. Šedivý).

Bohužiaľ, zdravotné problémy nedovoľujú pani Profesorke takú mobilitu, akú by si sama priala. Napriek tomu je však stále v kontakte s archeologickou komunitou a sleduje situáciu v našom vednom odbore. Prajeme pani Profesorke veľa zdravia, pohody a spokojnosti.

Vladimír Turčan

K jubileu prof. PhDr. Jozefa Vladára, DrSc.

Rok 2019 je pre archeologickú obec o to vzácnejší, že sa prof. PhDr. Jozef Vladár, DrSc. (* 20. január 1934), dlhoročný pracovník Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied, bývalý dekan Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, svojho času aj riaditeľ Encyklopedického ústavu Slovenskej akadémie vied, pri dobrom zdraví dožíva úctyhodného 85. životného jubilea. Napriek výsledkom práce, ktorá retrospektívne nepôsobí inak ako impozantne, životná cesta pána profesora bola v samých počiatkoch skôr zložitá a s prekážkami než jednoduchá a priamočiara. V ranom detstve sa musel vysporiadať s tragickou stratou jednej z najdôležitejších osôb – otca. Túto stratu vyvážila láskou a opaterou jeho milovaná mama a starí rodičia. Najmä vďaka ich podpore študoval na stredoškolskom gymnáziu v Topoľčanoch, ktoré iniciovalo jeho zápal pre históriu a umenie.

Po skončení vysokoškolského štúdia archeológie a histórie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave naplno rozvinul vedecký potenciál pri koncipovaní kandidátskej dizertačnej práce o kultúre Kosihy-

Obr. 1. Prof. PhDr. Jozef Vladár, DrSc. Foto: archív autorky.

Čaka. Keď ešte ako ašpirant prejavil iniciatívu spracovávať regióny východného Slovenska, zvolená problematika sa ukázala byť v konečnom dôsledku viac ako dobrou voľbou. Zvlášť preto, že výsledky boli publikované v samostatnej štúdii časopisu Slovenská archeológia, ktorá je dodnes vnímaná ako základný prameň pre výskum záveru eneolitu a začiatku staršej doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku. Téma v neposlednom rade akcelerovala jeho fascináciu poznaním neskorého eneolitu a komplexu kultúr staršej doby bronzovej na Slovensku, ako aj ich vzťahov s egejskou oblasťou a východoeurópskymi regiónmi. Tieto sa spolu so štúdiom najstarších výtvarných prejavov stali náplňou jeho celoživotnej odbornej špecializácie. Je obdivuhodné, že popri bohatej publikačnej činnosti, ktorá do dnešného obdobia činí viac ako 400 štúdií, dokázal viesť viaceré rozsiahle záchranné, ale najmä vedecko-dokumentačné výskumy dnes už takmer notoricky známych lokalít, napr. Branč, Brodzany, Nitra-Čermáň, Spišský Štvrtok. Značné praktické a teoretické znalosti sumarizoval vo viacerých syntézach, čím bezpochyby položil pevné základy kultúrno-chronologickej koncepcie obdobia záveru eneolitu a staršej doby bronzovej na území Slovenska. Okrem uvedených sa spolupodieľal na vydaní série encyklopedických diel, napr. *Encyklopédia Slovenska*, P*edagogická encyklopédia Slovenska*, *Dejiny Slovenského národného povstania* a i. Organizačne sa pričinil alebo aktívne zúčastnil viacerých konferencií medzinárodného významu, menovite je nutné zdôrazniť najmä *XII. Congrés International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques* v Bratislave, kde pôsobil ako generálny sekretár. Na to, že je nielen skúseným archeológom a polyhistorom, ale aj talentovaným učiteľom a mentorom, poukazuje skutočnosť, že vychoval nielen mnoho úspešných ašpirantov doktorského štúdia, ale aj docentov a profesorov. Títo pokračujú v jeho šľapajách na univerzitách a vedeckých inštitúciách na Slovensku a v zahraničí, alebo aj priamo na pôde jeho profesnej „alma mater“ – Archeologického ústavu v Nitre.

Vážený pán profesor, je mi naozaj milou povinnosťou vyjadriť vo svojom mene, ale aj v mene celého radu generácií kolegov z radov archeológov, študentov, spisovateľov a umelcov úprimnú vďaku za Vašu prácu, rady a podporu, ktorú nám aj neustále nezištne poskytujete. Práve tým mnohokrát, možno aj nevedomky, stimulujete ďalší posun v bádaní a tvorivej činnosti mnohých z nás. Vaše celoživotné vedecké, pedagogické, kultúrno-organizačné ako aj umelecké dielo je úctyhodné. O jeho nadčasovosti svedčí aj to, že dodnes je vo viacerých aspektoch východiskom a inšpiruje pri riešení celého radu otáznikov súčasnej vedy i spoločnosti. Pre mnohých z nás je cťou, že sme boli a sme, či už kratšie alebo dlhšiu dobu, toho súčasťou. V našich životoch ste v profesijných i súkromných sférach zapísaný nezmazateľnou stopou. K Vášmu jubileu srdečne blahoželáme, prajeme veľa zdravia a radosti v kruhu rodiny, no a v ďalších a ďalších rokoch nech z Vás naďalej hýri Váš nezameniteľný životný a tvorivý elán.

Dominika Oravkinová

SPOMÍNAME

Spomienka na RNDr. Cyrila Ambrosa, CSc. (20. máj 1929 – 8. november 2016)

Pred troma rokmi, vo veku 87 rokov, prekročil oblúk dúhy zakladateľ archeozoológie v bývalom Československu a súčasnom Slovensku *rerum naturalium doctor et candidatus scientiarum* Cyril Ambros. Hoci sa naše pracovné projekty v skutočnosti nikdy nepretli, sporadicky ho bolo možné aj po odchode z pracoviska v roku 1991 a po mojom nástupe na miesto antropológa a archeozoológa na Archeologickom ústave SAV v Nitre vídať. Zúčastňoval sa spoločenských stretnutí alebo prichádzal pracovne, keď analyzoval zvieracie kosti z výskumu bývalých kolegov archeológov. Po tom ako zistil, že sa budem profilovať skôr v jeho odbore, zotrvali sme spolu v priateľskom rozhovore v rámci otvorenia nového laboratória archeozoológie v roku 2006 a stretávali sme sa častejšie. Raz priniesol kópie svojich výskumných správ a rukopisy, inokedy sa zastavil so separátmi či vzácnymi, staršími vydaniami odborných kníh, vždy so skromnou poznámkou, „že by sa mi mohli v budúcnosti hodiť“. Azda sa potichu tešil, že archeozoológia, ktorej na ústave venoval 38 rokov života, z jeho koncepcie pravdepodobne nevymizne. Pracovných príležitostí, kedy by sa dalo s pánom doktorom podebatovať viac odborne, však bolo málo. Bol vždy priateľský a úctivý, charizmatický pán „v rokoch“.

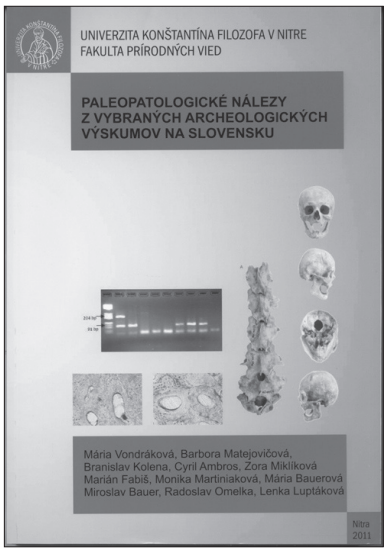

Obr. 1. Jedna z posledných publikácií, na ktorej C. Ambros participoval v spolupráci s Prírodovedeckou fakultou UKF v Nitre.

Kvalita práce i obdobie pôsobenia radí Cyrila Ambrosa k renomovaným odborníkom a „pionierom" európskej archeozoológie. Bol súčasníkom Sándora Bökönyiho v Maďarsku, Mariana Kubasiewicza a Piotra Wyrosta v Poľsku či Joachima Boessnecka a Angely von den Driesch v Nemecku. Doma a vo svete je uznávaný za svoju dlhoročnú systematickú prácu a najmä výsledky, z veľkej časti dosiahnuté bez podpory tímu alebo študentov (!). Dodnes z nich profituje domáca i zahraničná archeozoologická a archeologická profesionálna obec. Iba Oddelenie dokumentácie Archeologického ústavu eviduje približne stovku jeho nálezových správ, pričom najstaršia pochádza z obhliadky materiálu z Kryštálovej jaskyne pod Malým Rozsutcom (1953) a najmladšia popisuje nálezy z výskumu v Nitre na Štefánikovej ulici (2001). Cyril Ambros nadobudnuté poznatky systematicky publikoval. V edíciách a časopisoch ústavu či v spolupráci s inými domácimi alebo zahraničnými vedeckými inštitúciami uverejnil zhruba ďalšiu stovku príspevkov vrátane monografií (pozri bibliografiu v Slovenskej archeológii 1999). V začiatkoch kariéry sa venoval domestikácii psov, neskôr, po spracovaní obrovského množstva nálezov z keltských a slovansko-avarských hrobov, načrtol vývoj chovu hydiny na našom území. V rámci dizertačnej práce, ktorú obhajoval v roku 1965 na Poľnohospodárskej univerzite v Košiciach, rekonštruoval chov domácich zvierat v dobe bronzovej podľa archeologických nálezov na Slovensku so zvláštnym zreteľom na hovädzí dobytok, neskôr, už na sklonku kariéry, si rád „odskočil" ku koníkom, ktorých pozostatky v hroboch systematicky skúmal a publikoval. Z dnešného pohľadu sú významné aj jeho metodické úvahy a syntézy, z ktorých, žiaľ, časť nestihol publikovať (napr. pripravovaný katalóg nálezov zvieracích kostí z pravekých sídlisk Slovenska). Cyril Ambros je tiež spoluautorom prvej praktickej príručky pre archeológov s názvom *Prírodné vedy v archeologickej terénnej praxi* (Nitra 1982). Po odchode na dôchodok viedol ešte nejaký čas vybrané prednášky pre študentov Katedry zoológie a antropológie na Fakulte prírodných vied UKF v Nitre a podieľal sa na písaní skrípt k praktickým cvičeniam z antropológie (Nitra 2005). Azda naposledy vedecky prispel do monografie o paleopatologických nálezoch z vybraných archeologických výskumov na Slovensku (Nitra 2011). Nedá sa nedodať, že všetky tieto práce odkazujú na vysokú vedeckú erudíciu, profesionalitu a precíznosť autora.

Obr. 2. Oddelenie prírodných a technických vied AÚ SAV v Nitre (1980), ktoré do roku 1991 C. Ambros viedol. Zľava J. Tirpák, J. Marettová, M. Vondráková, Ľ. Illášová, A. Šišková, J. Jakab, C. Ambros a E. Hajnalová. Foto: archív M. Vondrákovej.

Cyril Ambros dlhé roky budoval a viedol Oddelenie prírodných a technických vied na AÚ SAV v Nitre a jeho bývalí členovia na neho spomínajú ako na pohodového, no dôsledného šéfa. Zaujímal sa o ich prácu, rád pomohol a ako spomína Mária Vondráková, ktorá v rokoch 1978 až 1989 pôsobila v oddelení ako antropologička, „ak bolo potrebné na niečo upozorniť – upozornil vecne, s vtipom, ktorý sme si už potom preložili do patričného významu". Zo spomienok jeho detí je zrejmé, že bol aj skvelým tatom, milujúcim, zodpovedným a manuálne veľmi zručným. Jeho dcéra dodnes spomína na darček v podobe kokeršpaniela Dareka, o ktorého sa, ako to už býva zvykom, potom príkladne staral on. Bol vášnivým zberateľom známok, starých žehličiek, pestovateľom kaktusov aj poľovníkom. Dobre ovládal anglický a nemecký jazyk a v dôchodkovom veku robil istý čas turistického sprievodcu po Nitre. Podľa všetkého nebol až taký introvert, akým sa javil kolegom na pracovisku, naopak, bol spoločenský typ človeka. Počas ciest na konferencie, za výskumom navštívil veľa vtedy „západných krajín", kde nadviazal nielen pracovné kontakty, ale aj priateľstvá. Ako spomína dcéra Barbora, „jeho priatelia k nám chodili na návštevy a my ako deti sme sa s nimi stretávali pri domácich obedoch a počúvali zážitky. Svoje zážitky z ciest fotil a popri ich premietaní rozprával zážitky, čo som ako dieťa milovala!"

Hoci pôvodom z Moravy (Prostějov), zasvätil väčšiu časť svojho profesijného i súkromného života Slovensku. Je symptomatické, že v domácich encyklopédiách osobností (napr. beliana.sk, osobnosti.sk) sa s menom Cyril Ambros nestretneme, no v Encyklopedii dějin Brna uvedený je – ako *zakladateľ archeozoologie na Slovensku.* Tento rok na neho spomíname pri príležitosti nedožitých 90. narodenín. Ja i pracovne, keďže v súčasnosti sa pripravuje do tlače vyhodnotenie jeho analýz pozostatkov zvierat z kvádskej rezidencie v Cíferi-Páci. Táto spomienka je teda aj mojím prejavom vďaky a úcty za to, čo pre slovenskú archeozoológiu i archeológiu vykonal.

Literatúra:
Chropovský, B.: K päťdesiatym narodeninám RNDr. Cyrila Ambrosa, CSc. Slovenská Archeológia 27, 1979, 201–202.
Hajnalová, E.: Šesťdesiatka RNDr. Cyrila Ambrosa, CSc. Slovenská Archeológia 37, 1989, 218–219.
Hajnalová, E.: Bibliografie – RNDr. Cyril Ambros, CSc. Slovenská Archeológia 47, 1999, 145–148.
Pavúk, J.: Rozlúčka s Cyrilom Ambrosom. Informátor SAS 27/2, 2016, 36–37.
https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=15524

Zora Miklíková

Spomienka na PhDr. Blažeja Benadika, CSc.

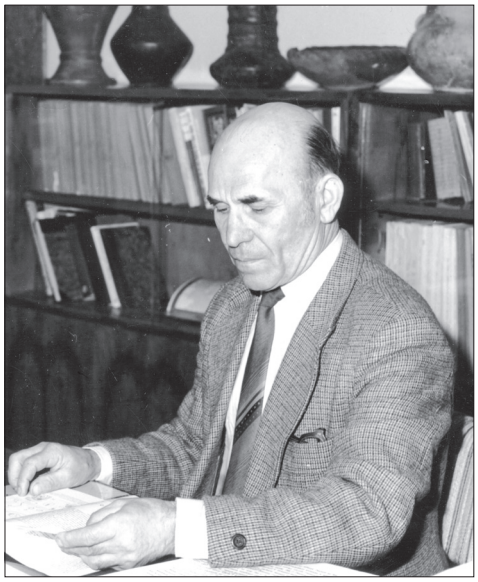

Obr. 1. B. Benadik vo svojej pracovni (rok 1982). Foto: M. Novotná – archív AÚ SAV Nitra.

Vo februári tohto roku uplynulo už 100 rokov od narodenia významného slovenského vedca PhDr. Blažeja Benadika, CSc., zakladateľskej osobnosti výskumu doby laténskej na Slovensku.

Blažej Benadik sa narodil 2. februára 1919 v Snežnici, okres Čadca. Zomrel 4. januára 2003. Jeho cesta k archeológii nebola priamočiara a ľahká. Pochádzal z chudobných pomerov a to bol asi aj dôvod, prečo opustil rodné Kysuce a odišiel do Čiech, kde sa najskôr učil za kováča – zámočníka, potom pracoval v továrni ako sústružník. Súčasne sa usilovne vzdelával a neúnavne študoval vo večerných krúžkoch, aby mohol absolvovať strednú školu a urobiť maturitu. Láska k histórii a záujem o najstaršie pamiatky ho priviedla na Filozofickú fakultu Univerzity Karlovy do Prahy. V rokoch 1950 – 1955 úspešne ukončil u profesora Jana Filipa štúdium prehistórie diplomovou prácou o keltskom osídlení Slovenska. Od roku 1954 až do roku 1982 pracoval v Archeologickom ústave SAV v Nitre, kde v roku 1962 obhájil vedeckú hodnosť. V rokoch 1955 – 1970 vykonával viaceré funkcie v spoločenských organizáciách a bol členom ústavnej rady. Svoje pracovné pôsobenie v Nitre začal v dobe, keď povojnová slovenská archeológia budovala svoju vlastnú pramennú bázu. Všetkými svojimi schopnosťami ako aj zmyslom pre technické veci sa zapojil do úsilia doplniť chýbajúce informácie o osídlení Slovenska hlavne v dobe laténskej. Ako prvý bádateľ doby laténskej na Slovensku začal na pôde Archeologického ústavu SAV systematický výskum plochých keltských pohrebísk a opevnených výšinných sídlisk. Jeho práce katalógového charakteru, v ktorých odbornej verejnosti sprístupnil širokú pramennú bázu jednak staršieho nálezového fondu ako aj nového materiálu z vlastných výskumov, sú pramenným základom práce každého bádateľa doby laténskej v celej strednej Európe. Jeho štúdie, venované problematike datovania či niektorým druhom materiálnej kultúry alebo kultúrno-etnickým pomerom a sociálnej interpretácii niektorých javov v dobe laténskej, tvoria dodnes základ výskumu civilizácie doby laténskej na Slovensku. Staršie nálezové fondy spracoval v korpuse *Keltské pohrebiská na juhozápadnom Slovensku* (Bratislava 1957). Dvojjazyčná mutácia knihy umožnila prezentovať materiál zo šiestich pohrebísk širšiemu okruhu európskej odbornej verejnosti. Blažej Benadik vyvíjal širokú aktivitu aj na poli terénneho archeologického výskumu. Systematickým výskumom keltských pohrebísk, predovšetkým veľkej nekropoly v Mani, získal na vyššej kvalitatívnej úrovni novú pramennú bázu, ktorá viac ako zdvojnásobila dovtedy známy počet keltských hrobov zo Slovenska. Závažné nové poznatky k problematike neskorolaténskeho osídlenia Slovenska a opevnených výšinných sídlisk v periférnej zóne keltskej civilizácie priniesli jeho výskumy v Zemplíne na východnom Slovensku a v Krnči pri Topoľčanoch. V rokoch 1970 – 1974 preskúmal ďalšie rozsiahle pohrebisko v Palárikove. Objav hrobov ohraničených žľabmi na tejto lokalite ho inšpiroval k téme sociálnej interpretácie tohto fenoménu zisteného aj na ďalších keltských nekropolách zo Slovenska. V čase jeho vrcholiacej terénnej i odborno-teoretickej aktivity mu osud pripravil neľahkú skúšku. Ťažká choroba manželky si vyžiadala obetovať veľa času a síl. Napriek neľahkej životnej situácii si zachoval svojskú životnú filozofiu a humorne ladený prístup ku každému a všetkému. Na záver si dovolím pridať aj svoje osobné skúsenosti a postrehy zo stretnutia s pánom doktorom Blažejom Benadikom. Stretla som sa s ním v roku 1973 po nástupe na vysokoškolské štúdium archeológie. Môj otec bol spolužiak pani Benadikovej a na stretávke spomenul, že študujem archeológiu. Ponúkla, že dohodne

stretnutie s manželom. Pán doktor ma veľmi srdečne prijal na pôde Archeologického ústavu, ktorý v tom čase sídlil na hradnom kopci v Nitre. Sprevádzal ma po celom pracovisku. Venoval sa mi veľmi pozorne a s humorom jemu vlastným. Pravdou je, že nie vždy som si bola istá, že som správne porozumela jeho vtipným poznámkam. Okrem knižnice som videla dokumentáciu, laboratóriá a ukázal mi aj svoju pracovňu a zaujímavé nálezy z doby laténskej. Veľmi som si toto jeho gesto vážila. V čase, kedy som nastúpila do AÚ SAV i ja ako pracovník, žiaľ, bol už na dôchodku. Avšak veľmi často sme sa stretávali v meste a pri rieke, kde chodil pravidelne na relaxačné prechádzky. Aj vo vyššom veku mal stále záujem o dianie v archeológii. Veľmi rád sa zhováral na rôzne aktuálne témy, ktoré obohacoval svojimi svojráznymi poznámkami. Viacerí kolegovia na neho spomínajú ako na kolegu, ktorého veselá myseľ, humorne ladený prístup, priateľská rada či bezprostredná pomoc nielen utkveli v ich pamäti, ale boli pre nich aj inšpiračným zdrojom. Ani vek, ani starosti každodenného života nedokázali v ničom ubrať z jeho mladistvého životného elánu.

Česť jeho pamiatke!

Literatúra:
Kolník 1970 – T. Kolník: Beňadik, B. – 50 ročný. Východoslovenský pravek I, 1970, 174–175.
Bujna 1989 – J. Bujna: Životné jubileum PhDr. Blažeja Beňadika, CSc. Slovenská Archeológia 37, 1989, 214–216.
Bujna 2003 – J. Bujna: Za PhDr. Blažejom Benedikom, CSc. (* 2. 2. 1919, † 4. 11. 2003). Informátor SAS 14/2, 2003, 32–33.

Výber prác B. Benadika:
1957 Keltské pohrebiská na juhozápadnom Slovensku. Bratislava (spoluautori E. Vlček /C. Ambros).
1957 Výzdobné prvky na neskorolaténskej maľovanej keramike zo Zemplína. Študijné zvesti AÚ SAV 2, 83–86.
1960 Keltské pohrebisko v Bajči-Vlkanove. Slovenská archeológia 8, 393–451.
1961 Grafitová keramika v laténskych hroboch na Slovensku. Slovenská archeológia 9/1–2, 175–208.
1962 Život a umenie doby železnej na Slovensku. Bratislava (spoluautori M. Novotná a J. Paulík).
1963 Zur Frage der chronologischen Beziehungen der keltischen Gräberfelder in der Slowakei. Slovenská archeológia 11, 339–390.
1964 Slovanské nálezy z výskumu valu na Hradisku v Zemplíne. Študijné zvesti AÚ SAV 14, 151–160.
1965 Die spätlatènezeitliche Siedlung von Zemplín in der Ostslowakei. Germania 43, 63–91.
1967 Neskorolaténske opevnené sídlisko v Krnči. Archeologické rozhledy 19/5, 612–618, 622.
1971 Zemplín und die Frage der keltischen Besiedlung im nordöstlichen Teile des Karpatenbeckens. Archeologické rozhledy 23/3, 322–325.
1971 Obraz doby laténskej na Slovensku. Slovenská archeológia 29/2, 465–498.
1971 Doba laténska. In: Slovensko I. Dejiny. Bratislava.
1983 Maňa. Keltisches Gräberfeld. Fundkatalog. Nitra.
1984 Keltské mince v hroboch na Slovensku. Slovenská numizmatika 8, 97–104.

Gertrúda Březinová

Spomíname na Pavla Dvořáka

Dňa 21. decembra 2019 uplynie presne rok, čo nás vo veku 81 rokov navždy opustil Pavel Dvořák. Nezabudnuteľného slovenského historika, publicistu, scenáristu a spisovateľa si väčšina z nás obľúbila vďaka televíznej obrazovke, kde sa nám roky pútavo prihováral vo filmovom cykle *Stopy dávnej minulosti*, ktorý postupne spracoval do nemenej pútavej knižnej podoby. Vďační diváci, čitatelia a sympatizanti *Stôp* ho pomenovali novodobým Homérom slovenských dejín. Tento seriál je však iba zlomkom z jeho životného diela, ktoré si na stránkach Informátora pripomíname.

PhDr. Pavel Dvořák sa narodil 13. mája 1937 v Prahe. Od prelomu rokov 1939/1940 až do svojej smrti žil s rodinou na Slovensku. Na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave vyštudoval históriu (1960). Mladý intelektuál však na spolitizované dejiny ešte pred ukončením vysokej školy trochu zanevrel. Spočiatku pracoval ako redaktor a venoval sa próze. V druhej polovici 70. rokov a na začiatku 80. rokov 20. storočia absolvoval študijné pobyty v Historickom ústave SAV v Bratislave a v Archeologickom ústave SAV v Nitre (*Dvořáková-Hatráková 2018*; *https://sk.wikipedia.org/wiki/Pavel_Dvořák*). V tomto období začal systematicky popularizovať staršie dejiny Československa a zvlášť Slovenska. Venoval sa im napríklad v štyroch zväzkoch *Odkrytých dejín* s podtitulmi *Dávnoveké Slovensko*, *Staré Slovensko*, *Predveká Bratislava*, *Prví ľudia v Československu* (Bratislava 1974; 1975; 1978; 1980) alebo v knihách *Lovci mamutov a tí druhí* (Bratislava 1983) a *Zázrak obilného zrnka* (Bratislava 1985). Toto sú knižné klasiky, ktoré sme (aj my, svojho času ešte len budúci archeológovia a historici) skoro všetci so záujmom čítali a na ktorých mnohí z nás vyrastali.

Ak začneme bilancovať, tak Pavel Dvořák je autorom vyše štyridsiatich kníh pre deti i dospelých, stoviek televíznych a rozhlasových scenárov, hraných i dokumentárnych filmov, učebníc dejepisu a ďalších popularizačných diel. Značnú časť svojho života pôsobil v Budmericiach (okres Pezinok), kde v roku 1991 založil a roky úspešne

viedol Vydavateľstvo RAK. V tomto vydavateľstve od roku 2002 do roku 2018 vyšlo aj deväť knižných dielov *Stôp dávnej minulosti*, ktoré predstavujú *Dejiny Slovenska v príbehoch* a desiatich zväzkoch (*https://vydavatelstvorak.sk/stopy-davnej-minulosti*), a samozrejme, mnohé ďalšie pozoruhodné a reprezentatívne publikácie k dejinám Slovenska a Slovákov. V súvislosti s televíznymi *Stopami* mi nedá nespomenúť na ich prirodzené vyvrcholenie vo filme *Veľká cesta za zlatým rúnom*, ktorý svojím záberom výrazne presiahol hranice Slovenska. Tento film, mapujúci dobrodružnú cestu a osudy bájnych Argonautov, sa nakrúcal na gréckom ostrove Kos (*Furmánek 2012*, 369) a svojím spôsobom poslúžil ako predloha rovnomennej výstavy v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave v roku 2007.

Obr. 1. Odkrývanie pokladu bronzov v Szögligete, vľavo Pavel Dvořák. Foto: V. Mitáš.

Z literárno-publicistického aj vydavateľského poľa, na ktorom desaťročia neúnavne pracoval, zožal celý rad zaslúžených ocenení. Z cien spred roku 2000, ktoré sa v súčasnosti už menej spomínajú, to boli napríklad Cena Socialistickej akadémie Slovenska za prvý zväzok *Odkrytých dejín*, za tretí zväzok získal Cenu hlavného mesta Slovenska Bratislavy alebo v roku 1980 sa stal Osobnosťou roka Televízneho klubu mladých. Z novších ocenení možno uviesť napríklad Pribinov kríž II. triedy, Krištáľové krídlo, dvakrát medzinárodnú Cenu Egona Ervína Kischa, prémie Literárneho fondu alebo Cenu Slovenskej akadémie vied za popularizáciu vedy. Zabudnúť by sa nemalo na Cenu Ministerstva kultúry Slovenskej republiky v kategórii Najkrajšie knihy Slovenska 2002 za knižné vydanie *Stôp dávnej minulosti 1. Slovensko v praveku*, ktoré v tom istom roku ocenil tiež Klub literatúry faktu (*http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/pavel-dvorak*).

Popularizácia starších dejín hlavne formou *Stôp dávnej minulosti* dopomohla rozmnožiť poznatky o pravekom osídlení Slovenska o nejeden artefakt alebo nejednu archeologickú lokalitu, ktoré archeológom či múzejníkom nahlásili fanúšikovia tohto televízneho cyklu. Z viacerých prípadov spomeniem napríklad praveký bronzový meč s plnou liatou rukoväťou, ktorý sa údajne našiel na poli na rozhraní katastrov obcí Fiľakovské Kľačany a Fiľakovské Kováče (okres Lučenec). Tento výnimočný nález z doby popolnicových polí do slovenskej archeologickej spisby uviedol profesor Furmánek (pozri *Furmánek 2000*). Archeológ Václav Furmánek, odborný poradca známych televíznych cyklov *Múzeum života* a *Stopy dávnej minulosti*, ale najmä dlhoročný dobrý priateľ Pavla Dvořáka, má v pamäti zaiste najviac zážitkov a spomienok na tohto výnimočného človeka. Som mu vďačný za to, že ma s Pavlom Dvořákom zoznámil a spoločne sme zažili niekoľko pekných chvíľ. Dlho budem spomínať najmä na našu dobrodružnú cestu do Aggteleckého národného parku na severe Maďarska, kde nás oboch aj s kolegyňou Henrietou Baliovou (vtedy doktorandkou na Archeologickom ústave SAV v Nitre) v jeseni roku 2006 profesor Furmánek vzal. Boli sme špeciálnymi hosťami archeologickej expedície Maďarského národného múzea v Budapešti a svedkami mimoriadneho okamihu odkrývania hromadného nálezu bronzových predmetov (Obr. 1) z neskorej doby bronzovej v katastri obce Szögliget v Edelénskom okrese (Obr. 2), na čo sa tak skoro nezabúda.

Obr. 2. Bronzová sekerka s tuľajkou v rukách historika, Szögliget. Foto: V. Mitáš.

Vzácnym momentom bola tiež návšteva Pavla Dvořáka na výskume pohrebiska v Cinobani (okres Poltár) na jeseň v roku 2008. O objave tohto význačného náleziska z doby popolnicových polí, čo málokto z kolegov archeológov vôbec tuší, sa na počudovanie medzi prvými dozvedel práve on. Objavitelia pohrebiska pod Striebornou v roku 2007 telefonovali do vtedajšej Slovenskej televízie (STV) a o nálezoch keramiky vo výmoli lesnej cesty hodlali

Obr. 3. V spoločnosti Pavla Dvořáka na pohrebisku v Cinobani. Vľavo objaviteľ náleziska Mirko Peťko, vpravo jaskyniar František Radinger. Foto: M. Kunová.

podať správu známemu popularizátorovi praveku Slovenska. Pavel Dvořák sa vzápätí obrátil na priateľa a konzultanta *Stôp dávnej minulosti* Václava Furmánka, s ktorým sme na lokalite od roku 2008 realizovali niekoľko výskumných sezón. Vráťme sa však k Dvořákovej návšteve v Cinobani, na ktorú si aj po rokoch rád zaspomínam. Bolo príjemné októbrové popoludnie, počasie návšteve výskumu prialo. Po absolvovaní „povinného" fotografovania sa skoro so všetkými na ploche (Obr. 3), ktoré pán historik ustál so stoickým pokojom a navyše s úsmevom, ako aj po oboznámení sa s výsledkami vykopávok, nám do terénneho denníka napísal: „Som rád, že aj ja som mohol aspoň trochu prispieť k dielu, ktoré je bez nadsádzky vydarené a ešte vydarenejšie sa určite stane". Jeho želanie sa v zásade splnilo, pretože terénny výskum žiarového pohrebiska v Cinobani sa realizoval až do roku 2014 a v rámci siedmich sezón sa odkrylo 314 hrobov s množstvom jedinečných nálezov a nálezových situácií, a to sa preskúmala asi iba polovica nekropoly. Pravdaže, v spomienkach zostávajú aj schôdzky, v rámci ktorých mi pán Dvořák do Nitry osobne vozil knihy zo svojho vydavateľstva, ktoré sme si spoločne s priateľmi príležitostne objednávali. Spravidla som si ich vždy odskočil vyzdvihnúť pod Zobor, k domu jeho brata Františka. V rámci týchto „obchodných" stretnutí sme vždy prehodili pár slov (aj) o tom, čo nové a zaujímavé archeológovia z Nitry vykopali.

Je nesporné, že histórii a najmä praveku a staroveku Slovenska prišlo veľa Slovákov na chuť práve vďaka Pavlovi Dvořákovi. Z jeho dramatického, erudovaného a navyše príťažlivého rozprávania určite viacerým zostalo v mysliach povestné „Jestvuje však aj ďalšia možnosť, že to všetko bolo celkom inak. Ktovie?". Popularizátor odkrytých dejín a historik v hnedej koženej bunde nám už rok chýba...
Česť jeho pamiatke!

Literatúra a elektronické zdroje:

Dvořáková-Hatráková 2018 – B. Dvořáková-Hatráková: Tatove odkryté dejiny. Venované Kubovi. Budmerice 2018.
Furmánek 2000 – V. Furmánek: Meč s vývalkovitou rukoväťou z Novohradu. Slovenská Archeológia 48, 2000, 87–100.
Furmánek 2012 – V. Furmánek: Významné životné jubileum Pavla Dvořáka. Slovenská Archeológia 60, 2012, 368–370.
http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/pavel-dvorak (navštívené 4. 6. 2019)
https://vydavatelstvorak.sk/stopy-davnej-minulosti (navštívené 11. 7. 2019)
https://sk.wikipedia.org/wiki/Pavel_Dvořák (navštívené 11. 7. 2019)

Vladimír Mitáš

PhDr. Július Béreš, CSc. (*13. 10. 1939 – † 18. 4. 2013)

Tento rok, presnejšie 13. októbra, by oslávil svoje osemdesiate narodeniny PhDr. Július Béreš, CSc. Narodil sa 13. 10. 1939 neďaleko slovensko-ukrajinských hraníc v dedinke Jenkovce (okr. Sobrance), ktorá je len niečo vyše dvoch kilometrov vzdialená od mesta Užhorod. Tam prežil svoje detské a chlapčenské roky. Po absolvovaní maturitnej skúšky ukončil stredoškolské štúdiá na jedenásťročnej strednej škole v Sobranciach. V roku 1958 bol prijatý na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave, kde pod vedením doc. J. Dekana študoval na Katedre všeobecných dejín a archeológie. Po získaní diplomu v roku 1963 nastúpil do pracovného pomeru v Archeologickom ústave SAV, do Výskumného pracovného strediska v Košiciach. Odtiaľ bol po krátkej absolventskej praxi preradený na pracovisko Archeologického ústavu v Nitre, kde pôsobil až do roku 1973. Počas tohto obdobia získaval archeologické „ostrohy" u akademika B. Chropovského na výskume v Nitre, či u prof. A. Piffla na dlhodobejšom výskume počas sanácie podhradia Bratislavského hradu. Okrem spomenutých aktivít prejavoval záujem o výskum slovanského obdobia, čím nadviazal na svoju magisterskú prácu venovanú keramike predveľkomoravského obdobia a riešeniu slovansko-avarských vzťahov.

Jeho úsilie vyústilo v roku 1983 úspešnou obhajobou kandidátskej práce s názvom *Keramika 6. – 8. storočia na Slovensku – pôvod, vývoj a etnické vzťahy*. Ešte pred tým, v roku 1973, sa natrvalo vrátil na východné Slovensko,

kde začal svoju profesionálnu kariéru. Po návrate do Košíc sa okrem terénnych aktivít a vedeckej práce súbežne venoval aj organizačným povinnostiam. Stretol sa tu s nestorom slovenskej archeológie prof. V. Budinským-Kričkom a realizoval viaceré výskumy so zameraním na štúdium hmotnej kultúry Slovanov. Podieľal sa nielen na výskume hrobových celkov na mohylníku v Kráľovskom Chlmci, či na slovansko-avarskom pohrebisku vo Valalikoch-Všechsvätých, ale aj na slovanských hradiskách v Spišských Tomášovciach-Čingove a Šarišských Sokolovciach. Za zmienku stoja aj väčšie výskumy v 90. rokoch 20. storočia, najmä výskum na trase 5. vetvy tranzitného plynovodu a taktiež viaceré výskumy v historickom jadre metropoly východu. V rámci jedného z rozsiahlejších mestských výskumov v Košiciach preskúmal aj časť dominikánskeho kláštora s bohatými nálezmi. Tieto výsledky ako aj výsledky teoretického bádania potom pretavil do početných publikačných jednotiek. Okrem svojej odbornej činnosti sa podieľal aj na organizácii košického Výskumného pracovného strediska Archeologického ústavu SAV ako jeho vedúci v rokoch 1986 – 1990 a 2006 – 2010. Ja sám som mal možnosť s ním úzko spolupracovať už od svojho nástupu do košického pracoviska a budem naňho vždy spomínať ako na empatického človeka a kolegu ochotného kedykoľvek pomôcť. A preto všetci, ktorí ste ho poznali, ale aj tí, ktorí ste ho nemali možnosť poznať, venujte mu, prosím, tichú spomienku.

Česť jeho pamiatke!

Rastislav Hreha

Spomienka na Vaška Hanuliaka

Tak sme ho volali, čo sme ho mali radi a stretávali sa s ním pri výskumoch v Liptove či Pustom hrade vo Zvolene – PhDr. Václav Hanuliak (1. 12. 1947 – 23. 4. 2009). I ja som mal možnosť stretávať sa s ním v Liptovskom múzeu v Ružomberku, kde nastúpil pracovať po skončení školy v roku 1973. Bolo to v čase, keď aj v 80. rokoch 20. storočia skúmal komitátny hrad Liptov a časti architektúr prezentoval v teréne. Oboznámil ma s metodikou konzervácie archeológom odkrytých architektúr (fixácia pôvodných murív maltou, patričné nadmurovanie a ich pokrytie drnami trávy), ktoré som potom aplikoval pri prácach na Glanzenbergu v Banskej Štiavnici. Tu ma niekoľkokrát navštívil a bol účastníkom odborných komisií na lokalite. Za túto jeho ochotu pomôcť mladšiemu kolegovi som neustále povďačný a bolo to pre mňa inšpirujúce, veď každý človek starne...

Dovolím si napísať ešte jednu spomienku na Vaška. Tá sa týka stretnutí na tzv. celoštátnych stretnutiach archeológov stredoveku. Konali sa a konajú každoročne – väčšinou pravidelne – na Slovensku, Morave, v Čechách. Boli to obyčajne 5-dňové stretnutia, kde sme sa informovali o aktuálnych výskumoch, učili sa verejne vystupovať cez prezentácie pred kolegami a verejnosťou a po večeroch diskutovali o práci, svojich radostiach a starostiach... Nie vždy sme sa dostatočne vyspali... Ako nám pribúdali roky, tak s Vaškom sme si vopred dohodli ubytovanie spolu na izbe, pretože ako skoro ráno vstávajúci ľudia sme sa potrebovali vyspať. Bol to čas oberačiek hrozna (september – október) a v tej izbe on spomínal na oberačku u svojho svokra v Modre, ja zase u nás v Hontianskych Nemciach. Aj takto sme mali k sebe blízko. Určite nie som sám, čo si z nás archeológov na Vaška Hanuliaka spomína aj po rokoch len v dobrom slova zmysle a s vďakou za spoločenstvo s ním.

Odpočívaj v pokoji, kolega a kamarát.

Jozef Labuda

OCENENIA A VYZNAMENANIA

Cena Andreja Kmeťa pre Jozefa Moravčíka

Aj tento rok bola Ministerstvom kultúry SR udeľovaná Cena Andreja Kmeťa. Nominantov navrhlo samotné Ministerstvo kultúry, Zväz múzeí na Slovensku, Rada galérií Slovenska a Rada na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva. Tento rok bola cena udelená 6 osobnostiam. Archeologickú obec medzi nimi zastupoval Mgr. Jozef Moravčík, bývalý dlhoročný pracovník Považského múzea v Žiline. Ocenenie získal za celoživotný prínos k ochrane a uchovaniu archeologického kultúrneho dedičstva na Slovensku. Cenu mu odovzdala ministerka kultúry Ľ. Laššáková počas slávnostnej ceremónie v Dvorane Ministerstva kultúry.

Cena Andreja Kmeťa sa udeľuje najmä za vedecké práce významne pomáhajúce odbornému rastu slovenského múzejníctva a galeristiky, etnografie a folkloristiky, za celoživotnú, resp. mnohoročnú odbornú prácu v múzejníctve a galeristike alebo v oblasti etnografie a folkloristiky a za aktivitu prispievajúcu k rozvoju, ochrane, uchovaniu a využívaniu kultúrneho dedičstva.

Ocenenému srdečne blahoželáme!

Redakcia

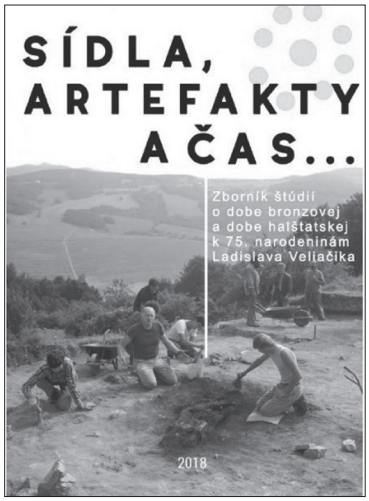

Lucia Benediková – Milan Horňák (editori): Sídla, artefakty a čas... Zborník štúdií o dobe bronzovej a dobe halštatskej k 75. narodeninám Ladislava Veliačika. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes, Tomus XXI. Vydali Archeologický ústav SAV, Nitra – VIA MAGNA, s. r. o., Vrútky. Nitra – Vrútky 2018. 336 strán, tvrdá väzba. ISBN 978-80-8196-020-8.

Tristotridsaťšesť strán zborníka s vyššie uvedeným názvom prináša štúdie o dobe bronzovej a staršej dobe železnej, ktoré sú venované životnému jubileu popredného slovenského bádateľa PhDr. Ladislava Veliačika, DrSc. (Archeologický ústav SAV, Nitra). Pre väčšinu z nás sa jeho meno spája s dobou bronzovou a zvlášť s lužickou kultúrou, ktorej výskumu zasvätil temer celý svoj profesionálny život. Spektrum tém, ktorým sa Ladislav Veliačik bližšie vedecky venoval, dvojica editorov premietla aj do názvu anotovanej publikácie.

Zborník, ktorý sa nám dostal do rúk v prvej polovici roku 2019, obsahuje dvadsať príspevkov od skoro tridsiatich domácich aj zahraničných bádateľov. Otázky, ktoré sa týkajú kovov, najmä bronzovej, ale i železnej industrie, hromadných nálezov, prípadne ich spojitostí s osídlením vo vybraných regiónoch, autori sledovali najviac (Juraj Bartík, Lucia Benediková v príspevku s Karolom Pietom, Katalin Novinszki-Groma, Ondřej Chvojka v príspevku s Janom Johnom, Martin Kvietok v príspevku s Tomášom Zacharom, Vladimír Mitáš v príspevku s Róbertom Ölveckým, Jozefom Urminským a Janou Mihályiovou, Mária Novotná, Filip Ondrkál, Víťazoslav Struhár v príspevku s Tomášom Zacharom). Ďalšia časť štúdií pojednáva o sídliskách a hradiskách, eventuálne o problematike regionálneho osídlenia v mladšom praveku (Vít Dohnal, Gabriel Fusek v príspevku s Michalom Holeščákom, Adam Gašpar, Mária Kotorová-Jenčová). V zborníku sa nachádzajú tiež príspevky o pohrebiskách či hrobových nálezoch z doby bronzovej a doby halštatskej (Zoja Benkovsky-Pivovarová, Milan Horňák, prípadne Mónika Winkler v článku so Zoltánom Czajlikom). Ostatné štúdie sa zaoberajú teoretickými a chronologickými otázkami lužickej kultúry (Jan Bouzek, Bogusław Gediga), problematikou pravekých remesiel, resp. výrobných postupov (pozn. tkáčskych závaží – Marta Korczyńska v príspevku s Michałom Mazurom), symbolikou staršej doby bronzovej v kontexte s „gender archeológiou" (Pavol Jelínek) alebo informujú o výsledkoch leteckej prospekcie (už spomenutý príspevok Móniky Winkler a Zoltána Czajlika). Súčasťou zborníka je tabula gratulatoria, medailón venovaný jubilantovi (Lucia Benediková, Milan Horňák), priateľská gratulácia (Bogusław Gediga) a bibliografia Ladislava Veliačika (práce viacerých typov od roku 1965 do roku 2017; zostavila Lucia Benediková).

Dvadsiatka štúdií o dobe bronzovej a dobe halštatskej je vskutku vydareným edičným počinom! Táto publikácia nielenže rozširuje vedecké poznatky (najmä) o lužickej kultúre a súvekých archeologických entitách v strednej Európe a poprípade inšpiruje k pokračovaniu výskumu týchto fenoménov európskeho praveku, ale určite teší aj nášho kolegu, priateľa a člena Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV Ladislava Veliačika.

Vladimír Mitáš

Anotácia vznikla s príspevkom Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0441.

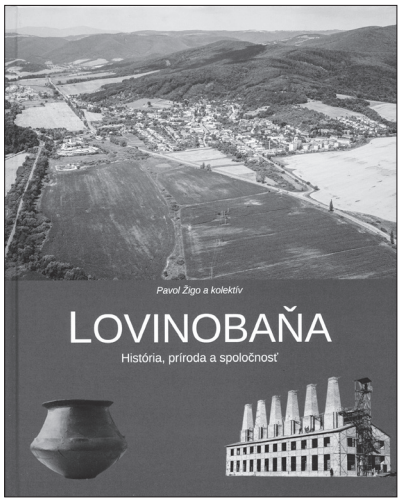

Pavol Žigo a kolektív: Lovinobaňa. História, príroda a spoločnosť. Vydal Obecný úrad Lovinobaňa. Tlač: P+M Turany. Lovinobaňa 2019. 430 strán, tvrdá väzba. ISBN 978-80-570-1201-6.

V rade vlastivedných publikácií, ktoré komplexne vypovedajú o obciach Slovenska, sa v októbri 2019 objavila reprezentatívna kniha o Lovinobani. Vedúcim autorského kolektívu a zostavovateľom anotovanej knihy je rodák z Lovinobane – univerzitný profesor Pavol Žigo, autormi v abecednom poradí František Koščák, Marian Lenhard (súčasný starosta obce Lovinobaňa), Jolana Maťašová, Pavel Mičianik, Vladimír Mitáš, Barnabáš Parditka, Lukáš Wittlinger a Ján Žilák.

Starobylú banícku obec ležiacu v juhozápadnej časti Slovenského rudohoria, v historickom regióne Novohrad a v súčasnom okrese Lučenec, doposiaľ približovala monografia z 80. rokov 20. storočia (*Pavol Žigo a kolektív: Lovinobaňa. Bratislava 1986*). Túto, rozsahom útlejšiu publikáciu spomínam na porovnanie najmä z dôvodu, že vtedajší stav výskumu autorom neumožňoval sa vyjadriť k najstaršiemu osídleniu na území obce, resp. bližšie

opísať akékoľvek archeologické nálezy z Lovinobane. Tie sa postupne zhromaždili až po roku 2008 v súvislosti s výskumom žiarového pohrebiska z mladšej a neskorej doby bronzovej v susednej obci Cinobaňa (okres Poltár) a v anotovanej knihe sú po prvý raz sumarizované.

Aktuálny stav archeologického bádania v obci a jej okolí v kapitole „Najstaršie osídlenie obce Lovinobaňa. Svedectvo archeologických prameňov" (s. 23–44) komentuje Vladimír Mitáš z Archeologického ústavu SAV v Nitre. V texte odborného charakteru sa premietajú výsledky práce s materiálom z povrchových zberov, pretože klasický terénny archeologický výskum sa v obci zatiaľ nerealizoval. Z citovanej kapitoly vyplýva, že počiatky osídlenia lovinobanského chotára siahajú až 5 000 rokov nazad do obdobia neskorej doby kamennej, presnejšie do stredného a mladého eneolitu, a súvisia s badenskou kultúrou (skupinou Ózd). Ďalšie archeologické nálezy sa viažu na mladšiu a neskorú dobu bronzovú/obdobie popolnicových polí (kyjatickú kultúru). Zachránené súbory keramických zlomkov z vrcholného a neskorého stredoveku (13. až 15. storočia) ako aj z novoveku (16. až 19. storočia) sú už svedectvom doby, o ktorej sa viac dozvedáme z písomných prameňov či kartografických diel Uhorského kráľovstva a habsburskej monarchie. Archeologickú stať ilustrujú početné fotozábery nálezov/nálezísk, kresby vybraných artefaktov a ortofotomapa s archeologickými lokalitami.

Ďalšie časti monografie Lovinobaňa, ako podtitul História, príroda a spoločnosť prezrádza, prinášajú písomné aj obrazové svedectvo o sociálnej a materiálnej štruktúre obce, o jej prírodných pomeroch ako aj charakteristiku fauny a flóry. Samostatné kapitoly sú venované ľudovým tradíciám, zvykom a obyčajom, remeslám, jednotlivým zložkám kultúry, spoločenským organizáciám a záujmovým združeniam. Rozsiahlu časť monografie tvorí prehľad všeobecných dejín obce Lovinobaňa, ale i základné údaje o miestnej časti Uderiná. Súčasťou knihy je charakteristika nárečia, miestnych priezvisk a terénnych útvarov. Osobitné kapitoly poskytujú prehľad dejín rudného baníctva, cirkevné dejiny, podrobný prehľad historických udalostí 20. storočia (napr. obec vo víre udalostí 1. svetovej vojny, v kontexte 1. ČSR, Slovenského štátu, SNP, oslobodenia), zameriavajú sa na školstvo, šport, železničnú dopravu atď. Záverečnú časť monografie tvoria medailóny významných osobností. Za textom nasleduje bohatá obrazová príloha, krátke nemecké a ruské resumé.

Vlastivedná monografia obce Lovinobaňa je určená tak miestnym obyvateľom, žijúcim rodákom a pamätníkom či milovníkom regionálnej histórie, ako aj odborníkom z radov archeológov, historikov, kultúrnych pracovníkov, pedagógov, prírodovedcov alebo jazykovedcov. Treba veriť, že táto publikácia si nájde čo najširšie spektrum čitateľov!

Vladimír Mitáš

Anotácia vznikla s príspevkom Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0441.

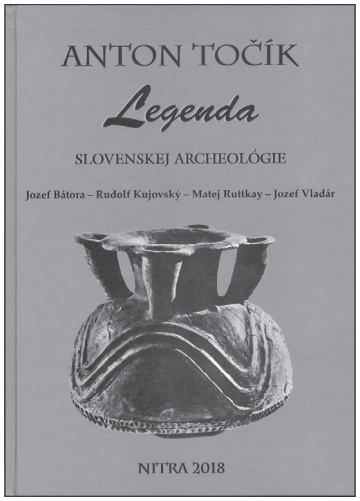

Jozef Bátora – Rudolf Kujovský – Matej Ruttkay – Jozef Vladár (editori): Anton Točík – legenda slovenskej archeológie. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes, Tomus XX. Vydal Archeologický ústav SAV, Nitra. Tlač VEDA, Vydavateľstvo SAV, Bratislava. Nitra 2018. 220 strán, tvrdá väzba. ISBN 978-80-8196-015-4.

V roku 2019 sa nám do rúk dostala výnimočná publikácia, zostavená na počesť jednej z neprehliadnuteľných osobností slovenskej archeológie – doc. PhDr. Antona Točíka, DrSc. – narodeného 28. 1. 1918. Uvedený dátum naznačuje, že vznikla pri príležitosti nedožitých stých narodenín bádateľa, ktorý bol (slovami prof. Jozefa Vladára; s. 11) „nielen významným slovenským archeológom, organizátorom vedeckého života a najmä premysleného systematického terénneho výskumu, ale aj všeobecne uznávanou a rešpektovanou osobnosťou v celom kontexte európskej i svetovej archeológie".

Anotovaný zborník charakterizuje tematická pestrosť, ktorá je do veľkej miery totožná s nezvyčajnou šírkou vedeckého záberu celoživotného diela Antona Točíka (pozri *Anton Točík 1918 – 1994. Biografia – bibliografia. Nitra 2000, s. 37–52*). Úvodný článok je nielen poctou, ale najmä hrdým prihlásením sa editorov k odkazu doc. Točíka. Spomienkové texty sú z pera trojice Točíkových kolegov a priateľov (Jozef Vladár, †Werner Coblenz, Mária Lamiová-Schmiedlová). Nasleduje 17 vedeckých príspevkov, ktoré napísali nižšie menovaní bádatelia. Pojednáva sa v nich o opevnených sídliskách zo staršej doby bronzovej (Jozef Bátora; Jozef Vladár – Július Jakab), pohrebiskách z tejto epochy praveku Slovenska (Mária Novotná – Marián Soják; Matej Ruttkay), zlatých predmetoch v stupni BA2 na susednej Morave (Stanislav Stuchlík), ale aj o aktuálnych otázkach, ktoré sú späté so záverom staršej a začiatkom strednej doby bronzovej v Karpatskej kotline (Zoja Benkovsky-Pivovarová; Václav Furmánek). Ďalšie príspevky sa zameriavajú na problematiku sídlisk a pohrebísk z doby popolnicových polí (Ivan Cheben – Petra Chebenová – Michal Cheben; Barbara Zajacová), prípadne osobitej sféry symboliky tohto obdobia (Vladimír Mitáš). V sortimente príspevkov o praveku nechýba sonda do dejín archeologického bádania v 19. storočí (Gabriel Nevizánsky – Péter Prohászka) a stať o historických krajinných štruktúrach, konkrétne ťažobných a produkčných areáloch vo vnútorných západných Karpatoch (Egon Wiedermann). Posledná z menovaných tém sa už dotýka i stredoveku. V zborníku majú zastúpenie aj otázky, ktoré sa týkajú včasnohistorických Gótov (Peter Šalkovský), severnej periférie Avarského kaganátu (Jozef

Zábojník), staromaďarských hrobových nálezov (István Fodor) alebo veľkomoravských opevnených sídlisk (Milan Hanuliak – Ján Jahn). Chronologicky najmladšou je problematika historickej archeológie, sledujúca metácie ako pramene výskumu štruktúry osídlenia a prírodného prostredia stredovekého Slovenska (Alexander T. Ruttkay).

Z prehľadu autorov príspevkov je zrejmé, že v zborníku sa stretávajú tí, ktorí Antona Točíka bližšie poznali z práce v Archeologickom ústave v druhej polovici 20. storočia, spoločne s mladšou generáciou archeológov zo Slovenskej akadémie vied, ktorá ho spoznala a poznáva sprostredkovane. Je vcelku škoda, že sa pri tejto príležitosti štvorici editorov nepodarilo zozbierať o niečo väčší počet článkov, ktoré by ešte dôraznejšie zvýraznili storočnicu legendy slovenskej archeológie, ktorej táto inšpiratívna osobnosť zasvätila celý svoj život. Pokojné čítanie, hĺbavé štúdium a vôbec radosť z tohto knižného diela, žiaľ, rušia lapsusy v textoch, ktoré sa v redakcii nepodarilo „vychytať".

Vladimír Mitáš

Anotácia vznikla s príspevkom Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0441.

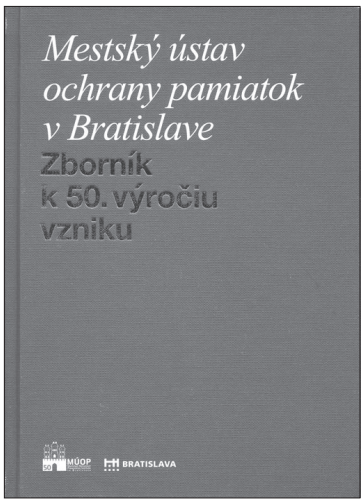

Ivo Štassel (editor): Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave. Zborník k 50. výročiu vzniku. Vydal MÚOP v Bratislave, Bratislava 2019. 498 strán. ISBN 978-80-570-0771-5.

Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave patrí k renomovaným inštitúciám príslušného zamerania. Pri príležitosti 50. výročia vzniku ústavu (pôvodne pod názvom Správa) vyšla publikácia s príspevkami, ktoré retrospektívne hodnotia odborné, organizačné, dokumentačné, výchovné a propagačné aktivity inštitúcie. Za uplynulé polstoročie pracovalo v ústave niekoľko desiatok popredných odborníkov, resp. práve v jej prostredí sa na uznávané autority vo svojich oblastiach vypracovali. Z archeologického hľadiska sa v publikácii objavili štúdie B. Resutíka, M. Musilovej, B. Lesáka, P. Šimončičovej Koóšovej a J. Kováča, aktuálnych zamestnancov inštitúcie. V jednotlivých kapitolách archeologickej časti sú stručne spracované dejiny bádania v meste od čias F. Rómera s dôrazom na participáciu MÚOP-u v sledovanom období. Okrem faktu, že sú tu publikované aspoň základné informácie o dosiaľ len predbežne alebo dokonca vôbec nepublikovaných terénnych aktivitách, treba vyzdvihnúť aj precízne spracovanie problematiky, takže sa čitateľ dozvie nielen o väčších a organizačne náročných výskumoch (napr. Bratislavský hrad), ale aj o menších odkryvoch. Za špecifickú činnosť možno označiť prezentáciu nálezísk. Vzhľadom na podrobný poznámkový aparát s odkazmi aj na menej známe a citované publikácie má kniha potenciál stať sa základným prameňom pre štúdium najstarších dejín nielen bratislavského regiónu.

Vladimír Turčan

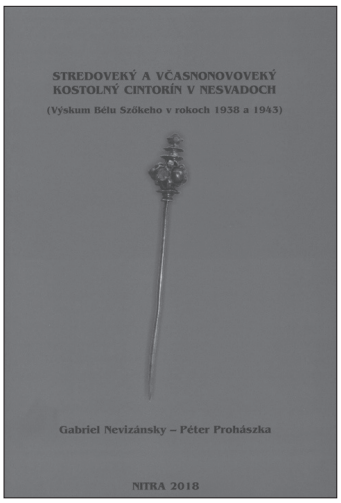

Gabriel Nevizánsky – Péter Prohászka: Stredoveký a včasnonovoveký kostolný cintorín v Nesvadoch (Výskum Bélu Szőkeho v rokoch 1938 a 1943). Archaeologia Slovaca Monographiae. Fontes XXV. Vydal Archeologický ústav SAV, Nitra. Tlač VEDA, Vydavateľstvo SAV, Bratislava. Nitra 2018, 142 strán, tvrdá väzba. ISBN 978-80-9196-016-1.

Očakávaná publikácia o kostolnom cintoríne v Nesvadoch skúmanom archeológom Bélom Szőkem v rokoch 1938 a 1943 z pera dvojice autorov Gabriela Nevizánskeho a Pétra Prohászku sa zaraďuje k ojedinelým počinom v slovenskej archeologickej spisbe (naposledy bol kostolný cintorín monograficky spracovaný S. Gogovou: Kostolný cintorín v Krásne. Hradec Králové 2013). Publikácia sa venuje kostolnému cintorínu zaniknutého kostola v polohe Jánoska part, kde sa celkový počet zachránených hrobov odhaduje až na 300. Lokalita bola doposiaľ známa len útržkovite a k jej monografickému zhodnoteniu sa mohlo pristúpiť na základe získanej súdobej písomnej dokumentácie výskumu v archíve Múzea Flórisa Rómera v Győri vďaka bádateľskému úsiliu P. Prohászku. Naopak, archeologický materiál je od 60. rokov 20. storočia uložený vo fonde Archeologického múzea Slovenského národného múzea v Bratislave. Publikácia je rozdelená do šiestich častí. Po predslove nasleduje úvodná časť približujúca dejiny výskumu lokality, situovanie náleziska, prehľad archeologického bádania a nálezov v katastri obce ako aj v blízkom okolí v období stredoveku a novoveku, samotný výskum Béla Szőkeho a stav odbornej dokumentácie výskumu. Druhá časť prináša katalóg predmetov zachránených počas zisťovacieho výskumu v 1938 (neznámy počet hrobov), popisy 275 hrobov preskúmaných v 1943 spolu s opisom hrobových nálezov a predmetov zo zberu z roku 1943. V tretej časti sa autori venujú najstaršiemu skúmanému horizontu hrobov, ktoré je možné datovať do 11. – 13. storočia. Vrcholnostredoveká časť cintorína (bezpečne datovaných 43 hrobov) je lokalizovaná v rámci preskúmanej plochy, analyzované sú elementy pohrebného rítu, spôsoby uloženia zomrelých a hrobový

inventár spolu s predmetmi nájdenými počas výskumných prác. Priblížené sú šperky, ozdoby a mince arpádovskej razby. Na základe analýzy je najstaršia časť cintorína v závere tejto kapitoly datovaná. V nasledujúcej časti sa autori venujú neskorostredovekým a včasnonovovekým hrobom na cintoríne. Do obdobia 16. – 18. storočia zaradili na základe príloh 48 hrobov. Analyzujú pohrebný rítus, otázku viachrobov, hĺbky hrobov, orientáciu pochovaných, polohu horných a dolných končatín, používanie rakiev, tehly v hroboch, otázku pohlavia a sociálneho postavenia pochovaných spolu s prítomnosťou hrobového inventára v hroboch. Nadväzujúca časť knihy približuje hrobové nálezy mladšieho horizontu cintorína. Je rozdelená na šperky a ozdoby, devocionálie, súčasti odevu, mince, predmety dennej potreby, nástroje a keramiku.

Poslednou časťou monografie je vyhodnotenie lokality v kontexte historických prameňov týkajúcich sa Nesvád. V závere sú pripojené dve prílohy v podobe správ o výskume v súdobej tlači a zoznamu lokalít použitých na mapách v texte. Po súhrne v nemeckom jazyku a zozname literatúry už nasledujú obrazové prílohy (tab. 1 – 34). Publikácia prispieva k poznaniu pohrebného rítu a materiálnej kultúry na lokalite a stane sa dôležitou pomôckou komparácie pri štúdiu kostolných cintorínov na Slovensku.

Zuzana Poláková

Príspevok vznikol v rámci grantového projektu VEGA č. 02/0175/16 a 2/0143/18.

ZMENY V ČLENSKEJ ZÁKLADNI

Za nových členov SAS pri SAV boli v roku 2019 prijatí: : Ivan Dianiška, Martin Illáš.

Z radov členov SAS pri SAV boli v roku 2019 vylúčení: Miroslav Borko, Michal Čajka, Mária Drobná, Roman Hrončiak, Dušan Hutka, Rastislav Lukáč, Erika Makarová, Daniel Ozdin, Miloslav Stupavský, Ján Tirpák, Lucia Tokárová, Zdeno Tomo, Radoslav Zajonc.

O zrušenie členstva v roku 2019 požiadali: Jana A. Hlavatá, Vladimír Mitáš.

OZNAMY VÝBORU

2 % z dane

Budeme vďační, ak 2 % z dane venujete aj v ďalšom roku Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV. Zároveň úprimne ďakujeme všetkým, ktorí tak v predchádzajúcom roku už urobili. Vďaka Vám získala SAS pri SAV prostriedky, ktoré boli využité na realizovanie mnohých podujatí v uplynulom roku ako aj na prevádzku našej spoločnosti. Aktuálne informácie a návod ako darovať 2 % z dane nájdete na webe http://www.sas.sav.sk/2-z-dane/

Ďakujeme.

Zľava na nákup kníh vo vydavateľstve Veda pre členov SAS

Aj naďalej majú členovia SAS pri SAV so záujmom o publikácie z vydavateľstva vedeckej a odbornej literatúry Slovenskej akadémie vied – Veda zľavu na nákup kníh. Tú môžu využiť v kamennej predajni Štefánikova 3 v Bratislave a v Trnave na Hornopotočnej, kde si uplatnia zľavu 23 – 20 %. Zoznam členov je k dispozícii v kníhkupectve. Na publikácie kupované cez e-shop je automaticky 20 % zľava. Múzeá a inštitúcie, ktoré sú kolektívnymi členmi SAS, môžu informácie o svojich akciách poskytnúť aj výboru SAS, ktorý ich následne zverejní na webovej stránke spoločnosti. Aktuálne informácie, pozvánky, príspevky, prosíme posielať na adresu: sas.archeologia@gmail.com.

Nahlasovanie plánovaných akcií na rok 2020

Výbor SAS pri SAV upozorňuje členov, že do 20. januára 2020 môžu nahlasovať akcie plánované na rok 2020, ktoré by chceli realizovať v spolupráci so SAS pri SAV a AÚ SAV v Nitre. Spoločnosť môže pomôcť organizačne a taktiež finančne prostredníctvom vlastných finančných prostriedkov alebo finančnou podporou z Rady slovenských vedeckých spoločností.

Informátor SAS XXX/2019/1-2
Informátor SAS XXX/2019/1-2
Informátor SAS XXX/2019/1-2
Informátor SAS XXX/2019/1-2

Koláž fotografií z Valného zhromaždenia SAS pri SAV a vedeckého seminára.

Koláž fotografií z Valného zhromaždenia SAS pri SAV a vedeckého seminára. Exkurzia v areáli Archeologického ústavu v Nitre na Martinskom vrchu.

Informátor SAS XXX/2019/1-2
Informátor SAS XXX/2019/1-2
Informátor SAS XXX/2019/1-2
Informátor SAS XXX/2019/1-2

PF 2020

Názory a stanoviská prezentované v príspevkoch sa nemusia zhodovať s názormi a so stanoviskami redakcie. V takomto duchu príspevky prešli základnou jazykovou úpravou bez podstatných zásahov do znenia textu.

* * *

ĎAKUJEME VŠETKÝM PRISPIEVATEĽOM.

Vydáva Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV v Nitre (Akademická 2, 949 21 Nitra).
Hlavný redaktor: Mgr. & Mgr. Martin Neumann, PhD. (martin.neumann@uniba.sk). Redakčná rada: PhDr. Ján Chovanec, PhD.; PhDr. Mária Kotorová Jenčová, PhD.; Mgr. Jana Mellnerová Šuteková, PhD.; Mgr. Zuzana Poláková, PhD.; PhDr. Vladimír Turčan. Počítačová sadzba: Peter Červeň.
(Na embléme pintadera zo 6. stor. pred Kr. zo Smoleníc. Návrh a grafické stvárnenie Jarmila Marettová, logo – grafické spracovanie: Miroslav Slámka). Tlač: IMPRESS, Bratislava.